

VASA UNIVERSITET

Filosofiska fakulteten

Terhi Tuomaala

Kort och koncist i tv-rutan

Komprimeringstyperna i thrillern *Wallander – Vittnet*

Avhandling pro gradu i svenska språket

Vasa 2015

INNEHÅLL

TIIVISTELMÄ	3
1 INLEDNING	5
1.1 Syfte	8
1.2 Material	9
1.3 Metod	10
2 HENNING MANKELL OCH HANS WALLANDERSERIE	12
2.1 Henning Mankell – liv och författarskap	12
2.2 Wallanderserien och frågan om genre	13
3 AV-ÖVERSÄTTNING OCH KOMPRIMERING – EN ÖVERSÄTTNINGSVETENSKAPLIG ÖVERSIKT	18
3.1 Centrala termer inom av-översättning	18
3.2 Textning, dubbning, speakertext och voice over	21
3.3 Skillnader mellan talspråk och skriftspråk	23
3.4 Av-översättningsprocessen – hur av-översättningen blir till?	28
3.5 Typiska drag för tv-textning och textningskonventioner	30
4 KOMPRIMERING – KORT OCH EKONOMISKT SPRÅK I TV-RUTAN	33
4.1 Komprimering – vad är det?	33
4.2 Komprimering – två försök till kategorisering	35
4.2.1 Koljonens kategorisering	35
4.2.2 Diaz Cintas och Remaels kategorisering	53
4.3 En syntes av komprimeringstyperna	60
5 KOMPRIMERINGSTYPERNA I THRILLERN <i>WALLANDER – VITNET</i>	69
5.1 Kvantitativ analys av komprimeringstyperna i den svenska och finska tv-textningen	69

5.2 Kvalitativ analys av komprimeringstyperna i den svenska och finska tv-textningen	74
6 SLUTDISKUSSION	102
LITTERATUR	107

VAASAN YLIOPISTO**Filosofinen tiedekunta**

Tekijä:	Terhi Tuomaala
Pro gradu -tutkielma:	Kort och koncist i tv-rutan. Komprimeringstyperna i thrillern <i>Wallander – Vittnet</i>
Tutkinto:	Filosofian maisteri
Oppiaine:	Ruotsin kieli
Valmistumisvuosi:	2015
Työn ohjaaja:	Harry Lönnroth

TIIVISTELMÄ:

Tutkimukseni tavoitteena on analysoida erilaisia tiivistämiskeinoja *Wallander – Todistaja* -elokuvan suomen- ja ruotsinkielisissä tekstityksissä. Pysin selvittämään, mitkä tiivistämiskeinot ovat yleisimpiä tekstityksissä, millaisia eroja tiivistämiskeinojen käytössä ilmenee ja miten tiivistäminen vaikuttaa tiedonvälitykseen. Analysoin aineistoni Tiina Koljosen (1998) ja Jorge Diaz Cintas ja Aline Remaelin (2006) tiivistämiskeinojen luokittelujen mukaan. Tavoitteenani on kehittää malli, jossa yhdistyvät nämä molemmat luokittelut. Tutkimukseni on luonteeltaan kvantitatiivinen, kvalitatiivinen ja kontrastiivinen.

Käyttämässäni tiivistämiskeinojen luokittelussa on kaksi pääluokkaa: tiivistäminen sanatasolla ja tiivistäminen lause- ja virketasolla. Sanatason tiivistämiskeinoja ovat verbaalinen perifraasi, yleistäminen, synonyymi, implisiittinen vastine, sanaluokan vaihto, yksinkertainen aikamuoto, lyhyt muoto ja pronomini. Lause- ja virketason tiivistämiskeinoja taas ovat lauseiden vähentäminen, yksinkertainen virke, negation poisjätto, lause- tai kysymystyyppin vaihto, verbin pääluokan vaihto, subjektin vaihto, ellipsi, modaalisuus, teema ja reema, suoran puheen vaihto epäsuoraan puheeseen, vapaa käännös/muotoilu ja pronomini.

Tutkimuksestani käy ilmi, että ruotsinkielisissä tekstityksissä käytetään useimmiten tiivistämiskeinoina lauseiden vähentämistä, synonyymia ja yksinkertaista virkettä. Suomenkielisissä tekstityksissä suosituimmat tiivistämiskeinot ovat niin ikään synonyymi ja lauseiden vähentäminen, mutta vapaa käännös/muotoilu on myös yleinen. Tekstittäjä ja kääntäjä suosivat siis hyvin samanlaisia tiivistämiskeinoja lyhentäessään tv-tekstityksiä. Suoran puheen vaihtoa epäsuoraan puheeseen ei käytetä aineistossa ollenkaan, ja pronomineja hyödynnetään vain suomenkielisissä tekstityksissä ja niissäkin harvoin. Tekstittäjä ja kääntäjä käyttävät yleensä useampia keinoja tiivistäessään yhtä repliikkiä. Ruotsinkielisistä tv-teksteistä jopa kolmasosa ja suomenkielisistä yli puolet on tiivistetty siten, että ne sopivat tv-ruutuun ja ovat mahdollisimman helppolukuisia ja nopeasti ymmärrettäviä. Vaikka tekstitys mahtuisi tv-ruutuun, sitä pyritään kuitenkin tiivistämään, koska tarkoituksena on ilmaista repliikin sisältö mahdollisimman tiiviisti ja tehokkaasti ja antaa samalla katsojalle myös aikaa seurata kuvan tapahtumia.

AVAINSANAT: av-översättning, tv-textning, komprimering, thriller, Henning Mankell

1 INLEDNING

Nej, därför att du ville ha det billigt. Det var din enda tanke.

Du ville ha det billigt.

Halusit sen halvalla. Se oli pääasia.

(Svensk originaldialog samt svensk och finsk tv-text ur *Wallander – Vittnet* 2010.)

Citaten ovan är hämtade ur den svenska filmen *Wallander – Vittnet* (2010) och de åskådliggör svensk originaldialog, svensk tv-text och finsk översättning av den svenska originaldialogen. När man granskar dessa tre repliker, kan man lägga märke till att textaren och av-översättaren har komprimerat texten och utelämnat vissa element. I den svenska tv-texten förekommer inte ordet *nej*, subjunktionen *därför att* och meningen *Det var din enda tanke*. En uppmärksam tv-tittare kan reagera på utelämningen av den sista meningen, men i princip innehåller meningen inte särskilt viktig information med tanke på intrigen. I den finska tv-texten finns det inte heller någon översättningsmotsvarighet till ordet *nej* och subjunktionen *därför att*. Meningen *Det var din enda tanke* har översatts till finska med *Se oli pääasia* ('det var huvudsaken'). Av-översättaren har inte översatt meningen ordagrant, det vill säga använt direkta översättningsmotsvarigheter, till exempel *Se oli ainut/ainoa ajatuksesi* ('Det var den enda tanken/din enda tanke'). Däremot har hon använt den kortare och ledigare motsvarigheten *pääasia* ('huvudsak') som är ett synonymt ord och som inte orsakar någon informationsförlust.

Tv-tittaren som ser på ett textat tv-program kan höra det källspråkliga talet vid sidan av andra ljud och därför kan han eller hon börja jämföra innehållet i originaldialogerna och tv-texterna om han eller hon förstår källspråket. Då kan tv-tittaren anta att originaldialogerna och tv-texterna borde motsvara varandra ordagrant och även stilistiskt. (Holopainen 2015: 78.) De flesta språkkunniga tv-tittare har säkert lagt märke till att tv-textningar ofta skiljer sig från det talade språket i filmen. Av-översättaren har kanske utelämnat översättningsmotsvarigheten till något ord, använt ett synonymt uttryck i stället eller förkortat skådespelarens replik, vilket ibland kan väcka motstridiga känslor

bland tv-tittare. I sådana fall kan de till och med ifrågasätta av-översättarens kompetens, även om översättningen annars skulle vara helt klanderfri och fungera på målspråket och i målkulturen. En stor del av tv-tittarna är inte nödvändigtvis medvetna om av-översättningens principer och tekniska restriktioner.

Vid tv-översättning är det inte bara fråga om en övergång från ett språk till ett annat och från en kultur till en annan, utan också om en övergång från ett medium till ett annat, det vill säga från en talad dialog till en skriven tv-text. Översättningssituationen är problematisk därför att talspråk och skriftspråk på många sätt skiljer sig från varandra. Ett annat problem är översättningens exakthet. I litterär översättning kan källspråksmaterialet återges relativt exakt på målspråket, men vid tv-översättning kan endast det mest relevanta innehållet återges på grund av tekniska restriktioner som gäller tid och utrymme. Beroende på textningsanläggningen rymmer en textrad i tv-rutan ungefär 28–34 bokstäver åt gången och två rader 56–58 bokstäver. Ett textblock med två rader syns i tv-rutan i 4–6 sekunder och ett block med en enda rad i 2–3 sekunder. Således kan programmets repliker sällan återges i sin helhet. Tv-bilden och filmrutan förmedlar dock en mängd information. Av-översättaren är ofta tvungen att komprimera texten, men han eller hon bör göra det på ett sådant sätt att nödig informationsöverföring inte riskeras. (Ingo 2007: 282–284.)

Tiina Koljonen (1998: 4) konstaterar att *medieöversättning*, det vill säga tv- och filmöversättning, är ett område som endast undersökts i en liten utsträckning.¹ Tiina Tuominen (2010) är av samma åsikt, men hon talar i stället om *av-översättning*. Enligt Koljonen (1998: 4) är medieöversättning ett ungt specialområde och därför har man inte studerat den så mycket. Forskare och studenter har dock med tiden blivit mer och mer intresserade av den och studenter vid olika universitet har undersökt översättningen av olika språkliga drag i tv-texten (Koljonen 1998: 4). Tuominen (2010) anser att undersökningar av av-översättning är välkomna, men särskilt sådana studier som handlar om av-översättningens särdrag är nyttiga. En undersökning kan till exempel ha textningskonventioner som tema. Enligt Tuominen (2010) är det också viktigt att studera audio-

¹ För en översikt över den internationella forskningen av av-översättning i olika tidsskeden, se t.ex. Diaz Cintas (2009).

visuell kommunikation som är avsedd för specialgrupper, till exempel textning för hörselskadade. Denna kommunikationsform har många gemensamma drag med avöversättningen och kan anses höra till dess område, även om textaren inte översätter från ett språk till ett annat utan från ett medium till ett annat.

I denna avhandling pro gradu fokuserar jag komprimeringstyper i finsk och svensk tv-textning utgående från en svensk film. Enligt Koljonen (1998: 2) anses komprimering vara ett av tv-översättningens särdrag. Det är intressant att ta reda på hur översättaren och textaren har förkortat originaldialoger på grund av olika tekniska restriktioner. I denna undersökning är det även möjligt att kombinera mitt intresse för översättning, film och grammatik och därför känns det naturligt att studera språket i tv-textningar. Koljonen (1998: 9) konstaterar att komprimeringar kan ses som grammatiska förändringar och de kan då lättast beskrivas genom att använda olika grammatiska termer. Speciellt termer som har att göra med syntax, lexikon, semantik och pragmatik är användbara, eftersom det är av intresse att se hur komprimeringen sker strukturellt och hur betydelsen bevaras i textningen. Förutom finsk tv-textning har jag också valt att undersöka svensk tv-textning, eftersom komprimeringen då kan betraktas ur en kontrastiv synvinkel. Dessutom har tv-textning för hörselskadade hamnat i skymundan inom den tidigare forskningen (Tuominen 2010).

Koljonen (1998) har haft som syfte att skapa en kategorisering av olika komprimerings- och utelämningsstyper som förekommer vid tv-textning. Som material har hon haft nio engelskspråkiga tv-program och deras svenska tv-texter. Jag tillämpar och utvecklar Koljonens kategorisering med en analys av den svenska filmen *Wallander – Vittnet* och dess finska och svenska tv-textning (se avsnitt 1.2). Jag utnyttjar också Jorge Diaz Cintas och Aline Remaels (2006) kategorisering av komprimeringstyper, eftersom den är nyare än Koljonens kategorisering och Diaz Cintas och Remael är internationellt kända för sin vetenskapliga insats i av-översättning. Även Rune Ingo (2007) presenterar en kategorisering av komprimeringstyper och det skulle ha varit intressant att använda också den vid sidan av Koljonens samt Diaz Cintas och Remaels kategorisering, men Ingos kategorisering baserar sig delvis på Koljonens (1994) tidigare kategorisering och därför är det ändamålsenligare att välja två kategoriseringar som avviker från varandra.

Det är intressant att se hur kategoriseringarna skiljer sig från varandra och om det är möjligt att skapa en kategorisering med inslag av dessa två kategoriseringar. Jag har valt en Wallanderfilm som forskningsobjekt på grund av fenomenets stora internationella popularitet. Böckerna om kriminalkommissarie Kurt Wallander är översatta till mera än 40 språk och filmserien har köpts av 14 länder världen över (Henning Mankells officiella webbplats 2012b; Ystads kommun 2010). Wallanderfilmerna har också varit aktuella på 2010-talet på grund av en ny filmserie.

1.1 Syfte

Syftet med denna avhandling är att analysera komprimeringstyperna i den finska och svenska tv-textningen av filmen *Wallander – Vittnet* (2010). Av speciellt intresse är de likheter och skillnader som förekommer mellan den finska och svenska tv-textningen. Utöver detta diskuterar jag varför av-översättaren och textaren har komprimerat tv-texter samt redogör för hur komprimeringen påverkar informationsöverföringen i tv-texterna.

Enligt Koljonen (1998: 2) finns det två sätt att förkorta en tv-text: *komprimering* och *utelämning*. I båda fallen är det fråga om förkortning av originalet, men förkortningen realiseras på olika sätt. Innehållet återges i en kortare form i komprimeringen så att informationen bibehålls i översättningen. Koljonen (1998: 2) konstaterar dock att en liten informationsförlust ibland kan bli aktuell. En tydlig informationsförlust uppstår däremot i samband med utelämningarna. Det betyder att översättaren avsiktligt och tydligt utelämnar en del av texten. Då är det möjligt att man explicit kan peka ut de ställen där utelämningen har ägt rum. Översättaren utelämnar främst enstaka ord, fraser och meningar, men utelämningen av meningar är dock sällsyntare än utelämningen av enstaka ord, menar Koljonen. Även Diaz Cintas och Remael (2006: 146) talar om *komprimering och omformulering (condensation and reformulation)* samt *utelämning (omission)*.

Koljonens (1998) samt Diaz Cintas och Remaels (2006) kategoriseringar av komprimerings- och utelämningstyperna är utförliga och mångfacetterade och det skulle vara

tidskrävande att genomföra en kvalitativ undersökning av alla dessa typer i en avhandling pro gradu. Analysen skulle bli för ytlig. Därför har jag valt att studera enbart komprimeringstyper med hjälp av ett kategoriseringssätt som bygger på Koljonens (1998) samt Diaz Cintas och Remaels (2006) kategoriseringar. Avgränsningen gör det möjligt att genomföra en djupare och noggrannare analys av komprimeringstyperna.

1.2 Material

Som empiriskt material för undersökningen har jag valt den svenska filmen *Wallander – Vittnet* i dvd-format och dess finska och svenska tv-textning. Petter Lampinen har textat filmen till svenska och Mia Store har översatt och textat den till finska. Filmens genre är thriller och den har släppts år 2010 på dvd. Filmens längd är 88 minuter och mitt material omfattar hela filmen. *Vittnet* är den sista filmen i den andra filmserien med Krister Henriksson i huvudrollen. Den tredje och samtidigt den sista filmserien med Henriksson har spelats in år 2012 och de sex nya filmerna har släppts på dvd år 2013.

Filmen *Wallander – Vittnet* baserar sig på Henning Mankells produktion, och Pernilla Oljelund och Stephan Apelgren har ansvarat för filmmanuskriptet. Kathrine Windfeld har regisserat filmen. Lena Endre spelar åklagaren Katarina Ahlsell som är Wallanders arbetskollega, granne och goda vän. Bland andra skådespelare kan nämnas Mats Bergman (kriminalteknikern Nyberg), Douglas Johansson (kriminalinspektören Martinsson), Fredrik Gunnarsson (polismannen Svartman), Marianne Mörck (receptionisten Ebba) och Stina Ekblad (obducenten Karin Linder).

Intrigen i *Wallander – Vittnet* är följande. I Ystads tingsrätt inleds en rättegång om en svartjobbshärva och människohandel. Både kriminalkommissarie Kurt Wallander och åklagaren Katarina Ahlsell utsätts för dödshot. Samtidigt händer det en arbetsolycka vid ett bygg. En byggnadsarbetare avlider och en annan arbetare blir dödad. En liten flicka blir vittne till förfärliga händelser och hon gömmer sig någonstans i Ystad. Hon måste till varje pris tystas. Filmens tema är svartjobb, dråp, polisarbete, dödshot och mänskliga relationer.

I min analys koncentrerar jag mig på filmens svenska tal och dess finska och svenska tv-textning, men jag tar också hänsyn till filmens ljud och bild som spelar en viktig roll för förståelsen. Ibland kan av-översättaren eller textaren till exempel utelämna något element som förekommer i originaldialogen för att texten ska rymmas i tv-rutan. Orsaken till utelämningen kan då vara att detta element syns i tv-bilden och att det inte känns meningsfullt att upprepa det i tv-textningen. Utanför analysen lämnar jag däremot de engelska och litauiska replikerna som då och då förekommer i filmen. Det engelska talet har översatts både till finska och till svenska, men de litauiska replikerna har översatts endast till svenska. Eftersom jag kommer att koncentrera mig på språkparen svenska–finska och svenska–svenska, är det inte meningsfullt att i detta sammanhang studera engelska och litauiska dialoger och deras översättningar, även om språkväxlingen i sig är ett intressant och aktuellt fenomen.

1.3 Metod

Denna undersökning är en kvalitativ, kvantitativ och kontrastiv analys av användningen av komprimeringstyper i den finska och svenska textningen av en nordisk kriminalfilm. Jag använder kvalitativa metoder när jag analyserar och kategoriserar komprimeringstyperna. Som jag påpekat i avsnitt 1.1 ovan är mitt syfte att få en djupare förståelse av komprimeringen som fenomen och förklara varför olika komprimeringstyper utnyttjats samt diskutera hur komprimeringen påverkat informationsöverföringen i tv-texterna. Eftersom jag vill ta reda på hur ofta komprimering förekommer och vilka komprimeringstyper som är de mest frekventa i materialet, är min undersökning också kvantitativ. Jag redogör för andelen komprimeringstyper i den finska och svenska textningen i tabellform. Ytterligare redogör jag för om det finns likheter och skillnader mellan användningen av komprimeringstyper i den svenska och finska textningen. Således har min undersökning också en kontrastiv dimension.

I min avhandling använder jag Koljonens (1998) samt Diaz Cintas och Remaels (2006) kategorisering av komprimeringstyperna. Komprimeringen indelas i *syntaktiska* och *semantiska komprimeringstyper* i Koljonens (1998: 62) kategorisering. De syntaktiska

och semantiska komprimeringstyperna har flera underklasser som presenteras närmare i avsnitt 4.2.1. Diaz Cintas och Remael (2006: 151, 154) talar om *komprimering och omformulering på ordnivå* och *komprimering och omformulering på sats- och meningsnivå*. Deras kategorisering består av flera olika underklasser som presenteras i avsnitt 4.2.2

Först har jag att transkriberat det svenska talet i filmen med hjälp av den svenska tv-textningen. Jag har gjort en transkription av de finska och svenska tv-texterna, eftersom det är enklare att jämföra dem med de svenska originaldialogerna. Jag har använt själva filmen inklusive dess ljud och bild när jag analyserat tv-texterna. Därefter har jag identifierat och kategoriserat de olika komprimeringstyperna enligt en modell som baserar sig på Koljonens (1998) samt Diaz Cintas och Remaels (2006) kategoriseringar.

2 HENNING MANKELL OCH HANS WALLANDERSERIE

I detta kapitel presenterar jag först Henning Mankell som var en av Sveriges populäraste författare och mannen bakom den världsberömda rollfiguren Kurt Wallander (avsnitt 2.1). Därefter behandlar jag Wallanderserien som representant för sin genre och diskuterar genrererna *thriller*, *kriminalfilm* och *deckare* (avsnitt 2.2).

2.1 Henning Mankell – liv och författarskap

Författaren och dramatikern Henning Mankell var född den 3 februari 1948 i Stockholm. Han avled som 67-åring den 5 oktober 2015 i Göteborg. Han led av cancer. Han hade fyra barn och var gift med regissören Eva Bergman. Mankell tillbringade en stor del av sin barndom i Sveg i Härjedalen där hans fader var häradshövding. Han blev också själv intresserad av polisyrket och rättsväsendet. Mankell slutade skolan när han var 16 år och började jobba som stuvare på ett svenskt fartyg. Han hade redan tidigt som dröm att bli författare. (Fredriksson & Karl G 1996: 31; Henning Mankells officiella webbplats 2012b; Dagens Nyheter Ab 2015.)

Senare flyttade Mankell till Paris där han bodde i ett och ett halvt år. I Paris blev han mera intresserad av politik, när han på nära håll fick uppleva 1960-talets aktivism och politiska debatt. Mankell flyttade till Stockholm för att arbeta som scenarbetare. Medan han arbetade, skrev han också sin första pjäs, *Nöjesparken*, som handlar om svenska koloniala intressen i 1800-talets Sydamerika. Mankells första roman, *Bergsprängaren*, kom ut år 1973. Boken handlar om den svenska arbetarrörelsen och en gammal man som ser tillbaka på sitt liv och på det svenska samhället och dess solidaritetsbehov. (Henning Mankells officiella webbplats 2012b.)

Efter den första romanen skrev Mankell ett antal ungdomsböcker, ”vanliga” romaner, en del dramatik och kriminalromaner om Kurt Wallander. *Mördare utan ansikte* av år 1991 var den första boken i serien om Kurt Wallander. Den handlar om ett mord på ett äldre par på en isolerad gård och främlingsfientligheten i det skånska Ystad. Romanen blev

en framgång i Sverige och den vann flera priser. (Fredriksson & Karl G 1996: 31; Henning Mankells officiella webbplats 2012b.) Boken har också filmatiserats år 1994. Först var boken tänkt som en enstaka deckare, men under 1990-talet utkom en ny Wallanderbok nästan varje år. Nuförtiden finns det 12 böcker om kriminalkommissarie Kurt Wallander i över 100 länder. (Skåne/Press 2010; Wallander.n.nu 2012.) Man kan alltså tala om ett internationellt litterärt fenomen.

Mankell tillbringade en stor del av sitt liv i Afrika. Sedan 1986 var han verksam som regissör och dramaturg vid Teatro Avenida i Moçambiques huvudstad Maputo. Han vistades minst hälften av året i Moçambique. Teatro Avenida har engagerat sig i politik och samhällsfrågor som är aktuella i landet. Det är också typiskt för Mankells böcker att behandla samhällsfrågor och problem. Mankell skrev till exempel om rasism, orättvisa, aids och fattiga människors liv. Afrika hade således en stor inverkan på Mankells författarskap. (Henning Mankells officiella webbplats 2012b.)

Mankells böcker om Kurt Wallander har fascinerat miljoner och åter miljoner läsare och hans författarskap har nu också börjat intressera fans. Några av hans böcker har dock tidigare lästs av vuxna och barn världen över, men läsarna har börjat upptäcka bredden i hans författarskap. Exempel på Mankells böcker är *Daisy Sisters* (1982), *Hunden som sprang mot en stjärna* (1990), *Comédia infantil* (1995), *Eldens hemlighet* (1995), *Kinesen* (2008) och *Minnet av en smutsig ängel* (2011). Under sin karriär fick Mankell flera priser och utmärkelser, bland annat Augustpriset, Astrid Lindgrenpriset och Tutzingsakademiens Toleranspris. Han var en av Sveriges mest sålda författare. Dessutom var Mankell en av Sveriges mest spelade dramatiker. (Skåne/Press 2010; Henning Mankells officiella webbplats 2012a, 2012b; Tornion kaupunki 2012.)

2.2 Wallanderserien och frågan om genre

I böckerna och filmerna följs Kurt Wallanders liv under en period på mera än tjugo år, från hans fyrtioårskris som nyskild i den första boken *Mördare utan ansikte* (1991) till hans liv med hus och hund som sextioåring. Ystadspolisen utmanas jämt och ständigt av

ett samhälle i förändring och denna utveckling spelar också en central roll i berättelserna. Wallander konfronteras inte bara med kriminalitet utan också med politiska strömningar, rasism, terrorism och kvinnoförtryck. (Skåne/Press 2010.)

Det finns sammanlagt 50 filmer om Wallander. Skådespelarna Rolf Lassgård och Kristofer Henriksson har spelat honom i de svenska serierna och Kenneth Branagh i den brittiska versionen. Sedan mitten av 2000 är många historier om Wallander inte längre baserade på Henning Mankells romaner, utan skrivna som manus i nära samarbete med författaren. (Skåne/Press 2010; Ystads kommun 2010.) Således baserar sig filmen *Wallander – Vittnet* inte på någon av Mankells böcker, utan författaren skrev manuset direkt för film.

Ronald Bergan (2007: 115) definierar begreppet *genre* på följande sätt:

När en film kallas musikal eller romantisk komedi får publiken vissa föreställningar och förväntningar om vilken genre – typ av film – det rör sig om. Fastän enskilda filmer inom varje kategori skiljer sig åt har de gemensamma och lätt igenkännbara mönster när det gäller ämnesval, historisk tid, miljö, handling, val av ikonografi och symboler samt vilka rollfigurer som gestaltas.

Inom filmindustrin är genre således en typ av film och den följer ofta ett visst mönster. Genren kan mera allmänt definieras som en ”typ av (konstnärlig) framställning som kännetecknas av viss uppsättning stildrag eller innehållsliga faktorer” (Språkdata och Norstedts Akademiska Förlag. MOT Norstedts Svensk ordbok 2012). Juha Herkman (2001: 85) konstaterar att genre är ett sätt att organisera berättelser och med hjälp av genrer kan berättelser relateras till varandra. Oftast representerar en film någon av följande genrer: drama, action, krig, komedi, skräck, thriller, musikal, äventyr, kriminalfilm, science fiction, västern, dokumentär, film-noir, musikfilm eller animerad film (Bergan 2007: 115–177; Skolbioförening 2012c).

Filmen *Wallander – Vittnet* kan i princip klassificeras antingen som thriller, kriminalfilm eller deckare – den har inslag av alla dessa genrer. Inom filmindustrin kallas filmen dock thriller. *Thriller* anses vara en mycket spännande berättelse, film eller teaterpjäs och intrigen har vanligtvis inslag av mord, spionage eller dylikt

(Språkdata och Norstedts Akademiska Förlag. MOT Norstedts Svensk ordbok 2012). Ett synonymt ord till thriller på svenska är *rysare* som definieras på nästan samma sätt som thriller i MOT Norstedts Svensk ordbok (2012). *Kriminalfilm* är en film som har brott som tema (Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy. MOT Kielitoimiston sanakirja 2012). *Deckare* är en skildring av ett brott och dess uppklarande i form av en bok, film eller dylikt. Den har ofta tonvikt på underhållning snarare än realism. (Språkdata och Norstedts Akademiska Förlag. MOT Norstedts Svensk ordbok 2012.)

Thrillern har sin bakgrund i litteratur på samma sätt som många andra filmgenrer. Thrillern har en vid definition och den omfattar ofta också andra filmgenrer och undergenrer, vilket innebär att till exempel kriminalfilm, äventyrsfilm eller science fictionfilm kan vara thrillers. I grunden tycks skillnaden mellan thriller och kriminalfilm vara att man i en kriminalfilm vill hitta den skyldiga och motivet till hans eller hennes handling, medan man i en thriller försöker förhindra ett brott eller ett annat brott. Karakteristiskt för kriminalfilmen och deckaren är att brottet redan hänt i början av filmen och att man under filmens gång försöker upklara fallet. I thrillern begås brottet i slutskedet av filmen. Överraskande vändpunkter är typiska för deckare. När tittaren tror att han eller hon är inne på rätt spår, uppstår en överraskande vändning och då lämnar tittaren de tidigare spåren och börjar följa de nya. Tittaren blir på sätt och vis en deltagare i filmen, när han eller hon hela tiden kan använda sin egen fantasi och får veta något nytt och överraskande om fallet i fråga. (Skolbioförening 2012a; 2012b.)

I början av *Wallander – Vittnet* utsätts åklagaren Katarina Ahlsell för ett dödshot och en byggnadsarbetare blir dödad. Litet senare blir också kriminalkommissarie Kurt Wallander målet för ett dödshot. I filmen försöker poliserna bland annat ta reda på vad som har hänt vid ett bygg, var det unga vittnet gömmer sig och vem som står bakom hoten. Det är också viktigt i filmen att förhindra nya mord och dödshot. Därför har filmen inslag av alla tre ovannämnda genrer – thrillern, kriminalfilmen och deckaren. Under filmens gång får Wallander och hans kolleger mera information om arbetsolyckan och de hårda arbetsförhållandena på bygget, även om de inte larmas till platsen när olyckan och dråpet skett. Tittaren vet hela tiden vem som har dödat

byggnadsarbetaren och kan ana motivet, men tittaren kan endast gissa vem som först hittar det försvunna vittnet och om gärningsmannen blir fast för sina brott.

Karita Kerkkä (2011: 183) har beskrivit den svenska kriminalfilmens genre i sin artikel om kontrasten mellan professionalitet och mänsklighet i filmerna *Beck – Hämnens pris* (2001), *Wallander – Afrikanen* (2005), *Münsters fall* (2005) och *Hotet* (2004). Hon kallar dessa fyra filmer kriminalfilmer och tar inte fram andra liknande filmgenrer, deckare och thriller, i sin artikel. Svenska kriminalfilmer handlar ofta om aktuella samhällseliga problem, till exempel invandring, religion, vanlottade människors position och sexuella minoriteters ställning i samhället. Det är kännetecknande för kriminalfilmer att rollfigurerna inte är några perfekta superhjältar utan mänskliga varelser med egna svagheter. Ofta satsar rollfigurerna för mycket på arbetslivet, vilket leder till problem i privatlivet. Dessa problem har en negativ inverkan på parförhållandet eller familjelivet. (Kerkkä 2011: 185.)

I likhet med andra svenska kriminalfilmer behandlar filmen *Wallander – Vittnet* också aktuella samhällseliga problem, till exempel svartjobb, hårda arbetsförhållanden och otrygghet i samhället. Särskilt de som bör avge vittnesmål i rättegången om svartjobbsvärvan känner sig skyddslösa och vågar inte vittna mot den åtalade. Kurt Wallander ägnar sig åt sitt jobb och arbetar hårt för att hitta den skyldiga och att få reda på vad som har hänt och varför. Wallander är inte heller någon perfekt superhjälte, utan han har också problem och bekymmer. Han är frånskild och bor ensam med sin hund Jussi i ett hus vid stranden.

Enligt Herkman (2001: 140) kan tv-serier delas in i två huvudtyper: *följetong* (*serial, jatkosarja*) och *serie* (*series, katkosarja*). Det är typiskt för följetongen att episoderna bildar en räkka och berättelsen går smidigt framåt. Såpoppor är exempel på följetonger. I serien bildar episoderna egna självständiga helheter, men rollfigurerna och intrigen kan utvecklas från en episod till en annan. Situationskomedierna kan anses höra till denna grupp. (Herkman 2001: 140; Kerkkä 2011: 186.) Enligt Kerkkä (2011: 187) är svenska kriminalfilmer, till exempel Wallander och Beck, serier på samma sätt som

situationskomedierna. Varje film bildar en egen självständig helhet, även om filmerna liknar varandra och rollfigurernas fiktiva liv utvecklas i varje film.

3 AV-ÖVERSÄTTNING OCH KOMPRIMERING – EN ÖVERSÄTTNINGSVETENSKAPLIG ÖVERSIKT

I detta kapitel definierar jag först några centrala termer som jag kommer att använda i denna avhandling (avsnitt 3.1). Därefter presenterar jag i avsnitt 3.2 textning, dubbning, speakertext och voice over som är olika former av tv-översättning. I avsnitt 3.3 behandlar jag skillnader mellan talspråk och skriftspråk. I avsnitt 3.4 berättar jag om själva avöversättningsprocessen. Avsnitt 3.5 handlar om typiska drag för tv-textning och textningskonventioner.

3.1 Centrala termer inom av-översättning

Audiovisuell översättning eller kortare *av-översättning* är ett månsidigt delområde inom översättningsvetenskapen. Den omfattar all översättning som innehåller verbala, auditiva och visuella element, det vill säga text, ljud och bild. (Oittinen & Tuominen 2007: 11.) Det finns tv-, dvd- och filmöversättare och översättare som arbetar med operor, teaterföreställningar, cd-rom, företagsvideor, webbsidor samt data- och konsolspel (Aulavuori-Rosvall 2013). Av-översättaren kan specialisera sig på en eller flera medier (Holopainen 2015: 79). Enligt Yves Gambier (2007: 76–77) används termen audiovisuell översättning generellt, eftersom den omfattar filmer, radio, tv och video och att den samtidigt betonar produktens multisemiotiska dimension och kommunikationsmedlens mångformighet.

På sistone har den engelska termen *screen translation* också tagits i bruk. Den omfattar översättning av alla program och filmer som visas på vita duken, dataskärmen eller i tv-rutan. Termerna *medieöversättning* och *multimedieöversättning* konkurrerar ibland med den. Termen medieöversättning används oftast bara i samband med tv-textning och dubbning. (Gambier 2007: 77.) Koljonen (1998: 4) använder termen *medieöversättning* när hon avser både tv- och filmöversättning. Termen multimedieöversättning kan syfta till exempel på en serie, en film och ett videospel och därför kan den orsaka förvirring (Gambier 2007: 77). Gambier (2007) använder termen audiovisuell översättning i sin

artikel för enhetlighetens skull och för att undvika missförstånd. I denna avhandling föredrar jag också termen audiovisuell översättning eller av-översättning. Den fungerar som överbegrepp för till exempel tv- och filmöversättning.

Enligt Koljonen (1998: 10) är *tv-översättning* och *filmöversättning* inte synonymer till varandra. Med den förra termen avser hon översättning för television och med den senare översättning för biografer. Det finns små skillnader i den tekniska proceduren i tv-översättning och filmöversättning och därför används termerna inte gärna synonymt. Koljonen (1998: 1, 10) har valt att använda termerna *tv-översättning* och *tv-textning* eftersom hennes licentiatavhandling behandlar engelskspråkiga tv-program och deras svenska tv-texter. Tv-översättning och tv-textning kan fungera som synonymer. Marko Hartama (2007: 187) anser att filmöversättning är en egen underkategori av av-översättning. Han definierar filmöversättning på samma sätt som Koljonen (1998: 10): filmöversättning är översättning av filmer för biografer.

Ibland är det också möjligt att i olika sammanhang påträffa termen *undertextning*. Den kan syfta både på tv-översättning och på filmöversättning. (Koljonen 1998: 10.) I *Nationalencyklopedin* (2013) har *undertextning* definierats som ”överföring av talet i en film eller ett tv-program till skrift på bildskärmen, vanligen som översättning från främmande språk”. Termerna *undertextning* och *undertext* förekommer dock i Ingrid Sahlins (2001) doktorsavhandling om svenska undertexter i enspråkiga svenska tv-program. Även till exempel Agneta Malmberg (2013) använder samma termer som Sahlin. Enligt Malmberg (2013: 142) är *undertextning* översättning av film och tv-program i form av textremsor som förekommer i bilden och som tittaren kan läsa samtidigt när han eller hon hör originalspråket. I min avhandling använder jag av praktiska skäl inte termerna *undertextning* och *undertext*, utan tv-översättning och tv-textning. I avhandlingen använder jag ibland den kortare formen *textning* (t.ex. *svensk textning*) i stället för tv-textning. Även Kerkkä (2007), som har studerat brottsrelaterade uttryck i filmen *Wallander – Innan frosten*, använder termen tv-textning.

Koljonen (1998: 10) diskuterar också beteckningarna *översättare* och *textare*. Hon anser att båda yrkesbeteckningarna är gångbara, därför att hennes avhandling enbart handlar

om tv-textning. Hon använder dem synonymt, men konstaterar att det inte skulle vara lika berättigat att använda dem som synonymer om hennes arbete handlade både om dubbning och om tv-textning. Det är också möjligt att göra en åtskillnad mellan dessa beteckningar. Översättaren kan anses vara den som översätter filmen eller programmet från ett språk till ett annat och från en kultur till en annan. Textaren är den som textar programmet eller filmen för hörselskadade. (Av-käntäjät 2013.) I min undersökning använder jag beteckningarna inte synonymt. Enligt min mening är av-översättaren eller översättaren den som har utfört översättningsarbetet från svenska till finska och textaren den som har ansvarat för textningsarbetet.

Även orden *manuskript*, *originaldialog*, *tv-text* och *tv-textning* är problematiska. Enligt Koljonen (1998: 9) syftar manuskript och originaldialog på samma sak – på det som uttrycks i programmet. I min undersökning använder jag termen originaldialog, när det är fråga om det ursprungliga svenska talet i filmen. Koljonen (1998: 9–10) konstaterar att tv-texten är den text som syns i tv-rutan. Tv-texten uttrycker det som har sagts i filmen eller meddelar annan behövlig information (Díaz Cintas & Remael 2006: 252). I princip utgörs originaldialogen av tal och tv-texten av skrift. Det är dock viktigt att komma ihåg att talet i tv inte alltid kan beskrivas som autentiskt och spontant tal, eftersom det baserar sig på uppläsning av manuskript. Talet i tv är således planerat tal. (Koljonen 1998: 9–10.) I vissa typer av program (t.ex. diskussionsprogram) kan talet dock vara oplanerat, om det inte grundar sig på manuskript. I min avhandling kallar jag originaldialog ändå för tal i likhet med Koljonen (1998: 10). Termerna *tv-text* och *tv-textning* används synonymt i avhandlingen. Även termen *replik* förekommer ofta när det är fråga om tv-textning. En replik är en enstaka tv-text på högst två rader (Av-käntäjät 2013).

Termer som *intralingval textning* och *interlingval textning* är också centrala med tanke på denna avhandling som behandlar svenska och finska tv-textningar. Dessa två termer motsvaras av uttrycken *enspråkig textning* och *översättningstextning*. *Intralingval* betyder omformulering med verbala tecken från samma språk. Anledningen till att man på svenska textar program som har svenskt tal beror främst på de många hörselskadade som har problem att uppfatta vad som sägs i tv. *Interlingval* syftar på det som vanligtvis

avses med översättning från ett språk till ett annat. (Sahlin 2001: 1–2, 84.) I min avhandling använder jag termen intralingval textning när det är fråga om svensk textning som återger svenskt tal. Interlingval textning använder jag när det gäller finsk textning som är en översättning av det svenska talet.

Sahlin (2001: 3) konstaterar att det inte bara är de hörselskadade som utnyttjar programtextningsfunktionen, utan också många normalhörande tittare gör det. Anledningen till detta kan vara till exempel dålig ljudkvalitet, störande bakgrundsljud i tv-programmen, svårigheter att uppfatta dialektalt tal samt att man störs av omgivningen hemma eller vill sänka ljudnivån för att inte själv störa sin omgivning. Det finns också många invandrare som – trots fullgod hörsel – på grund av bristfälliga kunskaper i svenska har så pass dålig hörförståelse att de därför utnyttjar textningsfunktionen. I min undersökning kan det vara fråga om till exempel finskspråkiga människor som inte förstår svenskt tal så lätt, men vill lära sig språket genom att titta på filmen med svensk text.

3.2 Textning, dubbning, speakertext och voice over

Enligt Ingo (2007: 281) utövas tv-översättning på olika sätt på olika håll i världen. Det tal som översätts kan vara *dialog* eller uppläst *speakertext*, och slutprodukten kan vara målspråkligt *tal* eller målspråkligt *skrivnen text*. Det finns fyra sätt att översätta audiovisuella program: *textning*, *dubbning*, *speakertext* och *voice over*.

Vid *textning* omvandlas en dialog eller en speakertext till texttrutor som visas på tv-bilden i en viss tid. Textning brukar användas speciellt i Norden, men den utnyttjas även till exempel i Belgien, Grekland, Holland och Kroatien. Tittaren måste släppa bilden med blicken en längre eller kortare tid för att läsa texten, vilket anses vara den största nackdelen med textning. Detta händer 500–700 gånger under en film med normal längd. En annan nackdel med denna översättningsmetod är att texten skymmer en del av bilden. Textningen har dock också sina fördelar. Den är en snabb och billig lösning och i tvåspråkiga länder möjliggör den samtidig textning till båda språken. Dessa språk kan

synas i tv-rutan samtidigt eller det ena språket kan plockas fram från en sida i text-tv. (Ingo 2007: 281; Holopainen 2015: 78.)

Det finns två väsentliga skillnader mellan tv-textning och annan översättning. Vid tv-textning är det fråga om en övergång från ett språk till ett annat och en övergång från ett medium till ett annat: utgångspunkten är en talad dialog som sedan resulterar i en skriven tv-text. (Ingo 2007: 282.) I kapitel 1 ovan har jag konstaterat att talspråk och skriftspråk i många olika avseenden skiljer sig från varandra. Båda har ju sina specifika strukturella och pragmatiska drag, vilket förorsakar problem med tanke på översättningssituationen (Ingo 2007: 282). Ett annat problem med tv-textning är att källspråksmaterialet inte kan återges så exakt på målspråket som vid litterär översättning, eftersom tv-textningen styrs av många olika tekniska restriktioner. Vid tv-textning kan oftast bara det centralaste översättas till målspråket. Av-översättaren är nästan alltid tvungen att förkorta och komprimera texten på grund av brist på utrymme och tid. (Ingo 2007: 282–283.)

Vid *dubbning* omvandlas det främmande talet i filmen till målspråkligt tal genom att banda in nytt ljud. I idealfallet kan det nya ljudet rent av sammanfalla med personens munrörelser på bilden. I Finland förekommer dubbning oftast i program för barn, som kanske inte kan eller hinner läsa texten, men det är den vanligaste formen av tv-översättning i Mellan- och Sydeuropa, i Tyskland, Frankrike och Italien. En nackdel med dubbning är att den är dyr, därför att den kräver insatser av till exempel översättare, skådespelare, dubbningsregissörer, ljudtekniker, redaktörer, klippare och synkronisörare. Många anser också att det är störande att munrörelser och tal inte alltid passar ihop. Tittaren kan till exempel höra tal även om personen på bilden sitter alldeles tyst med slutna läppar. Det kan också vara underligt för tittaren att höra kända skådespelare tala ”fel” språk. Det är givetvis en stor fördel med dubbning att en störande tv-text inte täcker rutan. (Ingo 2007: 283–284.)

Speakertext förekommer speciellt i naturprogram och reportage av olika slag. Det främmande tal som kommenterar tv-bilden översätts och ersätts med uppläst målspråkligt tal. (Ingo 2007: 284.) Detta betyder dock inte att en speakertext skulle vara en direkt

översättning av det källspråkliga talet (Holopainen 2015: 82). Oftast väljs en sådan uppläsare vars röst påminner om den ursprungliga uppläsaren men som har ett för målspråket naturligt uttal och tonfall. Språkformen i denna översättningsform är närmast vårdat talspråk, men skriftspråkliga vändningar är också möjliga, särskilt om man inte väljer en direkt berättande ton utan ger talet inslag av uppläsning. Eftersom talet inte behöver rymmas i textutor med begränsat omfång, kan översättningen vara något friare och tillåta också några tillägg och förklaringar som kan vara nödvändiga för att utjämna kulturella skillnader. Gränserna för bildsekvensbyte måste ändå respekteras även i sådana fall, likaså ljudeffekter som kan vara störande för själva uppläsningen. Denna metod förutsätter tekniskt att man har internationellt ljud, det vill säga ett separat spår där det ursprungliga talet inte är med. (Ingo 2007: 284.) Det internationella ljudet innehåller bakgrundsljud och ljudeffekter, till exempel regnets smatter, fågelsång, kyrkklockornas dån eller till och med tystnad (Immonen 2008: 9).

Översättningsmetoden *voice over* brukar användas om man inte har tillgång till ett separat internationellt ljudspår. I denna metod dämpas ljudet från ursprungliga dialoger eller referat ner och det översatta talet läggs ovanpå det ursprungliga talet. I bakgrunden kan tittaren höra svagt det ursprungliga talet. (Ingo 2007: 284.)

3.3 Skillnader mellan talspråk och skriftspråk

Enligt Liisa Tiittula (1992: 11) kan *talspråket* definieras som en språkform som produceras med hjälp av röst som tas emot auditivt. *Skriftspråket* är i sin tur en språkform som består av grafiska signaler som tas emot visuellt. Till den muntliga kommunikationen hör alltså talandet och lyssnandet. Den skriftliga kommunikationen omfattar skrivandet och läsandet. Olika kommunikationssituationer ställer olika krav på språkbruket och de påverkar den funktionella differentieringen av talspråket och skriftspråket som vidare påverkar språkformernas strukturella särdrag. När man alltså jämför talspråket och skriftspråket med varandra, är det viktigt att komma ihåg att de används för olika syften. Det vardagliga samtalet är den vanligaste språkanvändningssituationen för talspråket, medan de meddelanden som ska bevaras och är avsedda för en stor publik är

skriftliga. Talspråket och skriftspråket hör alltså i hög grad till olika textarter. De är språkets två olika former och i det moderna samhället krävs att språkbrukarna behärskar de båda språkformerna. (Tiittula 1992: 11.)

Enligt Britt Backlund (1997: 56–57) är skillnaderna mellan talspråket och skriftspråket så stora att det är möjligt att tala om två varianter av samma språk. De situationer där talet och skriften används avviker från varandra. Detta är den viktigaste skillnaden mellan dessa språkformer. Talet går från munnen och måste höras, vilket kan ske direkt eller även via medier eller annan teknisk utrustning. Oftast går det skrivna från handen och måste läsas. Läsaren når vanligen inte det samtidigt som det skrivs. Dessutom är talspråket oftast spontant och oplanerat, fullt av avbrott, ofullständiga satser, ogenomtänkta ordval och tankeluckor. För sin del är skriftspråket i allmänhet noga planerat och standardiserat på ett helt annat sätt än talspråket. Backlund konstaterar dock att dessa beskrivningar inte stämmer helt och fullt i dag. Hon talar om nätkommunikation som är en ny möjlighet att kommunicera. När människorna pratar på nätet, brukar de blanda talspråk och skriftspråk. Nätkommunikation sker genom användande av skriften, men den är ändå spontan och ogenomtänkt. Backlund anser att man skulle behöva ytterligare en term vid sidan av talspråket och skriftspråket. Hon använder själv termerna *talar-språk* och *talarkonst* för det språk och för den kommunikation som sker i samband med det förberedda talet (t.ex. det tal som föreläsaren använder i talarstolen).

Talet är snabbt i det avseende att planeringstiden är mycket kort eller ofta nästan obefintlig. Talaren måste hela tiden observera, styra och korrigera sitt tal. Korrigeringarna kan inte raderas. Karaktären av produceringsprocessen är en orsak till de många störningar som förekommer i talet, till exempel pauser, nya inledningar, avbrott och så vidare. Det sagda försvinner också snabbt. Det ordagranna meddelandet är bara en liten tid i lyssnarens minne. Jämfört med talet produceras skriften betydligt långsammare. Planeringstiden är också längre. Skribenten har tid att formulera satser till komplexa helheter genom att använda sådana medel som mera sällan förekommer i spontant tal, till exempel genom att använda konnektorer och nominaliseringar. (Tiittula 1992: 19–20.)

Talet är akustisk-vokaliskt till sin karaktär. Ljudet är rörelse som går framåt i tiden och försvinner och som inte kan stoppas. Skriften är i sin tur visuell-spatial och den är inte på samma sätt temporalt organiserad som talet. Talet existerar i ljudvågor och dess centrala särdrag är *prosodiska* och *paralingvistiska drag*. Med hjälp av dem kan man uttrycka mycket olika saker och de har många funktioner. Genom *betoning* kan man uttrycka vad som är viktigt (*den här generaldirektören talar aldrig engelska*) och hur man bör tolka budskapet (*det är inte han som har föreslagit sådant här*). Betoningen och *pausen* kan ändra betydelsen om de placeras på ett visst sätt: till exempel *gamla män/och kvinnor* och utan paus *gamla män och kvinnor*. Man kan också hålla paus när man planerar sitt tal, vill betona sitt budskap eller ge ordet till någon annan. *Intonationen* är mycket viktig i talet och med hjälp av den är det möjligt att uttrycka olika saker: den skiljer i många språk till exempel frågesatsen och påståendesatsen från varandra och den uttrycker kohesion och talarens inställning till budskapet med mera. I skriften uttrycker man talets prosodiska och paralingvistiska drag med hjälp av grammatikaliska och lexikaliska medel. I talet kan man uttrycka vissa saker med röst, men i skriften gör man detta med hjälp av skiljetecken och typografiska medel (placering, understrykning, kursivering m.m). Det finns dock ganska få sätt att få talets särdrag att synas i skriften. (Tiittula 1992: 21–22, 24–25.)

Enligt Tiittula (1992: 38) är talspråket oftast situationsbundet: det uppstår i en interaktion där alla deltagare påverkar det som sägs och hur. Talet är alltid avsett för någon och oftast känner man mottagaren om man inte tar hänsyn till massmedierna. Talet är således interaktivt, vilket innebär att deltagarna påverkar varandra i tid och rum. Talet är vanligen också dialogiskt eftersom samtalet är den vanligaste och centralaste användningssituationen för talet. När det är fråga om en skriftlig text, finns det en temporal och lokal skillnad mellan skribenten och läsaren. Ibland kan den vara så stor att skribenten inte ens vet vem som läser hans eller hennes text. Skriften är oftast monologisk, men den kan också vara dialogisk. Jämfört med talet är den vanligen inte interaktiv. Skribenten har inte möjlighet att få genast respons från läsaren när han eller hon producerar sin text och läsaren kan inte ställa frågor eller ge kommentarer till skribenten när han eller hon läser texten. Talaren behöver inte vara så explicit som skribenten, eftersom lyssnaren alltid kan fråga talaren om något är oklart. Till talspråket hör icke-verbal kommuni-

kation som kan komplettera, stödja och ersätta – och även ändra – det verbala budskapet. Utöver den gemensamma kontexten har talaren och lyssnaren ofta gemensamma kunskaper som underlättar tolkningen av budskapet. Man behöver inte säga allt och man kan uttrycka många saker implicit. I den skriftliga kommunikationen har deltagarna inte någon gemensam kunskap om situationen på grund av den temporala skillnad som finns mellan skribenten och läsaren. (Tiittula 1992: 38–40.)

Ovan har behandlats hur talspråket och skriftspråket skiljer sig från varandra som olika språkformer. Tiittula (1992) behandlar också de strukturella skillnader som finns mellan talspråket och skriftspråket. Enligt Tiittula (1992: 53) kan många sådana särdrag som anses höra till den ena språkformen hittas även i den andra. Till talspråkets särdrag räknar man vanligen vissa fonologiska och morfologiska egenskaper samt talspråkliga ord och uttryck, men man lägger mera sällan märke till de andra egenskaper som väsentligt hör till talsituationen. (Tiittula 1992: 53.)

Enligt Tiittula (1992: 54) finns det säkert många som anser att det är lättast att märka de lexikaliska skillnaderna mellan talspråk och skriftspråk. I talspråket använder man till exempel sådana ord som *kul* och *firma* och man kan anta att orden *anlända* och *aväta* är mera skriftspråkliga till sin natur. Dessa ord representerar olika stilnivåer och den skriftspråkliga stilen anses vara högre än den talspråkliga. Språknormeringen, det vill säga indelningen i gott och mindre gott språk, gäller oftast ordförrådet. Tiittula (1992: 54–55) behandlar dock inte enstaka ord utan allmännare tendenser: ordlängden och förekomsten av olika ordgrupper i tal och skrift.

Enligt Tiittula (1992: 55) är orden i talspråket i genomsnitt kortare än i skriftspråket. Detta beror på att till exempel några ljud eller ändelser faller bort (t.ex. i finskans *meen* i stället för *menen* 'jag går') och på assimilationer.² Dessutom har talspråkets ord en hög frekvens och enligt den så kallade Zipfs lag är ordet desto kortare ju allmännare det är. Då är ordet också mångtydigare. (Tiittula 1992: 55.)

² *Assimilation* innebär att ljud närmar sig varandra i löpande tal och blir mera lika (Bolander 2005: 223).

I talspråket och skriftspråket brukar man använda olika ordklasser, vilket förklarar varför orden i talspråket oftast är korta. Pronomen och andra deiktiska element (*nu, här*) är frekventa i talet. Den flitiga användningen av pronomen gör uttrycket ospecifikt, när referenten inte uttrycks med ett mera exakt substantiv. I talet kan man förstå pronomens referent med hjälp av den språkliga och utomspråkliga kontexten. Man kan till exempel peka på referenten. Dessutom kan referenten vara en del av deltagarnas gemensamma kunskap och då behövs ingen exakt specificering. Med hjälp av principen som gäller ekonomiskt språkbruk är det också möjligt att förklara varför pronomen så flitigt används i talet. Referenten specificeras precis så mycket som situationen kräver så att lyssnaren kan identifiera referenten. (Tiittula 1992: 56.)

Konjunktionerna används flitigt i talet, men deras variation är mindre än i skriften. Man utnyttjar många olika konjunktioner i skriftspråket, medan man endast använder några konjunktioner i talspråket och då förekommer de ofta. Konjunktionerna har också olika funktioner i talet. I skriften rekommenderas det inte att inleda en mening med en konjunktion. Däremot är det vanligt i talet att binda ihop även större helheter än satser. De vanligaste konjunktionerna i talet är *ja* (’och’) och *mutta* (’men’) i finskan och även i många andra språk. Konjunktionerna i talspråket binder satser lösare ihop än konjunktionerna i skriftspråket, men det innebär dock inte att talspråkets satser eller uttryck skulle sammanhänga lösare med varandra. Det beror på att man delvis binder dem ihop på olika sätt än i skriften. (Tiittula 1992: 57, 59–60.)

I talspråket förekommer rikligt med olika slags ”småord”, pragmatiska element, som inom lingvistikens bland annat kallas *diskurspartiklar*, *pragmatiska partiklar* eller *interjektioner*. De är små språkliga element som ofta är semantiskt innehållstomma och som uttrycker många slags diskursfunktioner. Tiittula (1992: 60) använder termen diskurspartikel och konstaterar att det är svårt att kategorisera dessa småord. De ingår delvis i olika grammatikkategorier. Diskurspartiklarna uttrycker till exempel talarens förhållande till budskapet och till mottagaren, styr och håller diskussionen i gång, strukturerar diskursen, uttrycker tvekan, uppmjukar budskapet samt fungerar som responsuttryck. Exempel på diskurspartiklar är *jag menar*, *vet du* och *hör du* i svenskan, *no*, *kato* och *aha* i finskan och *you know*, *I mean* och *well* i engelskan. (Tiittula 1992: 61–63.)

Enligt Tiittula (1992: 65) är substantiv dominerande i skriftspråket. Ovan konstaterades att pronomen ofta används i talspråket i stället för substantiv eftersom man kan förstå pronomenets referent med hjälp av den språkliga och utomspråkliga kontexten. Däremot vill man i skriftspråket uttrycka referenten mer specifikt genom att använda ett exakt substantiv. En annan orsak till varför substantiv så ofta förekommer i skriften är användning av nominaliseringar.

I skriftspråket används mer varierande ordförråd än i talspråket. Verbet *säga* som används flitigt i talet har flera synonymer i skriften: *yttra*, *konstatera*, *påstå*, *lyfta fram*, *uttrycka* med mera. Dessa verb förekommer mera sällan i talet. Å andra sidan finns det sådana element i talet som mera sällan eller aldrig används i skriften. Diskurspartiklarna spelar en viktig roll i talet, men de hör inte till skriftspråket. (Tiittula 1992: 66.)

Tiittula (1992: 85–86, 88) konstaterar att talspråkets satser ofta är kortare och även enklare än skriftspråkets satser. Tunga attribut, nominaliseringar och satsmotsvarigheter, som gör satsen kompaktare och komplexare, används också flitigare i skriften än i talet. Om man använder långa attribut, nominaliseringar och satsmotsvarigheter i talet, kan de ibland försvåra förståelsen. I skriften förekommer då och då så kallade vänstertunga meningar som kan ha en negativ inverkan på förståelsen. I vänstertunga meningar förekommer långa attribut före huvudordet.

3.4 Av-översättningsprocessen – hur av-översättningen blir till?

Processen börjar med att av-översättaren får en videofil, en cd eller en dvd och oftast också ett filmmanuskript från uppdragsgivaren. Dessutom kommer de överens om arbetets deadline. Många översättare tittar först på filmen med manuskriptet och efter det börjar de översätta och bearbeta repliker. Det viktigaste med tittandet är att få reda på vad som sägs i originalet, varför det sägs på ett visst sätt och hur mycket tid en replik tar. Några översättare börjar dock översätta samtidigt när de tittar på filmen, eftersom de ofta arbetar under tidspress. En översättare kan också inleda sitt arbete genom att tidkoda tomma repliker. Därefter formulerar han eller hon tv-texter. Om översättaren inte

har fått manuskriptet från uppdragsgivaren, ska han eller hon transkribera talet i samband med tittandet. (Koljonen 1998: 32; Diaz Cintas & Remael 2006: 30–31; Aulavuori-Rosvall 2015.) Även om översättaren har fått ett manuskript med texten på originalspråket, måste han eller hon lyssna på dialogen bitvis, eftersom de kan vara bristfälliga och innehålla felaktigheter. Om det står fel i manuset, kan översättaren också luras att höra fel. (Malmberg 2013: 147.)

I översättningsarbetet behöver man olika slags hjälpmedel och informationskällor, till exempel en- och tvåspråkiga ordböcker, internet, uppslagsböcker, bibliotek och experter. Det är inte bara skådespelarens repliker som man översätter, utan också andra akustiska och visuella element: sånger, inlägg, tidningarnas rubriker samt ljud och röster som kommer ur radio eller tv. (Diaz Cintas & Remael 2006: 32; Aulavuori-Rosvall 2015.)

Det nästa steget är vanligtvis tidkodning, om översättaren inte har gjort detta tidigare. Översättaren ska alltså avgöra de exakta tidpunkter då textningen dyker upp i rutan (*en in-tid*) och då den försvinner (*en ut-tid*). Vid tidkodningen ska översättaren beakta dialogens rytm, tids- och utrymmesrestriktion och bildklippningar. Tidkodningsmomentet är betydelsefullt för att underlätta läsandet. Översättningen blir inte följsam, om en text sätts in för sent (t.ex. en sekund *efter* det att personen börjat tala) utan texten anses vara irriterande. Texten ska komma exakt samtidigt som repliken, men den behöver inte ryckas ut när repliken slutar. Den får dröja kvar något ifall det finns tid innan nästa text ska dyka upp. Översättaren försöker av rent estetiska skäl lägga in texterna snyggt. Vid scenskifte ser översättaren till exempel till att texten försvinner exakt vid det bildklippet. Då hänger textremsan inte kvar när tittaren förflyttas till ett annat ställe. När översättaren är färdig med replikerna och tidkodningen, brukar han eller hon titta på filmen en gång till, slipa textningar och tidkodningen samt granska språket med hjälp av textbehandlingsprogrammets korrekturläsning. Därefter skickar översättaren sitt arbete till uppdragsgivaren, vilket nuförtiden sker vanligtvis lättast via e-post. (Diaz Cintas & Remael 2006: 30, 32; Malmberg 2013: 146–147; Aulavuori-Rosvall 2015.)

Enligt Katja Aulavuori-Rosvall (2015) tar det ungefär två till fyra dagar att översätta och tidkoda ett program på 45 minuter, om av-översättaren jobbar åtta timmar om dagen och gör sitt arbete noga. Om ämnesområdet är svårt, kan översättningen kräva mera arbete. Om det är fråga om en längre film, kan det ta en vecka att översätta den. Kvaliteten lider oundvikligen om deadline är för sträng.

3.5 Typiska drag för tv-textning och textningskonventioner

Enligt Esko Vertanen (2007: 150–151) borde översättaren alltid vara källspråkets uttryck trogen utan att glömma dess stil och stämning. Detta gäller också av-översättaren, även om han eller hon ofta är tvungen att göra ganska radikala lösningar när han eller hon försöker få budskapet att rymmas i en- och tvåradiga tv-texter. Tv-tittaren kan förstå den information som tv-texterna förmedlar endast när texterna syns på rätt tid och tillräckligt länge i rutan så att tittaren hinner läsa texten och vet hela tiden vem som talar. När tv-texterna följer noggrant talrytmen och är i harmoni med ljud och bild, får tittaren en illusion av att han eller hon förstår det talade språket i programmet. Tittaren är inte nödvändigtvis medveten om att han eller hon läser översättningen i tv-rutan.

Varje enskild tv-text ska vara en logisk helhet, helst en mening eller en sats, vars budskap tv-tittaren förstår på en gång (Vertanen 2007: 154). För att tv-tittaren lätt kan följa med dialogen, ska tv-textningarna vara koherenta och logiska syntaktiska enheter. Tv-texten ska inte bli ett hinder som drar tittarens uppmärksamhet från bild och handling. Om det finns anledning att undra över ordval i tv-texten, är det lätt att missa de efterföljande replikerna. Det är många hörselskadade som tittar på en textad film, och det är viktigt att tv-texterna alltid är lätta att förstå och hänger samman, oavsett om tittaren hör originalspråket eller inte. Textblocket borde formuleras så att det självständigt kan stå i tv-rutan. Subjektet och predikatet får inte uppdelas i olika block, verbet och dess obligatoriska bestämmelser ska förekomma i samma block och detsamma gäller också huvudordet och dess bestämmelser (t.ex. attributiva led tillsammans med substantiv). (Kollonen 1998: 38; Malmborg 2013: 143.)

Ibland krävs det flera repliker för att förmedla ett sakinnehåll om det inte ryms i en tvåradig replik. För att visa att meningen fortsätter i följande replik sätter man ett bindestreck i slutet av repliken efter det sista ordet och efter ett mellanslag. Det är inte betydelseöst hur orden placeras på raderna. Det första kriteriet är naturligtvis lättlästhet, men det är också bra att placera repliken så att den täcker bilden så litet som möjligt. Om ansiktet visas i närbild, borde hellånga tvåradiga repliker undvikas. Om talarens mun inte syns i rutan, kan det vara svårt att följa talet. Oftast är det bra att den övre raden är kortare än den nedre, om det bara är möjligt. Det rekommenderas inte att avstava ett ord inom en och samma replik. Om talaren byts mitt i repliken, ska man använda ett bindestreck och mellanslag före och efter strecket. Det är oftast bäst att placera den första talarens ord på den övre raden och den andra talarens ord på den nedre och då behövs inget mellanslag före bindestrecket. (Vertanen 2007: 154.) Koljonen (1998: 41–42) kallar detta bindestreck replik- eller talstreck och konstaterar att det av utrymmesskäl inte alltid är möjligt att ställa replikerna på var sin rad. Användningen av replik- eller talstreck hjälper tittaren att identifiera och strukturera dialogen. Det är särskilt viktigt för tittare med nedsatt hörsel eller hörselskada, eftersom det är texten och bruket av talstreck som avgör vem som talar. Enligt Diaz Cintas och Remael (2006: 102) är den professionella praxisen ganska heterogen och konventionerna kan variera väsentligt mellan olika bolag och byråer samt mellan olika länder.

Tv-texterna är ett exempel på en skriven text och därför har de en tendens att följa språkvårdsnormer som gäller bland annat användning av skiljetecken (Diaz Cintas & Remael 2006: 103). Vertanen (2007: 154–155) konstaterar att av-översättaren som översätter till finska ska använda skiljetecken enligt språkets rättskrivningsregler. Det har inte alltid varit regeln till exempel bland av-översättare på Rundradion att sätta punkt i slutet av repliken, men nuförtiden ska man göra det. Modernmållärarna har påverkat detta för enligt dem är det svårt att förklara användningen av skiljetecken för eleverna när punkten inte ens används i slutet av repliken. Av-översättaren ska också använda kommatecken enligt språkvårdsnormerna. Enligt Diaz Cintas och Remael (2006: 105) är det alltid skäl att använda kommatecken i tv-texten om det finns en risk för missförstånd.

Det är ibland möjligt att se tre punkter i slutet av repliken och det innebär då att meningen kommer att fortsätta i nästa replik. Dessa tre punkter används även i början av den följande repliken för att signalera att replikerna hör ihop med varandra. Några bolag har gynnat tre punkter i slutet av den första repliken och två punkter i början av den andra för att spara utrymme. Användning av tre punkter rekommenderas nuförtiden inte, eftersom det anses vara ett oekonomiskt sätt. Om det inte finns en punkt i slutet av repliken, betyder det att meningen kommer att fortsätta i nästa replik. Av-översättaren sätter således ingen punkt i slutet av den första repliken och placerar den nästa repliken på nedre raden för att uttrycka att den första och andra repliken hör ihop med varandra. (Diaz Cintas & Remael 2006: 112–113.) Riitta Jääskeläinen (2007: 121) konstaterar att tre punkter i slutet av meningen ibland betyder att talet plötsligt avbryts. Tv-tittaren kan bli förbryllad om han eller hon inte förstår att tre punkter uttrycker att repliken kommer att fortsätta. Jääskeläinen (2007: 120) tar upp samma regel som Vertanen (2007: 154): bindestrecket i slutet av repliken är ett tecken på att meningen fortsätter i nästa replik. Koljonen (1998: 41) konstaterar däremot att man borde använda ett tankstreck för att uttrycka att en tankeenhets fortsätter om en mening blir längre än ett tvåradigt textblock.

Den kursiva stilen förekommer ibland i tv-textningarna. Texten kan kursiveras när talarren inte syns i bilden och hans eller hennes röst hörs till exempel bakom dörren eller ur tv:n, radion eller telefonen. Kursiven kan även vara användbar om det till exempel är fråga om tillbakablickar i filmen. Om det förekommer ord på främmande språk, är det oftast bra att kursivera dem för tydlighetens skull. Det viktigaste är att av-översättaren använder kursiv konsekvent och inte för många olika syften. (Vertanen 2007: 155.) Enligt Koljonen (1998: 42) kan kursiveringen användas om scenen handlar om en inre monolog eller om dialogen äger rum i drömvärldar (s.k. drömsekvenser).

Av-översättarna översätter inte bara repliker utan också andra element: rubriker, skyltar, vägskyltar, ortnamn och datum som är centrala med tanke på programmets intrig. Man sätter dem med så kallade planscher genom att centralisera texten. Om det är fråga om en kortare plansch, kan man använda versaler. (Vertanen 2007: 155–156.)

4 KOMPRIMERING – KORT OCH EKONOMISKT SPRÅK I TV-RUTAN

Detta kapitel handlar om komprimering i ett översättningsvetenskapligt perspektiv. Först berättar jag om komprimering som fenomen (avsnitt 4.1) och därefter presenterar jag två sätt att kategorisera komprimering (avsnitt 4.2). Sedan behandlar jag dessa kategoriseringar i kronologisk ordning. Först presenterar jag Koljonens kategorisering från 1998 (avsnitt 4.2.1) och därefter Diaz Cintas och Remaels kategorisering från 2006 (avsnitt 4.2.2). I slutet av kapitlet gör jag en syntes av de två kategoriseringarna och analyserar deras för- och nackdelar samt försöker skapa en kategorisering som har inslag av båda kategoriseringarna (avsnitt 4.3). Den kategorisering som jag till slut presenterar använder jag i analysen av mitt empiriska material.

4.1 Komprimering – vad är det?

Enligt Koljonen (1998: 49–50) är *komprimering* den åtgärd som leder till en kortare version av originalet. Slutprodukten liknar ett sammandrag, men i tv-översättning komprimeras oftast cirka 30 procent, när komprimering mäts i antalet ord. I sammandrag komprimeras minst 60 procent, vilket är avsevärt mera än i tv-översättning. Koljonen använder också termen *förkortning* som synonym till komprimering.

I sin avhandling diskuterar Koljonen (1998: 55–56) de sex vanligaste orsakerna till komprimering: den multimediala textgenren, de tekniska restriktionerna, kontrasten mellan tal- och skriftspråk, det kulturbundna språket, läsbarheten och översättarens val och lösningar. Tv-textning är speciell på grund av att det är talet som överförs till skrift, men den är speciell också därför att källspråket består av tal, ljud, bild och andra icke-språkliga element. Målspråket består för sin del av text, bild och ljudeffekter med vilka texten är synkroniserad. Eftersom språk, ljud och bild samverkar i tv-översättning, underlättas textningsprocessen: man behöver inte översätta allt. Tv-tittaren kan dra nytta av de övriga medierna, inte endast översättningstexten. Översättaren kan dock inte vara helt säker på att tittaren observerar allt som utelämnas i texten på grund av kompenseringen av bilden.

De tekniska restriktionerna och människans begränsade perceptionsförmåga är de viktigaste orsakerna till komprimeringen. Det är bara ett visst antal tecken som människan på en given tid kan läsa. Det är inte möjligt att översätta allt källspråkligt material till målspråk på grund av utrymmes- och tidsbristen och därför måste texten komprimeras. (Koljonen 1998: 56.) Ju mera skådespelarna pratar under ett visst antal sekunder, desto hårdare måste av-översättaren komprimera texten. Om det däremot pratas i ett mycket långsamt tempo, är det i princip lättare att få med allt som sägs. (Malmborg 2013: 144.)

Källtexten utgörs av talspråk och måltexten av skriftspråk i tv-översättning. Således representerar käll- och måltexten olika system. Tal- och skriftspråkets struktur och val av ord och uttryck är relativt olika. När den talspråkliga originaltexten översätts, komprimeras den automatiskt på grund av att de tidvis inkompakta strukturerna återges kortare. I tv-översättning är dock skillnaderna mellan käll- och måltexterna inte så stora eftersom texterna ofta inte representerar autentiskt tal och autentisk skrift. Originaldialogen består inte av något spontant tal, utan närmare av uppläst tal eller litterärt talspråk. Tv-texterna innehåller ibland mycket talspråkliga drag (t.ex. ofullständiga meningar) och därför representerar tv-texterna inte något skriftspråk i ordets fulla bemärkelse. Satsmotsvarigheterna och långa ord är sällsynta i tv-texterna, eftersom texterna inte kan vara så komplicerade för att tittaren måste läsa dem i snabb takt. (Koljonen 1998: 57–58.)

I utländska tv-program kan det ibland förekomma ord och uttryck som ofta är främmande för tittaren och problematiska för översättaren på grund av att han eller hon ska kunna översätta deras betydelse till målspråket. Man brukar tala om *kulturtransfer* som innebär att översättning också förmedlar kulturbundna fenomen som översättaren på något sätt måste återge i målspråket. Det är således viktigt för av-översättaren att känna till källspråks- och målspråkskulturerna. Kulturbundna uttryck kan ibland utsättas för komprimering. Målspråket erbjuder inte alltid någon exakt motsvarighet och då ska uttrycket omskrivas med en mångordig motsvarighet. Då gäller det att använda uttryck som är korta och semantiskt allmänna. (Koljonen 1998: 58.)

Vid tv-tittandet behöver man både hinna läsa tv-texten och titta på bilden. Ofta blir det bråttom när man läser tv-texter. Det kan hända att man inte alls hinner titta på bilden. Textaren och av-översättaren bör alltid beakta detta faktum. Han eller hon kan komprimera sådana repliker som innehåller onödig information, om det bara är möjligt. Genom att följa detta rättesnöre uppskattar han eller hon tittarens främsta intresse, bilden. (Koljonen 1998: 59.)

Koljonen (1998: 60) konstaterar att den sista orsaken till komprimering är av mänsklig art och den baserar sig på hennes egna antaganden. Översättaren bestämmer sig för hur han eller hon formulerar tv-texten. Han eller hon avgör vad som är viktigt att förmedlas till tittaren och vad som kan utelämnas. Översättaren kan komprimera eller utelämna något även om tv-texten inte skulle bli för lång. Han eller hon kanske inte översätter någon onödig kommentar utan ger tittaren en möjlighet att koncentrera sig på bilden. Enligt Koljonen är det svårt att säga varför översättaren har gjort vissa val. Genom att banda översättandet (den s.k. *think aloud protocol* eller TAP-metoden) skulle det vara möjligt att ta reda på varför översättaren har komprimerat och utelämnat något. Han eller hon verbaliserar sina tankar högt i TAP. De bandas in och skrivs sedan ut som protokoll.

4.2 Komprimering – två försök till kategorisering

I avsnitt 4.2.1 presenteras först Koljonens kategorisering av komprimeringstyper med exempel ur hennes licentiatavhandling. Därefter i avsnitt 4.2.2 behandlas Diaz Cintas och Remaels kategorisering med exempel hämtade ur deras bok.

4.2.1 Koljonens kategorisering

Koljonen (1998: 80) delar komprimeringstyperna in i *syntaktiska* och *semantiska typer*. Till de syntaktiska komprimeringstyperna räknar hon *reducering av satsmängd*, *negat-*

ion, passiv, objekt, ellips och *pronominalisering*. Till de semantiska komprimeringstyperna hör *generalisering, synonyma uttryck, implicit motsvarighet* och *fri översättning*. Det finns således sammanlagt sex syntaktiska och fyra semantiska komprimeringstyper i Koljonens kategorisering. Koljonen (1998: 80) konstaterar att hon använder termen *komprimeringstyp* även om några strukturer hellre kunde kallas *komprimeringsstrategier*. Hon anser att termen *typ* är allmännare än *strategi* och hon använder den i samtliga fall för tydlighetens skull.

Koljonen (1994: 119–124) har redan tidigare presenterat olika komprimeringstyper som hon har observerat när hon analyserat engelskspråkiga tv-program och deras svenska tv-texter. Hon diskuterar sammanlagt sju komprimeringstyper som är *förändring i meningsstrukturen, passivering, elliptiska uttryck, nominalisering, pronominalisering, synonyma uttryck* och *generalisering*. I sin artikel om komprimeringstyperna konstaterar Koljonen (1994: 119) att hon presenterar några av de mest använda komprimeringstyperna. Detta kan tolkas på det sättet att hon redan har varit medveten om att det också finns andra komprimeringstyper som inte har varit så frekventa i det analyserade materialet och därför har hon inte berättat om dem. Senare har hon alltså utvecklat sin kategorisering, tillagt några komprimeringstyper och ändrat benämningar på typer. I sin licentiatavhandling (1998) presenterar hon alltså den kategorisering som hon utvecklat på basis av den tidigare och den består av sex syntaktiska och fyra semantiska komprimeringstyper som nämndes i början av föregående stycke. Nedan ska jag berätta mera om de komprimeringstyper som hör till Koljonens (1998) nyare kategorisering.

Den första syntaktiska komprimeringstypen kallas *reducering av satsmängd*. Vid översättning blir andelen L2-satser mindre än andelen L1-satser. Förkortningen L2 (*language 2*) avser målspråket och L1 (*language 1*) källspråket. Satsreduceringen kan ske på olika sätt: till exempel kan två eller flera huvudsatser i originaldialogen förenas i tv-texten och betydelsen uttryckas då mera komprimerat: till exempel *John is going out tonight and Jill is going with him. – John och Jill går ut i kväll*. Det är också möjligt att innehållet i en bisats bakas in i huvudsatsen och då försvinner bisatsen. (Koljonen 1998: 80–81.)

Reducering av satsmängden, som är den överlägset mest frekventa komprimeringstypen i Koljonens material, beror huvudsakligen på två faktorer: skillnaden mellan talspråkets och skriftspråkets struktur och natur samt tv-textens utrymmesrestriktioner. Exempel (1) nedan kommer från Koljonens (1998) licentiatavhandling och illustrerar hur satsreduceringen går till i praktiken och hur olika grammatiska medel utnyttjas i den. Språkparet i Koljonens undersökning är engelska–svenska och därför är följande exempel på engelska och svenska. I exempel (1) komprimeras två meningar till en.

- (1) - She also wrote this. It's a letter of resignation.

Hon skrev också
en avskedsansökan.

Exempel (1) presenterar ett slags prototyp för satsreducering. I båda huvudsatserna finns två *teman* (*she, it*) och två *reman* (*also wrote this, is a letter of resignation*).³ I översättningstexten skrivs dessa två huvudsatser ihop så att de två olika remana presenteras samtidigt. I den engelska originaldialogen (ex. 1) introducerar talaren ”försiktigt” ett nytt ämne tar upp ärendet ”mjukt”. Detta är typiskt för talet därför att få talare vill gå rakt på sak. (Koljonen 1998: 80–82.) I exempel (2) har översättaren kombinerat flera huvudsatser. Kursiveringarna är Koljonens.

- (2) - He's my junior. *He's got no experience and he's getting half my salary.*

Min underordnade utan
erfarenhet får halva min lön.

Exempel (2) visar hur den engelska originaldialogens tre huvudsatser återges med bara en enda sats i den svenska tv-textningen. Antalet ord i originaldialogen är 16 och i översättningen 8, vilket betyder att uttrycket har blivit reducerat till hälften, men ändå har det propositionella innehållet bevarats i textningen. (Koljonen 1998: 82–83.)

Även bisatser kan reduceras vid textning om deras innehåll kan överföras till huvudsatsen. Ett sätt att foga bisatsens innehåll till den övriga meningen är användningen av ad-

³ Med *tema* avses den bekanta informationen och med *rema* den nya informationen.

jektivattribut. Det betyder att originalmeningens attributiva bisatser komprimeras så att de blir adjektivattribut i översättningen. I exempel (3) används adjektivattribut.

- (3) - Girl next door comes to a bad end, all that. But I have two suggestions *which should solve all the problems.*

Grannflickan som råkar i olycka.
Men jag har några bra förslag.

Huvudordet *suggestions* i exempel (3) får sina bestämmelser först i den efterföljande bisatsen. Relativbisatsen i originaldialogen definierar arten av förslaget. I översättningen har adjektivattributet *bra* ersatt relativbisatsen *which should solve all the problems*. Antalet ord i översättningen har sjunkit till hälften utan att någon informationsförlust uppstått. Den ordagranna översättningen, till exempel *men jag har två förslag som borde lösa alla problem*, skulle ha krävt ett extra textblock. Det hade troligen försvårat läsrhythmen och synkroniseringen med bilden. (Koljonen 1998: 84–85.)

Enligt Koljonen (1998: 85) kan attributiva bisatser överföras till huvudsatsen även så att de ersätts med ett prepositionsattribut. Samtidigt som verbfrasen utelämnas får texten en nyans av en nominal stil.

- (4) - This is the nursery *where many of the premature babies are kept.*

Här har vi avdelningen
för prematurer.

Som exempel (4) visar förekommer originaldialogens relativbisats inte i den svenska översättningen. Verbfrasen har också utelämnats, men innehållet förändras inte så mycket. Talet innehåller mycket redundans, vilket exempel (4) visar. I jämförelse med den verbrika stilen bidrar den nominalrika stilen till att uttryckssättet på sätt och vis blir mera bestämt. Användningen av verbfraser är typiskt för talet, medan substantiv dominerar det skrivna språket. (Tiittula 1992: 65; Koljonen 1998: 85.) Enligt Koljonen (1998: 85) bidrar nominaliseringar till komprimeringen och då är det möjligt att spara ord. I exempel (5) reduceras en adverbieell bisats till en adverbfras. Frasen består av prepositionen *utan* och verbalsubstantivet *skrivandet*.

- (5) - *If I wasn't a writer I'd be a first mess at this point.*

Utan skrivandet skulle jag vara
ett nervvrak vid det här laget.

I Koljonens material är den nästan ensamt dominerande typen av nominaliseringar de så kallade verbalsubstantiven (t.ex. *skrivandet* i ex. 5 ovan). De har en lätt identifierbar verbstam och de slutar på suffixet *-(n)ing* eller *-a/ende*. Adjektivsubstantiv på *-het* eller *-itet* är däremot mycket sällsynta i Koljonens material. Substantiverade adjektiv (t.ex. engl. *Swiss things*, sv. *schweiziskt*) förekommer oftare i textningarna. Ibland kan nominaliseringar medföra en viss risk för läsförståelsen, men i tv-textningar utgörs de oftast av relativt korta ord. (Koljonen 1998: 86–87.)

Förutom nominalisering och bisatsreducering genom attribut och prepositionsfraser är det också möjligt att upptäcka fall där bisatsen elimineras genom introduktion av en frågesats. Det innebär att huvudsatsen och bisatsen kopplas samman så att resultatet blir en enkel frågesats som i exempel (6).

- (6) - *Carmen, my dear, what a lovely surprise. I'd no idea that you were a race-goer.*

En sån trevlig överraskning.
Går du på kapplöpningar?

En enkel frågesats har uppstått när den andra meningen i originaldialogen har komprimerats genom en syntaktisk förändring. Denna komprimeringstyp kan användas endast när meningen i originaldialogen är av typen *jag visste inte att...* eller *vet du om man kan...* det vill säga när talaren är ute efter information. I översättningarna är denna komprimeringstyp ganska sällsynt eftersom den förutsätter den angivna satsmodellen i originaldialogen. (Koljonen 1998: 87–88.) Koljonen (1998: 89) konstaterar att översättningen relativt mycket avviker från originaltexten när det är fråga om reduktion av satsmängden, men originalbetydelsen kan dock återges i översättningarna.

Den andra huvudklassen av syntaktiska komprimeringstyper är *utelämnning av negation eller negationsord*. Det innebär att originaldialogens meningar omformuleras så att en negerad sats blir jakande i översättningen. När av-översättaren utelämnar negation eller

negationsord, vill han eller hon spara rum i textblocket. Denna komprimeringstyp är ändå inte frekvent i Koljonens material. Vid utelämnning av negation är det fråga om en grammatisk förändring eller förenkling och man möter denna komprimeringstyp troligen enbart i tv-textningar, eftersom utrymmesrestriktionen inte är något vanligt fenomen vid övrig översättning. (Koljonen 1998: 89–90.) I exempel (7) presenteras en prototyp för utelämnning av negation:

(7) - *Full reports will not be available until our troops return to England.*

Fullständiga rapporter får vi
först när trupperna återvänder.

Oftast sker utelämnningar av negationsordet i yttranden med ett tidsadverbial, det vill säga när den omskrivna frasen är av typen *något sker inte förrän...* kontra *något händer först...* Strukturen *not until... bisats* är idiomatisk i engelskan men inte i svenskan, vilket kan vara en orsak till utelämningen. (Koljonen 1998: 90.)

När översättaren utelämnar negationen vid textning uppstår det inga stora betydelskillnader. Genom att använda den exakta motsvarigheten av det huvudord som negationen definierar blir omskrivningen lyckad, menar Koljonen (1998: 91). I exempel (8) förekommer motsatta verb i originaldialogen och översättningen.

(8) - *I hope I don't meet with the same fate. How much did you say Thorne Camfield are offering you?*

Hoppas jag slipper hans öde.
Hur mycket erbjuder de dig?

Verbfrasen *don't meet* i originaldialogen har blivit *slippa* i den svenska tv-texten. Betydelsen är densamma, även om små semantiska nyansskillnader kan ingå i frasen på grund av att det knappast finns någon fullständig synonym. Den svenska frasen *hoppas jag inte möter samma öde* skulle också kunna användas, men med tanke på läsbarheten är det ofta bättre att uttrycka innehållet i en jakande form. (Koljonen 1998: 91.)

Enligt Koljonen (1998: 91) är utelämnning av negationsordet ofta ett ganska enkelt och ”riskfritt” komprimeringssätt, men när det är fråga om adjektiv som föregås av en negat-

ion finns det dock en viss fara. Man gör en skillnad mellan *gradmotsats* (antynymi) och *artmotsats* (komplementaritet). Det är endast de komplementärt motsatta adjektiv (t.ex. *död–levande*) som kan ingå i denna komprimeringstyp, medan det antonyma paret i princip inte kan användas vid utelämnning av negationsordet. Det finns nämligen ett ytterligare stadium eller stadier mellan gradmotsatta adjektiv och därför leder nekandet av det ena adjektivet inte automatiskt till jakandet av det andra. I Koljonens material finns det några fall där översättaren inte har följt denna regel (se exempel 9).

(9) - I'm *not good* with electronics.

Jag har försökt. Jag är dålig på elektronik. Kan inte du göra det?

Ett vanligt exempel på gradmotsvarighet är adjektivet *bra*. Användningen av det motsatta adjektivet är oftast inte någon lyckad lösning, eftersom det finns ett ytterligare stadium mellan adjektiven *bra* och *dålig*. Översättaren skulle kunna använda en förmildrande partikel framför adjektivet *dålig*, till exempel *jag är ganska dålig på elektronik*. (Koljonen 1998: 92.)

Den tredje syntaktiska komprimeringstypen är *passiv*. I Koljonens material förekommer den dock i ringa utsträckning. Enligt henne är detta överraskande, eftersom man med hjälp av passiv kan uttrycka innehållet något kortare om man kan utelämna agenten (se ex. 10). Detta beror troligen på två saker. För det första vill översättaren behålla texten så ledig och talspråklig som möjligt. För det andra ger passiv inte en så stor komprimeringsmöjlighet om enbart agenten utelämnas. I några fall har översättaren dock använt passiv i Koljonens material, särskilt när agenten framgår av kontexten eller består av en längre nominalfras.

(10) - ... if you ever have to call me. You know how to use a phone?
- I've seen *the doctors and nurses talk to them*.

Kan du använda en telefon?
- Jag har sett hur det görs.

Exempel (10) visar passivkonstruktionens komprimerande effekt. Det är möjligt att se en förändring i satsdelarna: objektet blir subjekt som i sin tur har utelämnats. Även me-

ningens tematiska struktur har blivit en annan: i den aktiva L1-satsen poängteras läkare och sjukskötare som har blivit mindre betydande och objektet *telefonanvändningen* har blivit huvudtemat. (Koljonen 1998: 92–93.)

Den fjärde syntaktiska komprimeringstypen kallas *objekt*. Den leder till en förändring i satsdelarnas inbördes relation. Det innebär närmast att översättaren utelämnar motsvarigheten till L1-objektet. I översättningen kvarstår dock betydelsen av objektet därför att objektet blir L2-subjekt. L2-subjektet uttrycker alltså betydelsen av L1-objektet. I Koljonens material förekommer denna komprimeringstyp oftare än passiveringen. Originalmeningarna, speciellt med den så kallade ACI-strukturen (*accusativ cum infinitivus*: *jag såg honom komma*), erbjuder möjligheter till användningen av denna komprimeringstyp. Den syntaktiska strukturen blir också enklare på grund av att översättningen innehåller en satsdel mindre, vilket för sin del kan öka läsbarheten. I exempel (11) presenteras ett typiskt exempel på en översättning som inte innehåller något objekt.

(11) - Well, *I've never seen you get* so excited about a story.

Du har inte varit
så här entusiastisk förut.

I originaldialogen kan man se strukturen objekt med infinitiv, *I've never seen you get*, som är en längre och mera komplicerad frasstruktur än den svenska översättningen *du har inte varit* utan objekt. Eftersom betydelsen av subjektet implicit framgår av översättningen, kan meningen *I've never seen...* omskrivas. (Koljonen 1998: 93–94.)

I Koljonens (1998) kategorisering är *ellips* den femte och nästsista syntaktiska komprimeringstypen. Efter den största komprimeringstypen, det vill säga reduceringen av satsmängden, kommer användningen av ellips på andra plats. Elliptiska meningar är syntaktiskt ofullständiga eftersom någon satsdel har utelämnats. Ett elliptiskt uttryck förekommer till exempel i följande fall: *Vem tänker du på? – På min mamma*. Både verb och subjekt har alltså utelämnats. Det fullständiga svaret på frågan skulle vara: *Jag tänker på min mamma*, men ofta säger man inte på detta sätt därför att verb och subjekt redan underförstås av den föregående meningen. Definitionen av ellips är inte heller helt problemfri. Man kan fråga sig hur man borde definiera en fullständig sats och hur den i

så fall skulle se ut. Man kan utgå från skriftspråkets syntax och kravet på att alla obligatoriska satsdelar (finit verb och dess obligatoriska fyllnadsled) ingår i meningen. Skriftspråket bör vara fullständigt och precist eftersom det saknar den kommunikationskontext som talet har. (Koljonen 1998: 95.)

Ofta påstår man att elliptiska meningar är typiska för talspråket. Koljonen (1998: 95) konstaterar att skillnaden mellan talspråk (L1) och skriftspråk (L2) är mycket vacklande, åtminstone i ljuset av hennes material. I den talade L1-dialogen är elliptiska meningar inte speciellt frekventa, men i texten utgör de en stor grupp. På grund av detta är det möjligt att säga att textarna försökt ge översättningarna en talspråklig prägel, men den tekniska restriktionen är ändå den största orsaken till användningen av elliptiska meningar. (Koljonen 1998: 95–96.) Enligt Tiittula (1992: 93) utgörs de elliptiska uttrycken nästan alltid av meningar där satsens tema utelämnas, det vill säga det element som förekommer i den föregående satsen. Rematisk information framgår inte av den föregående meningen och därför är den för viktig att utelämnas. I Koljonens material är elliptiska meningar för det mesta av denna typ. Verb som ingår i elliptiska meningar betecknar ofta rörelse.

- (12) - So, Mr. Pip, you go to India to join Mr. Herbert.
- Yes, *I sail* within a month.

Ni ska alltså fara till Indien till
Mr. Herbert. - Ja, om en månad.

- (13) - What would I do without you?
- *You'd get on very well*, I'm sure.

Hur skulle jag klara mig utan dig?
- Utan tvivel mycket bra.

I exempel (12) och (13) har textaren i den andra turen utelämnat temat *jag ska segla* och *du skulle klara dig* eftersom det framgår av den föregående repliken. I exempel (12) är det utelämnade verbet *segla* ett rörelseverb, något som inte är fallet i exempel (13). Den syntaktiska strukturen har i båda exemplen angetts redan i den föregående repliken. Upprepning behövs således inte, utan endast den relevanta delen bevaras i turen. En ordagrann översättning av de föregående dialogavsnitten skulle inte vara möjlig på

grund av utrymmesbrist. Man skulle behöva två textblock i stället för ett vilket skulle störa läsandet och tittandet. (Koljonen 1998: 96.)

Exempel (14) visar hur man genom användning av ellips kan undvika upprepningen av verbet och subjektet i originalrepliken.

- (14) - But mainly he was the Sheik. *He was* Lawrence of Arabia with a degree in Latin American dancing. *He was* something else.

Men framför allt
var han shejken

Lawrence av Arabien med
betyg i latinamerikansk dans

Något förmer.

I exempel (14) har subjektet och kopulan *he was* lämnats två gånger översatta. Detta verkar vara rätt typiskt för tv-textningar. Det skulle vara tråkigt och tidskrävande att läsa textblocket om man borde läsa kopulan tre gånger. I den sista svenska meningen har översättaren utelämnat subjektet och kopulan, vilket inte beror på någon utrymmesrestriktion utan på något helt annat, möjligtvis på översättarens val, intuition eller dylikt. Här är det möjligt att fråga sig om översättaren överdrivit komprimeringen. (Koljonen 1998: 97.)

Användning av pronomen eller *pronominalisering* är den sista syntaktiska komprimeringstypen och samtidigt den tredje största gruppen hos Koljonen. Pronomen är ersättningsord och de syftar på ett ord eller uttryck, det vill säga på ett korrelat som finns inom eller utom satsen (Thorell 1973: 75). Enligt Koljonen (1998: 99) använder översättarna mest personliga (t.ex. *han, de*), demonstrativa (t.ex. *denna*) pronomen och pronominella adverb (t.ex. *här, då*) i komprimeringssyfte. Den överlägset största gruppen i Koljonens material utgörs av de personliga pronomenen, eftersom man ofta talar om personer som inte är närvarande och syftar på dem med hjälp av pronomenen. I originaldialoger används då egennamn. De personliga pronomenen förekommer särskilt i tredje person. Grundformerna dominerar, men även objektsformer används. De demonstrativa pronomenen har oftast som uppgift att syfta på bisatser eller längre

nominalfraser. Pronominella adverb, som till exempel betecknar tid, rum och sätt, används i stället för tids- och rumsadverbial. (Koljonen 1998: 99.)

Pronomenen är nyttiga i tv-översättning, eftersom de är ytterst korta och behöver bara litet utrymme på textningsraden. Det går också snabbt att läsa dem. En fördel med pronomenen är också att de bidrar till att samtalet blir relevant. Nominalfraserna behöver inte upprepas i de situationer där referenten framgår av talkontexten (Tiittula 1992: 65). Läsbarheten blir bättre i synnerhet om främmande egennamn ersätts med personliga pronomen.

(15) - How much did you say *Thorne Camfield* are offering you?

Hur mycket erbjuder de dig?

I exempel (15) har nominalfrasen *Thorne Camfield* ersatts med ett pronomen i 3:e person pluralis, det vill säga *de*. *Thorne Camfield* är namnet på en firma i serien *Taggart*, som ingår i Koljonens material. Upprepningen är onödig eftersom namnet redan tidigare presenterats i texten. Pronomenet *de* består av två bokstäver och nominalfrasen av hela 15, vilket är ett tecken på en påtaglig komprimering även om det inte finns någon akut brist på utrymme. Översättningen har också blivit mera läsbar, eftersom det svårlästa engelska namnet har utelämnats. (Koljonen 1998: 99.)

Av-översättaren bör lägga märke till att syftningen med pronomen är klar i tv-texten och att det inte uppstår några felaktiga syftningar därför att talkontexten oftast presenterar referenterna. Användningen av pronomenen bidrar också till att tv-texten får en talpråklig prägel. Med hjälp av pronomenen är det även möjligt att undvika onödig ordagrann upprepning. I autentiska talsituationer är det normalt att man ofta upprepar fragment, vilket beror på många faktorer. En orsak till upprepning kan till exempel vara att man vill framhäva vissa delar eller fylla de pauser som uppstår när man planerar talet. (Koljonen 1998: 99–100.) Ibland kan upprepningen också vara en strategi med vilken talaren visar att han eller hon har ordet (Tiittula 1992: 78).

Det är inte bara nominalfraser med varierande längd som ersätts med pronomen utan till och med hela satser kan omskrivas med hjälp av dem. Då är komprimeringseffekten ännu kraftigare. I exempel (16) har man bland annat använt ett pronominellt adverb *då*.

- (16) - You never stop.
 - What would I wanna stop for. *When you stop you're dead.*

Du kopplar ju aldrig av.
 - Varför skulle jag göra det?
 Då är man död.

Exempel (16) visar hur man har kunnat undvika upprepningen av en hel tidsbisats genom att använda det pronominella adverbet *when you stop – då*. Meningen *What would I wanna stop for* har inte heller översatts ordagrant: verbet *stop* har ersatts med verbet *göra*. (Koljonen 1998: 100–101.)

De föregående komprimeringstyperna representerar syntaktiska komprimeringstyper. Därtill finns det sammanlagt fyra komprimeringstyper som är semantiska till sin natur. De semantiska komprimeringstyperna kan kallas ett slags strategier, eftersom förändringarna inte uppstår på grund av strukturella skillnader mellan källspråk och målspråk utan är avsiktliga val. De semantiska komprimeringstyperna används för att komprimera översättningstexten på grund av att den originaltrogna översättningen inte ryms i textblocket. En liten informationsförlust kan ibland bli aktuell, eftersom komprimeringen av betydelsen kan leda till en modifiering av innehållet i originaldialogens uttryck. Förlusterna är dock marginella och bildkontexten hjälper tv-tittaren. Huvudprincipen är att utnyttja möjligheten att betrakta samma betydelse ur olika synvinklar och sedan välja det kortaste uttryckssättet. (Koljonen 1998: 102.)

Den första semantiska komprimeringstypen, *generaliseringen*, berör närmast två huvudgrupper: nominalfraser och verbfraser. Det är oftare nominalfraser som drabbas eftersom de nominala leden är flera till antalet och så pass komplicerade till sin struktur att generaliseringen blir obligatorisk. När det är fråga om en komplicerad struktur, är det inte den syntaktiska strukturen som menas med den, utan den lexikala. Fraserna är alltså

ofta helt enkelt så långa att den direkta överföringen är nästan omöjlig inom ramen för två textningsrader. Exempel (17) illustrerar generaliseringen som komprimeringstyp.

(17) - ... and Max'll be in today and you are supposed to have entered *all your accounts and briefs and sales and stuff*.

Du skall ha fört in alla uppgifter
på datorn tills Max kommer.

Den långa nominalfrasen i originaldialogen har gett upphov till att översättaren har valt ett generellt uttryck. Originalturen innehåller en definierad förklaring och den svenska textningen återger den rätt så ytligt. Bilden och bakgrundsinformationen torde dock hjälpa tittaren. I exempel (17) är det fråga om så kallad extensionell inklusion eller hyponymi. Originaldialogen innehåller långa och ganska komplicerade hyponymer *accounts, briefs* och *sales* som i den svenska översättningen återges med hyperonymen *uppgifter*. De ursprungliga hyponymerna inkluderas i hyperonymens extension, men samtidigt förlorar texten något av sin ”färg”. (Koljonen 1998: 102–103.)

Kulturbundna ord och uttryck kräver ofta generalisering. Översättaren måste använda antingen citatlån eller mångordiga omskrivningar. Dessa två alternativ, och särskilt den senare, används dock sällan vid tv-översättning eftersom översättaren med hjälp av den generella omskrivningen kan undvika detta översättningsproblem. Mångordiga omskrivningar kommer så gott som aldrig i fråga på grund av tekniska restriktioner. Exempel (18) illustrerar översättningen av kulturbundna element.

(18) - I think you could do *with a ten or even with an eight*.

Ni kunde prova
en mindre storlek.

Exempel (18) ovan handlar om ett typiskt brittiskt fenomen – måttsystemet. I stället för uttrycket *ten or eight* bör översättaren skapa en målspråklig motsvarighet, men översättningen har i detta fall skett på en allmän nivå och en liten del av betydelsen har gått förlorad. Tittaren förstår inte nödvändigtvis att man talar om de skandinaviska storlekarna 34 och 36. (Koljonen 1998: 103–104.)

Till de kulturbundna uttrycken har Koljonen också räknat översättningen av *idiom*. Med *idiom* menar hon de fraser vilkas betydelse det inte alltid är möjligt att sluta sig till på basis av de enskilda ord som uttrycket innehåller. Översättningen av *idiom* kan vålla svårigheter och huvudmålet är alltid att försöka hitta en idiomatisk motsvarighet. Vid tv-textning verkar det vara så att man ofta tar till ett normalt, omskrivande uttryck som förmedlar samma betydelse, men som inte motsvarar originaluttrycket stilistiskt. Översättningen blir alltså blek och mindre kraftig. I exempel (19) har det engelska idiomet översatts med ett normalt uttryck som förmedlar samma betydelse som idiomet, men som inte är stilistiskt likvärdigt.

(19) - *You opened this can of worms up for yourself, Mr. Attorney General. I'll admit the second photograph.*

Ni får skylla er själv, herr
statsåklagare. Bilden godtages -

Översättningen med ett normaluttryck har gett ett neutralt men pragmatiskt sett korrekt resultat. Det skulle ha varit möjligt att översätta uttrycken även mera idiomatiskt (t.ex. *själv kokade du denna soppa*) men inte med motsvarande idiom. Användningen av ett normaluttryck har förmodligen i detta fall komprimerat texten ytterligare. Ibland är det möjligt att översätta ett idiom med ett idiom, men detta förutsätter att ett passande uttryck står till buds i målspråket och att en längre översättning kan användas. (Koljonen 1998: 104–105.)

Vid sidan av en nominalfras kan också en verbfras drabbas av semantisk generalisering. Detta händer inte ofta eftersom verbfraserna vanligen är korta och inte speciellt komplicerade. Modala verbfraser med mera invecklad struktur erbjuder dock en möjlighet för komprimering. (Koljonen 1998: 106.) Modaliteten uttrycker relationen mellan talaren och utsagan och har oftast med möjlighet och nödvändighet att göra. Exempel (20) illustrerar detta.

(20) - *Can you call him for me, Jill. Tell him it'll be ready for lunchtime.*

Ring och säg
att det är klart till lunch.

I exempel (20) har man komprimerat verbfrasen i ett yttrande vars avsikt är att indirekt ange en begäran eller en uppmaning. Den engelska verbfrasen har översatts med en imperativsats varigenom yttrandet blivit mera befallande. En ordagrann översättning skulle också ha varit möjlig, men översättaren har velat uttrycka innehållet kort, vilket delvis har skett på bekostnad av den försvagade artigheten. Koljonen anser att generalisering av verbfraser utgör ett gränsfall i tv-textning. Det är möjligt att fråga sig om fenomenet överhuvudtaget har med generaliseringen att göra. Eftersom generalisering av verbfraser är svår att klassificera på något annat sätt har hon ändå behandlat fenomenet i detta sammanhang. En motivering kan vara att L2-uttrycket blir mera generellt och blekare än originalet när man till exempel översätter en artig fras med en möjlighetsangivande verb med en indikativ form: *skulle du kunna bära det här paketet åt mig* och *kan du bära det här paketet åt mig*. Båda meningarna uttrycker direktiv, men den första är artigare. (Koljonen 1998: 106–107.)

Vid generalisering drabbas översättningen av semantiskt bortfall och informationsförlust i någon mån eftersom alla betydelsekomponenter inte förekommer i översättningen. Ibland kan generaliseringen förefalla som ett störande eller negativt drag, men detta gäller dock inte alla generaliserade fragment, utan de längre nominalfraser som återges på en generell nivå. Det är viktigt att komma ihåg att de övriga informationskanalerna som televisionen har ofta kompenserar betydelsen av de delar som har komprimerats. (Koljonen 1998: 108.)

Den andra semantiska komprimeringstypen kallas *implicit motsvarighet*. Ibland får ett källspråkligt ord eller uttryck inte någon lexikal motsvarighet vid översättning, även om en sådan skulle finnas i målspråket. I översättningen uppstår det ändå inte något semantiskt bortfall, såsom vid generalisering eller vid direkt semantisk utelämnning. (Koljonen 1998: 108.) Då är det fråga om implicit motsvarighet, vilket betyder att man inte uttrycker hela betydelsen i ord, men trots det förstår man den fullständiga betydelsen (Ingo 1991: 86). Eftersom kontexten och den allmänna kännedomen bidrar till förståelsen, kan läsaren eller tittaren få en fullständig bild av det som sägs. Implicit motsvarighet existerar inte bara i tv-textningarna utan också i litterär översättning. Till exempel Ingo (1991: 86) tar upp fenomenet, men avgränsar det som så att motsvarigheten endast

gäller den aktuella kontexten. Koljonen (1998: 109) anser dock att man kan tillämpa implicit motsvarighet också på en allmännare nivå: informationsfragment kan utelämnas om de är en del av den gemensamma kunskap som läsaren, textaren/översättaren och manuskriptförfattaren delar. Koljonen (1998: 109) talar om hypotesen om gemensam kunskap (*mutual knowledge*) som betyder att människor med en gemensam kulturbakgrund har en likadan uppfattning om omvärlden därför att de delvis kan uppleva liknande saker. På så sätt är det lättare att tolka varandras tankar och yttranden. I detta sammanhang talar man också ofta om den så kallade gemensamma referensramen (*common framework*) för handlingen eller kunskapen. Varje ny erfarenhet utvidgar referensramen, vilket bidrar till att tolkningen kan bli lättare. Att ha pragmatisk kunskap om olika saker och ting spelar en stor roll vid tv-översättning för det leder i viss mån till komprimering. I exempel (21) är det fråga om implicit motsvarighet.

(21) - I've been to the zoo *and seen all the animals*. I've seen the ocean.

Jag har varit i djurparken
och så har jag sett havet.

Originaluttrycket *and seen all the animals* har inte behövt återges i tv-texten eftersom tittaren vet att man kan se djur i djurparken. Förutsättningen är naturligtvis att både översättaren och tittaren delar samma referensram och att översättaren antar att tittaren implicit förstår det som sägs. Nedan ges ett exempel på utelämning av en implicit motsvarighet i texten.

(22) - Ronnie's car got a puncture. I told him it would; this nice gentleman *passed by* and gave us a lift.

Vi fick punktering, men den
här trevliga herrn gav oss lift.

Exempel (22) visar att utelämningen av ett implicit fragment – *passed by* – inte behöver bero på någon gemensam erfarenhet eller referensram såsom i exempel (21). Ibland kan det också vara fråga om överlappande information i talsituationen. I originaldialogen förekommer fragment som semantiskt sett överlappar varandra. Eftersom tittartiden är kort och texten ska innehålla enbart det mest relevanta, är återgivningen av ”självlara” element inte meningsfull. I den multimediala kommunikationssituationen på tv spelar

relevansen en stor roll speciellt när man tar hänsyn till tittarrollen och det faktum att televisionen främst är ett visuellt medium. Texten bör vara kort och fri från redundans på grund av att den intar en sekundär roll. (Koljonen 1998: 110–111.)

Den tredje semantiska komprimeringstypen i Koljonens (1998: 111) kategorisering utgörs av *synonyma uttryck*. Hon tar med sådana lexem som har identiska denotationer (t.ex. *tös* och *jänta*), men räknar också med parafrafer av olika slag. Vid tv-översättning är det ofta viktigt att hitta kortare uttrycksalternativ och synonymin erbjuder en utväg att kort uttrycka källspråkets yttrande. I Koljonens material är bruket av synonymer dock inte speciellt allmänt. Orsaken till detta kan vara att översättaren vill vara originalet trogen och därför återge texten ordagrant. Det kan också vara svårt att parafrasera de källspråkliga fraserna. (Koljonen 1998: 111.)

Enligt Koljonen (1998: 112) är synonymin inte lätt att definiera. Det räcker inte bara att olika lexem har identiska denotationer, utan man bör även ta hänsyn till diverse konnotativa betydelser. Bruket av lexemen *pojke* och *gosse* är ett typiskt exempel på konnotation. De har i princip samma betydelse, men de förekommer ändå i olika kontexter. Det är därför svårt, om inte rent av omöjligt, att hitta två semantiskt fullständiga synonymer i källspråket och målspråket (Ingo 1991: 87). Användningen av synonymer kan således vara en viss riskfaktor vid översättning eftersom stilnyanserna kan vara mycket olika i två språk (Koljonen 1998: 112).

Koljonen (1998: 112) konstaterar att det är svårt att avgöra vilka fall i materialet som borde räknas som synonymer. Hon har utgått från att användningen av synonymer gäller såväl enstaka ord (substantiv, verb, adjektiv och adverb) som enstaka nominal- och verbfraser förutsatt att meningen inte har genomgått några syntaktiska eller semantiska förändringar. I följande exempel, (23) och (24), förekommer en verbfras och en nominalfras som har omskrivits med en synonym i måltexten.

- (23) - You are really going *to make that very clear* that the very sort of people that get brain damage are...

I artikeln borde man betona

att de som får hjärnskador –

- (24) - First *you tell me I'm such a good lawyer* that you want to hire me. Then you get me here...

Först berömmar ni mig och
och ger mig anställning.

I båda exemplen har den mångordiga originalfrasen översatts med endast ett ord. Det engelska uttrycket *to make very clear* i exempel (23) har återgetts med det synonyma verbet *betona*. I exempel (24) har den mångordiga originalfrasen *you tell me I'm such a good lawyer* ersatts med verbet *berömmar*. Genom att använda synonyma uttryck har texterna kunnat komprimeras relativt mycket. I dessa fall skulle de ordagranna översättningarna inte ha rymts i textblocket. (Koljonen 1998: 112–113.)

Den fjärde och sista semantiska komprimeringstypen heter *fri översättning*. Den förekommer sporadiskt i Koljonens (1998: 113) material. Orsaken till detta kan vara att översättarna velat göra originaltexterna rättvisa när det bara är möjligt. Termen *fri översättning* kan vara en aning vilseledande därför att alla översättningar i detta sammanhang är mer eller mindre fria på grund av den ofullständiga strukturella eller semantiska översättningsmotsvarigheten. I denna grupp betraktar Koljonen dock endast sådana fall där det inte existerar någon lexikal eller strukturell motsvarighet mellan källspråk och målspråk. I de andra grupperna som hör till Koljonens kategorisering riktas komprimerings- åtgärden alltid till endast en del av meningen. (Koljonen 1998: 113.)

Den fria översättningen och den föregående komprimeringstypen, synonymin, ligger nära varandra, men det finns en betydande skillnad mellan dem. I synonymin återges enbart enstaka fraser med parafraaser och för den övriga satsstrukturen görs ingenting. I *fri översättning* används sådana lexem och strukturer som inte förekommer i den källspråkliga meningen, men enligt Koljonen blir resultatet dock tillfredsställande och pragmatiskt fungerande. Som fria översättningar kan betraktas bland annat följande: *poor she has been left by all her friends* ('*stackars hon, vännerna har övergett henne*') – *hon är tyvärr helt ensam*. Översättaren har alltså avvikit frivilligt från den lexikala modell som originaltexten erbjuder. Genom att använda denna komprimeringstyp är det

möjligt att uttrycka samma innehåll kortare i översättningen. (Koljonen 1998: 113.) I detta sammanhang kan termen *frivilliga översättningsbyten* eller *obundna översättningar* användas. Det innebär att förändringen inte är beroende av någon strukturell skillnad mellan källspråk och målspråk utan av någon annan orsak som till exempel textgenren, översättaren, omvärlden eller utrymmesbristen. (Huhtala 1995: 39.) Nedan presenteras ett exempel på fri översättning som har uppstått genom ett frivilligt översättningsbyte.

(25) - ... not often but Peter does. *I always have to tell him what he said last night.*

Inte ofta men Peter brukar ha.
Han minns inte vad han sagt.

I exempel (25) har den kursiverade delen av den engelska dialogen översatts fritt. Det skulle ha dock varit möjligt att översätta mera ordagrant. Den direkta översättningen skulle vara till exempel följande: *jag måste alltid berätta för honom vad han sagt på natten*. Även om lexemet och syntaxen i målspråket avviker från källspråket, fungerar översättningen pragmatiskt bra. Grundbetydelsen är densamma trots den fria översättningen. Anledningen till detta är att en och samma referent eller händelse ofta kan beskrivas med olika uttryck eller ur olika synvinklar. När förändringarna inte orsakar någon stilistisk förändring, kan de anses vara positiva. (Koljonen 1998: 114.)

4.2.2 Diaz Cintas och Remaels kategorisering

Diaz Cintas och Remael (2006: 150, 162) talar om *komprimering och omformulering* (*condensation and reformulation*) samt *utelämnning* (*omissions*). I denna avhandling koncentrerar jag mig på komprimeringstyper och därför presenterar jag endast Diaz Cintas och Remaels kategorisering av komprimering- och omformuleringstyperna.

Till Diaz Cintas och Remaels (2006: 151–161) kategorisering hör två huvudgrupper: *komprimering och omformulering på ordnivå* (*condensation and reformulation at word level*) och *komprimering och omformulering på satsnivå/meningsnivå* (*condensation and reformulation at clause/sentence level*). För det första behandlar jag komprimering

och omformulering på ordnivå och därefter komprimering och omformulering på sats- och meningsnivå. De exempel som jag använder är hämtade ur Diaz Cintas och Remaels bok *Audiovisual Translation: Subtitling* (2006) och som språkpar fungerar engelska och antingen franska, spanska eller holländska.

Enligt Diaz Cintas och Remael (2006: 151) kan komprimering och omformulering på ordnivå ske genom att *förenkla verbala perifraser*. I vardagsspråket använder man ofta verbala perifraser som kan bli långa och därför ta upp utrymme. På grund av detta brukar översättarna och textarna använda kortare verbformer om målspråket bara tillåter detta. Se exempel (26).

(26) I should really be going actually.

Je dois partir.
(‘I have to leave.’)

Den franska översättningen är mycket kortare än den engelska originaldialogen. Även på engelska kan man uttrycka samma innehåll kortfattat vilket den engelska översättningen av den franska textningen inom parentes visar: *I have to leave*.

Genom att *generalisera och förkorta uppräknings* är det också möjligt att spara utrymme. Generaliseringar ersätter uppräknings och modifierar talarens stil. (Diaz Cintas & Remael 2006: 151.) Exempel (27) illustrerar detta.

(27) You lied to us, son. Your own
mother and father.

Tu nous as menti, à nous, tes parents.
(‘You lied to us, to us, your parents.’)

Diaz Cintas och Remael (2006: 151) talar om *användning av en kortare närsynonym eller ett motsvarande uttryck*. De frågar varför man ska använda sig av sådana engelska uttryck som *I have the feeling* och *I have to tell you something*, om det är möjligt att skriva *I feel* och *We need to talk* och på så sätt spara utrymme. Ibland går det, men det finns några principer som är viktiga att minnas: 1) Synonymer är inte alltid exakta motsvarigheter utan snarare närsynonymer, 2) synonymer kan höra till olika register och

kan därför passa sämre i en viss kontext, 3) funktionella ord gör läsandet långsammare än innehållsord (t.ex. *hans* i motsats till *styckarens*) eftersom de kräver mera kognitiv bearbetning från tittaren. (Diaz Cintas & Remael 2006: 151.) I exempel (28) är det fråga om användning av ett motsvarande uttryck.

(28) He's got lots of money.

Il est riche.
(‘He is rich.’)

Ett sätt att komprimera texten är att använda *enkla tempus* i stället för sammansatta tempus (Diaz Cintas & Remael 2006: 152). Till exempel i svenska språket är presens (*äter*) och preteritum (*ät*) enkla tempusformer, medan perfekt (*har ätit*), pluskvamperfekt (*hade ätit*) och futurum (*ska/kommer att äta*) är sammansatta tempusformer (Boland 2005: 136). Exempel (29) illustrerar denna komprimeringstyp.

(29) Son père l'avait foutue à la porte!
(‘Her father had thrown her out!’)

Her father threw her out.

Ibland kan ett enkelt tempus ersätta ett sammansatt tempus som i exempel (29), men bytet av tempusform kan också leda till ogrammatiska satser (Diaz Cintas & Remael 2006: 152).

Genom att *byta ordklass* är det ofta möjligt att hitta kortare uttrycksalternativ och spara utrymme. Ett verb kan till exempel bytas ut mot ett substantiv och ett adjektiv mot ett verb och så vidare. I exempel (30) och (31) är det fråga om ordklassbyten.

(30) Je me suis mis à
travailler!
(‘I started working!’)

I found a job.

(31) I was in a deep sleep.

Je dormais profondément.
(‘I slept soundly.’)

I exempel (30) har ett verb bytts ut mot ett substantiv. I exempel (31) har man först använt ett adjektiv som sedan ändrats till ett adverb. (Diaz Cintas & Remael 2006: 152–153.)

Till Diaz Cintas och Remaels (2006: 153) kategorisering hör också *användning av kortformer och sammandragningar*. De flesta språk tillåter förkortningar och sammandragningar i viss mån. När man till exempel översätter till engelska, kan korta verbformer som *it'll* (*it will*) eller *I'd* (*I would*) vara behändiga. (Diaz Cintas & Remael 2006: 153.) I svenskan skulle man kunna använda till exempel de förkortade verbformerna *sa* och *la* i stället för *sade* och *lade* (Thorell 1973: 111). En ackumulation av korta former och sammandragningar kan dock försvåra läsandet och förståelsen, åtminstone i engelskan. Om rollfiguren låter formell, är det bättre att använda formellt språk och utelämna tal-språkliga kortformer och sammandragningar. (Diaz Cintas & Remael 2006: 153.)

Den andra huvudgruppen i Diaz Cintas och Remaels (2006) modell är alltså komprimering och omformulering på satsnivå och meningsnivå. I den första komprimeringstypen byts *negationen eller frågan till affirmativa meningar eller påståenden, indirekta frågor till direkta frågor* och så vidare. Med hjälp av dessa åtgärder är det ibland möjligt att hitta kortare uttryckssätt. Den nekande meningen i exempel (32) har blivit jakande i översättningen. En fras med *not* eller *not large* skulle ha blivit längre än en fras med *small*, men en annan förändring har också ägt rum. Kontexten avslöjar nämligen att talar-aren diskuterar det hus där han lever med sin fru. Textaren kan därför använda *place* i stället för *palace* utan att skapa förvirring. (Diaz Cintas & Remael 2006: 154.)

(32) Ok, on n'habitait pas dans un
palace...
(‘Ok, we did not live in a palace...’)

Ok, the place was small...

I exempel (33) har den informativa frågan, som kan tolkas som retorisk, blivit ett påstående och i exempel (34) har en fråga bytts ut mot en befallning (Diaz Cintas & Remael 2006: 154).

- (33) Did I tell you there's a party on Friday?

Er is 'n feestje vrijdag.
(‘There’s a party Friday.’)

- (34) Can't you hear the difference?

Ecoutez donc!
(‘Listen!’)

Enligt Diaz Cintas och Remael (2006: 155) är det möjligt att spara utrymme genom att *förenkla indikatorer på modalitet*. Modala hjälpverb och andra sätt att uttrycka modalitet anger bland annat olika grad av osäkerhet, möjlighet, sannolikhet och de används ofta till exempel i artiga förfrågningar. Enligt Diaz Cintas och Remael ska textaren vara försiktig med utelämnning och förenkling av sådana satser som till exempel innehåller ett modalt verb, eftersom rollfiguren då kan uppfattas som bryskare, oartigare eller mera bestämd. I exempel (35) har det modala hjälpverbet *would* utelämnats.

- (35) You wouldn't have time for a cup of tea,
doctor?

Een kopje thee, dokter?
(‘A cup of tea, doctor?’)

Diaz Cintas och Remael (2006: 155) anser att utelämningen i exempel (35) inte är störande. Hierarkin mellan sjukskötaren och läkaren är etablerad och sjukskötarens ton är mycket lydig. (Diaz Cintas & Remael 2006: 155.)

Bytet av direkt tal till indirekt tal är också en av komprimeringstyperna i Diaz Cintas och Remaels (2006) kategorisering. Med hjälp av denna strategi kan textaren bli av med ett presenterande verb som normalt introducerar talarens ord. I exempel (36) har verbfrasen *souvent, je me dis* reducerats till *sometimes*. (Diaz Cintas & Remael 2006: 156.)

- (36) Souvent, je me dis: "Tant mieux qu'elle
soit partie, comme ça, on est soulagés".
(‘I often tell myself: ‘‘Good thing she went,
we’re more at ease like this.’’)

Sometimes I'm glad she went.
It makes things easier.

Textaren kan *byta meningens eller satsens subjekt* för att komprimera texten. Detta orsakar en förändring i meningsstrukturen. I exempel (37) har *anyone* blivit subjekt i stället för *ça* ('that'). *Anyone can get* är uppenbart kortare än *that can happen to anyone*. Ibland kan den kortare versionen också vara den mest idiomatiska, som exempel (37) visar. (Diaz Cintas och Remael 2006: 156.)

- (37) L'eczéma, ça. Ça peut arriver à n'importe qui.
(‘Eczema, well. That can happen to anyone.’)

Eczema, anyone can get eczema.

Även *manipulation av tema och rema* hör till Diaz Cintas och Remaels (2006) kategorisering av komprimeringstyper. Talet har en tendens att manipulera ordningen mellan tema och rema mycket mera än vad skriften gör. Talaren brukar placera remat i början av meningen när han eller hon vill betona något. Orsaken till detta kan vara att det är viktigt för talaren eller att han eller hon vill få mera variation för sitt talesätt. I exempel (38) vill talaren betona att mormodern tog hand om sysslor och därför har han placerat dessa i början av meningen även om han förklarar efteråt varför han nämner *le linge, le repassage* ('the laundry, the ironing'). Meningen med uppräkningsen är att syfta på många sysslor. I textningen har ordföljden ändrats och generaliseringen har ersatt uppräkningsen.

- (38) Le linge, le repassage, ta grand-mère
s'en chargeait.
(‘The laundry, the ironing, your grandmother did all that!’)

Your grandmother did all the chores.

Övergången till standardordföljd innebär att källtextens stil blir fattigare eller åtminstone neutralare och den förlorar sina muntliga särdrag, även om intonationen och gesterna erbjuder ett slags kompensation (Diaz Cintas & Remael 2006: 157).

Utrymmet kan sparas och läsandet underlättas genom att *ändra långa och/eller sammansatta meningar till enkla meningar*. Kortare och enklare meningar kräver mindre möda av tittarna, eftersom de inte behöver lita på sina minnen för att binda ihop slutet

och början av meningen, som inte syns på rutan på samma gång. I exempel (39) har en litet längre mening delats in i två enklare meningar. Konnektiven *'cause* som uttrycker orsak har utelämnats i översättningen. (Diaz Cintas & Remael 2006: 158.) Trots detta kan man märka att den andra meningen i textningen förklarar varför man inte har berättat om saken. Det är alltså möjligt att förstå hur meningarna hänger ihop, även om konnektiven har blivit utelämnad. Diaz Cintas och Remael (2006: 158) konstaterar dock att det inte är att rekommendera att göra på det här sättet.

- (39) I didn't tell you 'cause I
thought you'd get pissed off.

Ik heb niets gezegd.
Ik dacht dat je woest zou zijn.
(‘I didn’t say anything.
I thought you’d be pissed off.’)

Enligt Diaz Cintas och Remael (2006: 159) kan texten komprimeras genom *att byta aktiva meningar till passiva och tvärtom*. Valet mellan aktiv och passiv är inte helt neutralt, eftersom det kan vara antingen utföraren av handlingen eller själva handlingen som står i fokus. Denna komprimeringstyp kan erbjuda möjligheter till textreducering utan att några större ändringar uppstår. I exempel (40) har en passiv mening ändrats till en aktiv mening.

- (40) We knew that was where our
heroes were kept.

We wisten dat onze helden daar zaten.
(‘We knew that our heroes were there.’)

Den nästsista komprimeringstypen i kategoriseringen är *användning av pronomen* (demonstrativa, personliga och possessiva) *och andra deiktiska ord* som ersätter substantiv eller substantivfraser. Deiktiska ord är sådana ord som pronomen och adverb eller sådana uttryck vilkas betydelse beror på den aktuella kontexten (t.ex. *här*, *honom*). Dessa erbjuder kortare översättningslösningar när de bygger på den situation eller på den information som redan är känd. De borde dock inte användas i onödan. I exempel (41) är textningen fortfarande förståelig i sin kontext, när pronomenet *it* syftar på *hairdresser* som profession som redan nämnts på första raden. (Diaz Cintas & Remael 2006: 160.)

- (41) Je suis coiffeur moi. Tout ce que je sais faire,
c'est coiffer.
(‘I am a hairdresser. The only thing I know is how to do hair.’)

I'm a hairdresser.
It's all I know.

Att kombinera två eller flera fraser/meningar till en enda fras/mening är den sista komprimeringstypen hos Diaz Cintas och Remael (2006: 161). Tidigare presenterade jag hur långa sammansatta meningar tenderar att bli mycket kortare enskilda eller sammansatta meningar (se exempel 39). En serie av korta meningar i originaldialogen kan också kombineras i tv-textningen. Denna åtgärd kan göra sambandet mellan handlingar mera explicit och hjälpa tittaren att förstå dem på en gång. (Diaz Cintas & Remael 2006: 161.) Exempel (42) illustrerar denna komprimeringstyp.

- (42) Where did you find this woman?
She's a genius.

Où tu as trouvé ce génie?
(‘Where did you find this genius?’)

I exempel (42) har man kombinerat två meningar och utelämnat ord. Genom att använda denna komprimeringstyp har översättaren lyckats med att spara utrymme, även om meningarna i originaldialogen inte heller är särskilt långa och komplicerade.

4.3 En syntes av komprimeringstyperna

De i avsnitt 4.1 och 4.2 presenterade kategoriseringarna av Koljonen (1998) samt Diaz Cintas och Remael (2006) har både likheter och skillnader med varandra. En av skillnaderna är att Koljonen talar om syntaktiska och semantiska komprimeringstyper, medan Diaz Cintas och Remael talar om komprimering och omformulering på ordnivå samt på sats- och meningsnivå. Koljonen (1998: 102, 177) ger inte några exakta definitioner av termerna syntaktisk och semantisk komprimeringstyp, men hon konstaterar att informationen inte går förlorad när det är fråga om syntaktiska komprimeringstyper. Vid semantisk komprimering kan däremot en liten informationsförlust bli aktuell och förändring-

arna uppstår inte på grund av strukturella skillnader mellan käll- och målspråk. De semantiska komprimeringstyperna är på sätt och vis ett slags strategier, eftersom de är översättarens avsiktliga val. Koljonen konstaterar att de syntaktiska komprimeringstyperna kan anses vara den primära klassen, eftersom översättaren med hjälp av dem kan komprimera texten effektivt. De semantiska komprimeringstyperna ser hon som sekundära eftersom de i någon mån kan leda till informationsförlust.

Det kan ibland vara svårt att avgöra om komprimeringsåtgärden beror på översättarens avsiktliga val, och därför anser jag att indelningen i syntaktiska och semantiska komprimeringstyper är problematisk. Tolkningen kan bli subjektiv när man ska fundera på om förändringarna beror på strukturella skillnader mellan språken eller på översättarens val. Å andra sidan har Koljonen placerat olika komprimeringstyper under huvudklasserna syntaktiska och semantiska typer, men när jag också ska använda Diaz Cintas och Remaels kategorisering kan det vara utmanande att avgöra om någon av deras undertyper hör till de syntaktiska eller semantiska typerna. Enligt min åsikt är Diaz Cintas och Remaels indelning i viss mån klarare och säkrare. När komprimeringstyperna analyseras på ordnivå och sats- och meningsnivå behöver man inte ta ställning till huruvida komprimeringen har påverkats av översättarens avsiktliga val. Det är troligen också lättare att placera undertyperna från Koljonens kategorisering under Diaz Cintas och Remaels huvudklasser än tvärtom. Då ska man betrakta om komprimeringsåtgärden har skett på ordnivå eller på sats- och meningsnivå.

Det finns några undertyper som är desamma eller liknar varandra i de två kategoriseringarna. Koljonen talar om reducering av satsmängd, vilket betyder att andelen L2-satser vid översättning blir mindre än andelen L1-satser. Hon behandlar såväl huvudsatser som bisatser. Vid sidan av termen reducering av satsmängd använder Koljonen också termen satsreducering. En liknande undertyp i Diaz Cintas och Remaels kategorisering är kombinerings av två eller flera fraser/meningar till en enda fras/mening. Jag kommer att använda termen *satsreducering* här, eftersom den är kortare och enklare att använda än de andra termerna. Den omfattar även de åtgärder som Diaz Cintas och Remael nämner i samband med deras undertyp. Koljonen talar om byte av indirekt fråga till direkt fråga, när hon presenterar komprimeringstypen satsreducering, men Diaz Cin-

tas och Remael har en undertyp i sin kategorisering. Jag ska behandla byte av indirekt fråga till direkt fråga i samband med en komprimeringstyp som heter *byte av sats- eller frågetyp*. Båda dessa komprimeringstyper hör till huvudklassen komprimering på sats- och meningsnivå.

Både Koljonen och Diaz Cintas och Remael talar om negation som komprimeringstyp. Det betyder att meningen omformuleras så att en negerande sats blir jakande i tv-textningen. Jag kallar denna komprimeringstyp för *negation* och placerar den under huvudklassen komprimering på sats- och meningsnivå, eftersom komprimeringsåtgärden ändrar meningens betydelse från negerande till jakande.

Användning av passiv förekommer i båda kategoriseringarna. En aktiv mening blir passiv i översättningen. Diaz Cintas och Remael konstaterar att en passiv mening även kan bytas till en aktiv mening, vilket Koljonen inte diskuterar i samband med sin komprimeringstyp. Jag kommer att analysera båda åtgärderna och komprimeringstypen heter *diates* i min kategorisering. Enligt Tor G. Hultman (2003: 154) används termen *diates* för den böjningskategori som utgörs av att verben kan ha former med *-s (passiv form)* eller utan *-s (aktiv form)*. Denna komprimeringstyp hör till huvudklassen komprimering på sats- och meningsnivå.

Koljonen har objekt som komprimeringstyp, men Diaz Cintas och Remael talar om byte av meningens eller satsens subjekt. Koljonen konstaterar att L1-objekt blir L2-subjekt i översättningen. Diaz Cintas och Remael ger åtminstone ett par exempel på fall där L1-objekt har blivit L2-subjekt. Jag anser att termen *subjekt* fungerar bättre än Koljonens term objekt, eftersom den berättar mera om åtgärden. Det behöver inte vara originalmeningens objekt som blir subjekt i översättningen. Byte av subjekt sker också på sats- och meningsnivå.

Användning av pronomen är en komprimeringstyp i båda kategoriseringarna. Koljonen talar om personliga och demonstrativa pronomen samt om pronominella adverb. Diaz Cintas och Remael nämner användning av pronomen och andra deiktiska ord som ersätter substantiv eller substantivfraser. Jag kallar också denna undertyp för *pronomen* och

analyserar såväl pronomen, pronominella adverb och deiktiska ord i tv-textningarna. I Diaz Cintas och Remaels kategorisering hör användning av pronomen till huvudklassen komprimering på sats- och meningsnivå. Enligt min mening kan en förändring också ske på ordnivå, om översättaren endast ersätter ett egennamn (t.ex. *Kurt Wallander*) med ett personligt pronomen (t.ex. *han*). Därför anser jag att pronomen kan analyseras på båda nivåerna.

Såväl Koljonen som Diaz Cintas och Remael har generalisering som komprimeringstyp i sina kategoriseringar. Koljonen konstaterar att generalisering närmast har med nominal- och verbfraser att göra. Hon diskuterar även hyponymi, kulturbundna ord och uttryck och idiom i samband med generaliseringen. I Diaz Cintas och Remaels kategorisering heter denna komprimeringstyp generalisering och förkortning av uppräkningsfraser. Enligt min åsikt är det ändå viktigt att analysera olika slags generaliseringar och inte bara uppräkningsfraser. I min kategorisering heter denna komprimeringstyp *generalisering* i likhet med Koljonen. Koljonen behandlar generalisering av verbfraser i detta sammanhang och ger ett exempel på en modal verbfras som komprimerats (se ex. 20 ovan). Diaz Cintas och Remael har en egen undertyp för detta och typen heter förenkling av *modalitet* i deras kategorisering. Jag kommer att ha samma undertyp som Diaz Cintas och Remael. Generalisering analyseras på ordnivå och modalitet på sats- och meningsnivå.

Koljonen har synonyma uttryck (*synonym*) som komprimeringstyp. I Diaz Cintas och Remaels kategorisering heter denna komprimeringstyp närsynonym eller motsvarande uttryck. Både Koljonen och Diaz Cintas och Remael konstaterar att det är svårt att hitta två fullständiga synonymer i käll- och målspråket. Jag ska ta hänsyn till detta faktum, men jag ska ändå använda den kortare termen *synonym*, när jag rapporterar om mina resultat. Den hör till huvudklassen komprimering på ordnivå.

Ovan har jag behandlat de komprimeringstyper som är liknande i dessa kategoriseringar, men det finns också sådana typer som enbart förekommer i den ena kategoriseringen. Koljonen har till exempel ellips som komprimeringstyp. I elliptiska meningar har alltså någon satsdel utelämnats. Jag kommer också att ha *ellips* som komprimeringstyp i min

kategorisering och jag anser att den hör till huvudklassen komprimering på sats- och meningsnivå, eftersom det är fråga om syntaktiskt ofullständiga meningar och ibland är det möjligt att utelämna både subjekt och predikatverb.

Implicit motsvarighet är en av komprimeringstyperna i Koljonens kategorisering, men den fattas i Diaz Cintas och Remaels kategorisering. Med denna komprimeringstyp avses sådana källspråkliga ord och uttryck som inte har någon lexikal motsvarighet i översättningen, även om en sådan skulle finnas i målspråket. Jag kommer att ha *implicit motsvarighet* som komprimeringstyp och den placerar jag under huvudklassen komprimering på ordnivå, eftersom det är fråga om ord och uttryck som får en implicit motsvarighet i tv-texten.

Till Koljonens kategorisering hör komprimeringstypen fri översättning som kan anses vara ganska nära synonymin. Diaz Cintas och Remael diskuterar inte fri översättning. Den viktigaste skillnaden mellan synonymi och fri översättning är att man i fri översättning använder sådana lexem och strukturer som inte förekommer i originaldialogen. Man ändrar inte satsstrukturen i synonymin. *Fri översättning* är en egen komprimeringstyp i min kategorisering och den hör till huvudklassen komprimering på sats- och meningsnivå, eftersom satsstrukturen blir annorlunda i tv-textningen.

Diaz Cintas och Remael har förenkling av verbala perifraser som komprimeringstyp i kategoriseringen. Översättaren brukar ersätta dem med kortare verbformer, om det bara är möjligt. Koljonen har inte denna komprimeringstyp i sin kategorisering. Jag ska analysera denna komprimeringstyp, men jag antar att den inte är så frekvent i mitt material, när det är fråga om språkparet svenska–finska. Förenkling av *verbala perifraser* hör även i min kategorisering till huvudklassen komprimering på ordnivå.

Enkla tempus är en komprimeringstyp som Diaz Cintas och Remael presenterar men som inte finns med i Koljonens kategorisering. Översättaren kan alltså komprimera tv-texten genom att välja en enkel tempusform (presens, preteritum) i stället för en sammansatt tempusform (perfekt, pluskvamperfekt, futurum). Jag kommer också att ha *enkel tempus* i min kategorisering och den analyseras på ordnivå.

Ordklassbyte är också en komprimeringstyp som fattas i Koljonens kategorisering. Jag kommer att granska om översättaren och textaren har bytt ordklasser i mitt material, och *ordklassbyte* hör till komprimering på ordnivå på samma sätt som i Diaz Cintas och Remaels kategorisering.

Diaz Cintas och Remael har användning av kortformer och sammandragningar som komprimeringstyp, men Koljonen har inte den i sin kategorisering. I engelskan är det möjligt att använda sådana former som *I'd (I would)*, men jag kommer inte att ha sammandragning i min kategorisering. Däremot kommer jag att analysera användning av kortformer, därför att sådana kan träffas såväl i finskan som i svenskan (t.ex. *meen* för *menen* 'jag går' och *sa* för *sade*). I likhet med Diaz Cintas och Remael placerar jag *kortform* under huvudklassen komprimering på ordnivå.

I Diaz Cintas och Remaels kategorisering förekommer en komprimeringstyp som heter *byte av negationer eller frågor till affirmativa meningar eller påståenden, indirekta frågor till direkta frågor och så vidare*. Koljonen har inte samma komprimeringstyp i sin kategorisering, men som tidigare konstaterats har hon negation som komprimeringstyp. Jag kommer att ha negation som egen undertyp, men i analysen kommer jag också att ha komprimeringstypen byte av fråga till påstående och tvärtom samt byte av indirekt fråga till direkt fråga. Den sistnämnda komprimeringsåtgärden behandlar Koljonen i samband med satsreducering. Eftersom namnet på komprimeringstypen är så lång och komplicerad ska jag använda termen *byte av sats- eller frågetyp*, och den omfattar då byte av fråga till påstående och tvärtom samt byte av indirekt fråga till direkt fråga. Enligt Hultman (2003: 279) finns det tre typer av huvudsatser som i princip svarar mot tre typer av språkhandling: påstående, fråga och uppmaning.

Koljonen har inte byte av direkt tal till indirekt tal som komprimeringstyp i sin kategorisering. Genom att använda denna komprimeringstyp kan översättaren undvika användningen av ett presenterande verb som vanligtvis introducerar talarens ord. I likhet med Diaz Cintas och Remael kommer jag också att ha komprimeringstypen *byte av direkt tal till indirekt tal* i min kategorisering och den analyseras på sats- och meningsnivå.

Manipulation av tema och rema är en komprimeringstyp som behandlas av Diaz Cintas och Remael men som saknas hos Koljonen. I originaldialogen kan man börja med den tematiska informationen, men sedan i tv-textningen har man bytt ordföljden så att den tematiska informationen kommer först. Manipulation av *tema och rema* förekommer också i min kategorisering och den hör till huvudklassen komprimering på sats- och meningsnivå.

Tidigare i det här avsnittet har jag konstaterat att det är möjligt att reducera satsmängden genom att kombinera två eller flera fraser eller meningar till en fras eller en mening. Denna komprimeringstyp diskuteras i båda kategoriseringarna. Enligt Diaz Cintas och Remael kan även långa och sammansatta meningar bytas till enkla meningar i tv-textningarna. Koljonen behandlar inte denna komprimeringstyp. Jag ska i likhet med Diaz Cintas och Remael ta byte av långa och sammansatta meningar till *enkla meningar* med i min kategorisering och det analyseras på sats- och meningsnivå, eftersom komprimeringsåtgärden inte sker på ordnivå utan påverkar hela meningen.

Fördelen med Koljonens kategorisering är att hon definierar noggrant vad olika komprimeringstyper betyder och även förklarar grammatiska termer. Hon har gett korta namn åt olika komprimeringstyper, vilket gör det lätt att använda dem i praktiken. Nackdelen är dock att vissa av termerna inte är så genomskinliga. Om man till exempel talar om objekt, vet läsaren troligen inte hur objekt används som komprimeringstyp, om han eller hon inte har bekantat sig med definitionen av denna komprimeringstyp. Om man endast använde Koljonens kategorisering i analysen av komprimeringstyper, skulle den vara ganska klar och lätt att använda. Jag konstaterade i början av detta avsnitt att indelningen i syntaktiska och semantiska komprimeringstyper är problematisk, men den är det endast när man vill tillägga några undertyper till kategoriseringen. Då kan det vara svårt att avgöra om användningen av någon komprimeringstyp beror på översättarens val. Även om Koljonen själv analyserar två analytiska språk, engelska och svenska, kan hennes kategorisering också sannolikt passa för analysen av sådana språk som strukturellt skiljer sig från varandra.

Diaz Cintas och Remaels kategorisering är på sätt och vis mera detaljerad än Koljonens. Diaz Cintas och Remael presenterar nämligen flera undertyper än Koljonen. Nackdelen är dock att de inte definierar några viktiga grammatiska termer (t.ex. *verbal perifras*, *kortform* och *sammandragning*) och ibland skulle det vara befogat att berätta mera om komprimeringstyperna. De ger ändå en hel del goda exempel på meningar där komprimeringstyperna har utnyttjats. Indelningen i komprimering och omformulering på ordnivå samt på sats- och meningsnivå är klarare än Koljonens indelning i semantiska och syntaktiska komprimeringstyper, men det skulle också vara bra att förklara varför en viss komprimeringstyp har placerats under en viss huvudklass. Jag diskuterade redan i detta avsnitt att pronomen till exempel kan ersätta bara ett egennamn och då borde komprimeringsåtgärden ske på ordnivå i stället för sats- och meningsnivå. Det verkar också vara så att olika typer av fraser hör till komprimering och omformulering på sats- och meningsnivå. Diaz Cintas och Remael presenterar till exempel komprimeringstypen kombinerings av två eller flera fraser/meningar till en enda fras/mening. Det finns alltså ingen skild frasnivå i deras kategorisering. De har gett längre namn åt komprimeringstyper än Koljonen och namnen berättar rätt så mycket om komprimeringsåtgärden, men de är kanske till och med för långa i vissa fall. Det är inte så lätt att använda dem i undersökningen.

I samband med analysen av de komprimeringstyper som förekommer i materialet ska jag bedöma hur kategoriseringen har fungerat i praktiken och hur den passar för analysen av tv-textningar där svenska och finska utgör ett språkpar. Enligt Ingo (2000: 31) är strukturen i finskan och svenskan annorlunda. När den analytiska svenskan använder så kallade grammatiska hjälpord, till exempel prepositioner och artiklar, använder den syntetiska finskan olika slags *affix* i stället. Det finns tre typer av affix (*prefix*, *infix* och *suffix*), men finskan använder nästan enbart suffix som fogas till slutet av orden (*talossa* 'i huset'). Det är dock möjligt att se prefix (*epäluulo* 'misstanke') och infix (*Uudel-lamaalla* 'i Nyland') i finskans ord. Prepositioner förekommer även i finska språket (*ennen joulua* 'före julen'), men användning av postpositioner är ofta naturligare i finskan (*joulun jälkeen* 'efter julen', *oven takana* 'bakom dörren'). Svenskan har sitt genus- (maskulinum, femininum, neutrum, utrum) och artikelsystem (*en, ett, den, det, de*),

men sådana finns inte i finskan. Andra skillnader mellan finskan och svenskan presenteras närmare i samband med analysen av komprimeringstyperna i kapitel 5.

5 KOMPRIMERINGSTYPERNA I THRILLERN *WALLANDER – VITNET*

I detta kapitel presenterar jag mina resultat. I avsnitt 5.1 ger jag en översikt över den kvantitativa analysen och berättar om hurdana komprimeringstyper som förekommer i den svenska och finska tv-textningen i filmen *Wallander – Vittnet*. Jag redogör också för hur ofta komprimeringstyperna utnyttjas. I avsnitt 5.2 presenterar jag den kvalitativa analysen av komprimeringstyperna och ger exempel på de komprimeringstyper som används i den svenska och finska tv-textningen.

5.1 Kvantitativ analys av komprimeringstyperna i den svenska och finska tv-textningen

I materialet förekommer sammanlagt 511 svenska repliker, 509 svenska tv-texter och 506 finska tv-texter. Skillnaden mellan antalet repliker och tv-texter beror på att alla repliker (t.ex. hälsningar) inte har textats till svenska och finska. I finska tv-textningar har man ibland även kombinerat två repliker med varandra och därför har antalet finska tv-texter blivit mindre än antalet svenska tv-texter. Utanför analysen har jag lämnat sju repliker på grund av otydligt och överlappande tal. Således har jag analyserat sammanlagt 502 svenska och 499 finska tv-texter.

Antalet komprimerade svenska tv-texter är 150 vilket innebär att nästan en tredjedel (29,9 %) av replikerna har blivit kortare. Antalet komprimerade finska tv-texter är ännu större, 268, och över hälften (53,7 %) av replikerna har således utsatts för komprimeringsåtgärder. Den stora förekomsten av komprimerade repliker i den finska textningen beror främst på svenskans och finskans strukturella skillnader. Det kan också konstateras att textaren inte översätter repliker och vid översättning kan man ibland förkorta repliker utan avsikt. Av-översättarens viktigaste uppgift är att förmedla innehållet på målspråket på ett naturligt och idiomatiskt sätt så att tv-texten rymms i textblocket. I den analyserade filmen förekommer inte särskilt långa repliker, vilket kan vara en orsak till varför textaren inte har komprimerat svenska tv-texter mera. Talet i filmen baserar sig på manuskriptet och således är det inte fråga om oplanerat tal som bland annat kan förekomma i olika diskussionsprogram. I analysen har jag endast räknat sådana repliker där

någon komprimeringstyp förekommer. Även om till exempel synonymer kan klassificeras som komprimeringstyper, har de inte alltid en komprimeringsfunktion. Ibland kan de vara längre än andra alternativ och därför har jag tagit endast sådana synonymer med som faktiskt förkortar texten.

I de svenska tv-textningarna förekommer sammanlagt 207 komprimeringsåtgärder. Ibland har textaren använt flera komprimeringstyper i en enskilda tv-text. Tabell 1 presenterar antalet och den procentuella andelen komprimeringstyper i den svenska tv-textningen.

Tabell 1. Komprimeringstyperna i den svenska tv-textningen

KOMPRIMERINGSTYP	ANTAL	%
ORDNIVÅ		
Verbal perifras	5	2,4
Generalisering	10	4,8
Synonym	25	12,1
Implicit motsvarighet	20	9,7
Ordklassbyte	4	1,9
Enkel tempus	5	2,4
Kortform	17	8,2
Pronomen	0	0,0
SATS-/MENINGSNIVÅ		
Satsreducering	26	12,6
Enkel mening	25	12,1
Negation	11	5,3
Byte av sats-/frågetyp	14	6,8
Diates	1	0,5
Byte av subjekt	4	1,9
Ellips	15	7,2
Modalitet	17	8,2
Tema och rema	5	2,4
Byte av direkt tal till indirekt tal	0	0,0
Fri översättning/ omformulering	3	1,4
Pronomen	0	0
TOTALT	207	100,0

Tabell 1 visar att satsreducering används mest i den svenska tv-textningen. Den procentuella andelen av denna komprimeringstyp är 12,6 %. De näst vanligaste komprimeringstyperna är synonym och enkel mening som förekommer lika ofta i materialet. Deras procentuella andel är 12,1 %. De är således nästan lika frekventa som satsreducering. Implicit motsvarighet används också ganska flitigt i materialet. Den är den tredje vanligaste komprimeringstypen och av alla komprimeringstyper är 9,7 % implicita motsvarigheter. Modalitet och kortform utgör den fjärde största klassen, 8,2 %. Ellips används som komprimeringstyp mera sällan än modalitet och kortform och dess procentuella andel är 7,2 %. Byte av sats- eller frågetyp är nästan lika frekvent som ellips och den procentuella andelen är 6,8 %. Negation är något sällsyntare än komprimeringstypen byte av sats- eller frågetyp och dess procentuella andel är 5,3 %. Generalisering används nästan lika ofta som negation och av alla komprimeringstyper är 4,8 % generaliserade uttryck. De återstående komprimeringstyperna (verbal perifrasis, enkel tempus, tema och rema, ordklassbyte, byte av subjekt, fri översättning/omformulering samt diates) har bara några förekomster i materialet och den procentuella andelen varierar mellan 0,5 % och 2,4 %. Analysen visar att fri översättning används också som komprimeringstyp i några svenska tv-texter och därför kallas denna komprimeringstyp härefter fri översättning/omformulering, eftersom benämningen annars skulle vara vilseledande. Det finns också två komprimeringstyper, pronomen och byte av direkt tal till indirekt tal, som inte förekommer i de svenska tv-textningarna. Det är intressant att pronomen inte används i de svenska tv-textningarna, eftersom man med hjälp av dem lätt kan ersätta egennamn och nominalfraser och spara utrymme, men å andra sidan vill textaren troligen undvika missförstånd. Enligt Diaz Cintas och Remael (2006: 156) kan textaren eller översättaren utnyttja byte av direkt tal till indirekt tal som komprimeringstyp för att undvika användningen av ett presenterande verb som introducerar talarens ord, men enligt dem har det blivit sällsyntare.

Undersökningen visar att komprimeringen oftare sker på sats- och meningsnivå än på ordnivå, vilket kan bero på att huvudklassen komprimering på sats- och meningsnivå har flera underklasser, och en del av de vanligaste komprimeringstyperna i materialet, satsreducering, enkel mening och modalitet, hör till denna huvudklass. En av de mest frekventa komprimeringstyperna, synonym, hör dock till huvudklassen komprimering

på ordnivå. Till och med 58,5 % (121 av 207) av alla komprimeringstyper som förekommer i materialet ingår i huvudklassen komprimering på sats- och meningsnivå. Den procentuella andelen av den andra huvudklassen är således 41,5 % (86 av 207).

Komprimeringstyperna förekommer oftare i de finska tv-textningarna än i de svenska tv-textningarna. Av-översättaren har vidtagit sammanlagt 460 komprimeringsåtgärder när hon har översatt och textat filmen till finska. På samma sätt som i de svenska tv-textningarna kan flera komprimeringstyper förekomma i en enstaka tv-text. Av tabell 2 framgår antalet och den procentuella andelen komprimeringstyper i den finska tv-textningen.

Tabell 2. Komprimeringstyperna i den finska tv-textningen

KOMPRIMERINGSTYP	ANTAL	%
ORDNIVÅ		
Verbal perifras	5	1,1
Generalisering	23	5,0
Synonym	120	26,1
Implicit motsvarighet	26	5,7
Ordklassbyte	18	3,9
Enkel tempus	13	2,8
Kortform	14	3,0
Pronomen	3	0,7
SATS-/MENINGSNIVÅ		
Satsreducering	65	14,1
Enkel mening	23	5,0
Negation	15	3,3
Byte av sats-/frågetyp	22	4,8
Diates	19	4,1
Byte av subjekt	14	3,0
Ellips	17	3,7
Modalitet	15	3,3
Tema och rema	13	2,8
Byte av direkt tal till indirekt tal	0	0,0
Fri översättning/ omformulering	35	7,6
Pronomen	0	0,0
TOTALT	460	100

Den mest frekventa komprimeringstypen i den finska tv-textningen är synonym. Drygt en fjärdedel (26,1 %) av komprimeringstyperna är synonymer. Den näst vanligaste typen är satsreducering som ändå är mycket sällsyntare än synonym och den procentuella andelen är 14,1 %. Fri översättning har den tredje platsen och den procentuella andelen är 7,6 %. Den fjärde vanligaste komprimeringstypen är implicit motsvarighet, 5,7 %. Generalisering och enkel mening delar den femte platsen. De förekommer lika ofta i materialet och deras procentuella andel är 5,0 %. Byte av sats- eller frågetyp (4,8 %), byte av diates (4,1 %), ordklassbyte (3,9 %) och ellips (3,7 %) används i viss mån, men de är klart sällsyntare i materialet än till exempel komprimeringstyperna synonym och satsreducering. Negation och modalitet förekommer lika ofta i materialet och den procentuella andelen är 3,3 %. Kortform och byte av subjekt är lika frekventa i de finska tv-texterna. Deras procentuella andel är 3,0 %. Den procentuella andelen av enkel tempus och tema och rema är 2,8 %, vilket betyder är de används lika ofta av översättaren. Verbal perifras (1,1 %) och pronomen (0,7 %) förekommer några gånger, men de är inte frekventa i materialet. Byte av direkt tal till indirekt tal har inte heller några förekomster i de finska tv-texterna. I filmen förekommer ett par sådana svenska originaldialoger som först ser ut som direkt tal, men med närmare granskning kan man konstatera att de skiljer sig från det exempel som Diaz Cintas och Remael (2006: 156) tar upp. I analysen har jag tagit som utgångspunkt att det är fråga om direkt tal om man kan sätta det sagda inom citattecken och om man kan sätta ett kolon efter ett presenterande verb och före det sagda (t.ex. *Sjuksköterskan ropar: "Det är bättre att du vilar nu!"*) Sådana fall finns ändå inte i det analyserade materialet.

I de finska tv-textningarna sker komprimeringen litet oftare på sats- och meningsnivå än på ordnivå: 51,7 % (238 av 460) av komprimeringsåtgärderna sker på sats- och meningsnivå och 48,3 % (222 av 460) på ordnivå. Den största delen av komprimeringstyperna hör till huvudklassen komprimering på sats- och meningsnivå, vilket kan vara en orsak till varför komprimeringen oftare sker på denna nivå. Å andra sidan hör den mest dominerande komprimeringstypen, synonym, till huvudklassen komprimering på ordnivå och därför är skillnaden mellan de procentuella andelarna endast 3,4 procentenheter.

5.2 Kvalitativ analys av komprimeringstyperna i den svenska och finska tv-textningen

Verbal perifras används fem gånger både i den svenska och i den finska tv-textningen. Enligt Diaz Cintas och Remael (2006: 151) är verbala perifraser typiska för vardags-språket och de används speciellt i engelskan, vilket kan vara en orsak till att det inte är så lätt att hitta verbala perifraser i de svenska originaldialogerna. Det finns dock några verbkedjor som blivit komprimerade i de svenska och finska tv-textningarna i filmen *Wallander – Vittnet*. I exempel (43) förekommer förenkling av verbal perifras som komprimeringstyp både i den svenska och i den finska tv-texten.

(43) Du, jag kommer ut istället. Jag ska jag *går* bara *och klär på mig*.

Jag kommer ut istället.
Jag ska bara *klä på mig*.

Tulen ulos. *Puen vain ensin päälleni*.

Den verbala perifraser *går och klär på mig* har komprimerats till *klä på mig* i den svenska tv-texten och till *puen päälleni* i den finska. Med hjälp av denna komprimeringstyp har textaren och av-översättaren sparat utrymme utan att lämna bort något viktigt. Tv-texterna innehåller ungefär samma information som originaldialogen och betydelsen har inte ändrats märkbart (jfr *Jag ska bara gå och klä på mig* och *Menen vain ensin pukemaan jotakin päälleni*). Textaren har sparat det modala hjälp verbet *ska* i den svenska tv-texten, även om det skulle ha varit möjligt att utelämna det och använda presens. I finskan räcker det med presensform *puen* som bland annat kan uttrycka futurum (Ikola 2001: 59). De andra åtgärder som textaren och översättaren gjort är så kallade utelämnningar, men i princip missar tv-tittaren inget viktigt med tanke på intrigen.

Generalisering förekommer 10 gånger i de svenska tv-textningarna och 23 gånger i de finska. I analysen har jag endast koncentrerat mig på nominalfraser som blivit generaliserade på grund av att jag i likhet med Diaz Cintas och Remael (2006) har modalitet som egen undertyp i kategoriseringen. Koljonen har dock analyserat såväl nominalfraser som verbfraser i sin undersökning. I mitt material förekommer ofta sådana fall där textaren och översättaren har använt ett överbegrepp i stället för ett underbegrepp för att

komprimera texten och spara utrymme. I exempel (44) har textaren och översättaren använt generalisering som komprimeringstyp två gånger såväl i den svenska som i den finska tv-textningen.

- (44) Va varför anlitar du inte en svensk *byggfirma* då att som fixa(r) din viktiga *tillbyggnad*?

Varför anlitar du inte en svensk *firma* som fixar din *byggnad*?

Mikset palkannut ruotsalaista *yritystä* tekemään *rakennusta*?

I exempel (44) har underbegreppen *byggfirma* och *tillbyggnad* i originaldialogen ersätts med överbegreppen *firma* och *byggnad* i den svenska tv-texten. Översättaren har i den finska tv-texten använt överbegreppen *yritys* och *rakennus* i stället för underbegreppen *rakennusyritys/-firma* och *lisärakennus*. Eftersom översättaren har valt samma strategi som textaren, är det möjligt att tolka att hon har använt de svenska tv-texterna som stöd för sitt arbete, vilket av-översättarna ibland gör. Genom att använda de kortare överbegreppen i textningarna har såväl textaren som översättaren lyckats med att spara utrymme. Förleden i de svenska sammansatta orden (*bygg-* och *till-*) är inte speciellt långa, eftersom de består av fyra bokstäver, men ändå tar de upp utrymme. Det har varit en bra lösning, eftersom tittaren med hjälp av kontexten kan förstå att det är fråga om byggfirma och tillbyggnad. Överbegreppen skulle kunna vara för inexakta, om kontexten inte hjälpte tittaren. I den finska tv-texten skulle det sammansatta ordet *rakennusyritys/-firma* ha varit mycket långt, eftersom förleden innehåller sammantaget åtta bokstäver. I den finska tv-texten har översättaren även reducerat satsmängden genom att använda konstruktionen *palkata joku tekemään jotakin* ('*anlita någon att göra något*'). Genom att göra på det här sättet har översättaren undvikit användningen av en relativbisats. Den finska översättningen låter även bättre och naturligare utan relativbisatsen.

Generalisering används som komprimeringstyp även för att utjämna kulturella skillnader. Då är det till exempel fråga om kulturbundna ord och uttryck som borde förklaras för tittaren som annars kan bli förvirrad. I materialet används generalisering i detta syfte ett par gånger i de finska tv-texterna. Nedan ges ett exempel på detta.

(45) När lämnar de på *Sturup*, sa du? Ja.

Milloin he laskeutuvat *Malmöhön*?

I exempel (45) talar man om *Sturup* som inte nödvändigtvis är ett bekant namn för den finskspråkiga tittaren. Med *Sturup* menar man Malmö flygplats som fram till 2007 hette Malmö–Sturup flygplats (Swedavia Ab 2015). I princip skulle översättaren kunna använda namnet *Malmö lentokenttä* (*Malmö flygplats*) i tv-textningen, eftersom repliken är kort och således finns det ingen brist på utrymme. Översättaren har ändå använt det finska verbet *laskeutua* ('landa'), vilket får tittaren att förstå att det är fråga om en flygplats i Sverige. Även om dessa åtgärder inte förkortar textningen märkbart, har översättningen blivit förståelig för tittaren och den verkar inte vara direkt översatt, utan låter idiomatiskt på finska.

I materialet förekommer egentligen inte uppräknningar som blivit generaliserade genom att använda ett överbegrepp i stället för flera underbegrepp. Det finns dock några fall som liknar de exempel som Koljonen (1998) samt Diaz Cintas och Remael (2006) tar upp i samband med sina kategoriseringar. I exempel (46) fungerar generalisering som komprimeringstyp i den svenska tv-texten.

(46) Jag kommer att ta *den eller dem* som du har anlitat för det här.

Jag kommer att ta *dem*
som du har anlitat för det här.

I exemplet ovan har textaren komprimerat frasen *den eller dem* med ordet *dem*. Detta kan störa tittaren som hör originaldialogen, eftersom det kan vara antingen en person eller flera personer som Wallander vill ta fast. När man läser tv-texten, får man en uppfattning om att det skulle vara flera brottslingar som står bakom ett bombattentat. I den finska tv-texten har översättaren bevarat betydelsen ”en eller flera”, det vill säga *hänet tai heidät* ('honom/henne eller dem'). Om man vill komprimera den svenska tv-texten, kan man till exempel uttrycka modalitet kortare genom att använda presensform eller hjälpverbet *ska* i stället för *kommer att*, även om det finns en liten skillnad mellan *kommer att* och *ska*. Enligt Hultman (2003: 268) syftar *kommer att* inte på någon vilja eller plan bakom utsagan. Däremot antyder *ska/skall* att det finns en sådan vilja eller plan.

Synonym är den näst vanligaste komprimeringstypen – vid sidan av enkel mening – i den svenska tv-textningen och den dominerande typen i den finska tv-textningen. Den har 25 förekomster i den svenska tv-textningen och till och med 120 förekomster i den finska tv-textningen. Det finns alltså många exempel på synonym som komprimeringstyp i materialet, men här behandlas bara ett par fall. I exempel (47) har översättaren använt synonym i den finska tv-texten.

- (47) - Så hon *vägrar* svara på den frågan.
- Okej.

Hän *ei halua* vastata.

I exempel (47) har det svenska verbet *vägra* översatts med *haluta* i nekande form: *ei halua* ('*vill inte*') som i princip fungerar som motsvarande uttryck till verbet *kieltäytyä*. En annan möjlighet skulle vara att översätta repliken på följande sätt: *Hän kieltäytyy vastaamasta* (*kysymykseen*). Verbet *haluta* är litet kortare än verbet *kieltäytyä* och det efterföljande verbet *vastata* står i kortare form när det används tillsammans med verbet *haluta* (jfr *ei halua vastata* och *kieltäytyä vastaamasta*). Med tanke på stilen låter verbfrasen *kieltäytyä vastaamasta* ganska stel, vilket kan vara en orsak till att översättaren har valt att använda verbfrasen *ei halua vastata*, som passar bättre för vardagsspråket och för den situation där Wallander med hjälp av en tolk intervjuar en liten flicka. Det är alltså inte fråga om ett formellt förhör. Översättaren har utelämnat motsvarigheten till prepositionsfrasen *på den frågan*. Trots detta är översättningen förståelig, eftersom den utelämnade satsdelen inte är nödvändig i meningen. Interjektionen *okej* i originaldialogen har inte heller fått någon motsvarighet i den finska översättningen.

I materialet är det oftast substantiv och verb som får en synonym som sin motsvarighet i tv-texterna. I exempel (48) har det svenska substantivet *personal* översatts med *väki* i den finska tv-texten.

- (48) Jag anlitar ett bemanningsföretag för ett byggjobb.
Jag tror de har *personal* från Baltikum. Hur så?

Käytän henkilöstövuokrausyritystä.
Heillä taitaa olla *väkeä* Baltiasta.

Substantivet *personal* kan vanligen översättas med *henkilökunta* eller *henkilöstö* (Kielikone Oy. MOT Ruotsi 2015). Båda motsvarigheterna är rätt långa och tar upp utrymme. Dessutom har man redan i den första meningen översatt ordet *bemanningsföretag* med *henkilöstövuokrausyritys*, vilket möjligtvis har påverkat ordvalet i den andra meningen. Användningen av substantivet *henkilökunta* eller *henkilöstö* skulle således leda till upp-
 repning. En annan möjlighet skulle vara att välja ordet *työntekijät*, men det är också ett långt ord, även om det skulle passa bättre för kontexten än till exempel ordet *henkilöstö* som är finare med tanke på stilen. Man talar ganska sällan om *väki* ('folk') om man syftar på personalen, men översättaren har troligen tänkt mera på utrymmesbristen och valt den kortare motsvarigheten *väki*. Översättaren har även vidtagit andra komprimeringsåtgärder i den finska tv-texten. Hon har utelämnat motsvarigheten till prepositionsfrasen *för ett byggjobb* (t.ex. 'rakennustyöhön/-urakkaan') och till frågan *hur så* ('kuinka/miten niin'). Den sistnämnda åtgärden hör dock till direkta utelämnningar. Översättaren har också reducerat satsmängden genom att utelämna satsen *jag tror att* som hon har ersatt med verbet *taitaa* (ungefär 'de lär ha') för att uttrycka samma innehåll. Om översättaren hade bevarat alla detaljer, skulle tv-texten till exempel vara följande: *Käytän henkilöstövuokrausyritystä rakennustyöhön. Luulen, että heillä on henkilökuntaa Baltiasta. Kuinka niin?* Tv-texten skulle alltså vara för lång och därför har det varit en motiverad lösning att komprimera tv-texten.

I de svenska tv-texterna förkortar synonyma uttryck inte replikerna särskilt mycket, oftast är de bara några bokstäver kortare än de ord och uttryck som förekommer i originaldialogerna. Exempel (49) illustrerar detta.

(49) Jag betalar dig och lägger mig i *precis så* mycket jag vill.

Jag betalar.

Jag lägger mig i *hur* mycket jag vill.

I exempel (49) har textaren ersatt adverbet *precis så* med adverbet *hur*, som fungerar som synonym eller snarast som motsvarande uttryck i detta sammanhang. Innehållet är ungefär detsamma i tv-textningen, även om *precis så* verkar vara ett starkare uttryck än *hur*. Åtminstone betonar skådespelaren uttrycket ganska starkt i filmen. Med hjälp av denna komprimeringsåtgärd har textaren sparat några tecken. Textaren har även uteläm-

nat det indirekta objektet *dig*. Originaldialogen består av en mening och tv-textningen av två meningar. Även om meningen inte är lång och komplicerad, har textaren använt komprimeringstypen enkel mening för att bli av med konjunktionen *och*.

Implicit motsvarighet är den tredje vanligaste komprimeringstypen i den svenska tv-textningen. Den är även frekvent i den finska tv-textningen. Textaren har använt den 20 gånger och översättaren 26 gånger. Denna komprimeringstyp är inte helt problemfri, eftersom det ibland kan vara utmanande att avgöra om det är fråga om implicit motsvarighet eller semantiskt bortfall. Det är då viktigt att sätta sig in i tittarens position och fundera på om tidigare erfarenheter och den aktuella kontexten hjälper tittaren att förstå budskapet. I exempel (50) har textaren använt implicit motsvarighet som komprimeringstyp i den svenska tv-texten.

- (50) En 53-årig man står åtalad och *misstänkt* för människohandel och skattebrott.

En 53-årig man står åtalad för
människohandel och skattebrott.

Som framgår av exempel (50) har textaren utelämnat ordet *misstänkt*. Tv-texten skulle vara för lång, om han hade sparat ordet. På sätt och vis är detta element med i uttrycket *står åtalad för*: om en person står åtalad för något, kan man anta att han eller hon också är misstänkt för något. Om textaren hade sparat ordet *misstänkt* och utelämnat ordet *åtalad*, skulle man inte nödvändigtvis kunna dra den slutsatsen att denna person också står åtalad för något. Å andra sidan kommer det redan i början av filmen fram att det finns en huvudmisstänkt som står åtalad för människohandel och skattebrott. I den finska tv-texten har översättaren nämligen utelämnat motsvarigheten till ordet *åtalad* ('*syytetään*') och sparat och översatt ordet *misstänkt* ('*epäillään*').

Komprimeringstypen ordklassbyte förekommer endast fyra gånger i den svenska tv-textningen, medan den används 18 gånger i den finska tv-textningen. I finskan fungerar översättningen ibland bättre, om man byter en ordklass till en annan, vilket framgår av exempel (51).

- (51) - Det är lite *olägligt* just nu.
 - Nå om du bara släpper in mig så klarar jag mig själv.
 - Som jag sa du får komma tillbaka senare.

Nyt *ei oikein sovi*. Saat tosiaan
 tulla myöhemmin takaisin.

I exempel (51) har översättaren använt verbet *ei sovi* ('*passar/går inte*') i stället för adjektivet *sopimaton* som skulle vara en motsvarighet till det svenska adjektivet *olägligt* (Kielikone 2015. MOT Ruotsi). I detta sammanhang skulle det inte vara flytande och idiomatisk finska om översättaren till exempel hade översatt tv-texten på följande sätt: *Juuri nyt on vähän sopimatonta*. Förleden *epä-* ('*o-*') kan ibland påträffas i början av finska sammansatta ord som uttrycker motsats. Exempel på sådana ord är *epäaito* ('*oäkta*') och *epäsiisti* ('*osnygg*', '*ostädat*'). (Ikola 2001: 232.) I princip skulle adjektivet *epäsopiva* ('*olämplig*') vara ett synonym till adjektivet *sopimaton*, men det skulle inte heller fungera i detta sammanhang. Översättaren har kanske övervägt olika alternativ eller sedan har hon automatiskt bytt ordklass från ett adjektiv till ett verb. I en enspråkig finsk ordbok förklaras *sopimaton* på följande sätt: *joka ei sovi* ('*som inte passar*') (Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy. Kielitoimiston sanakirja 2015). Uttrycket *ei sovi* är även kortare än uttrycket *on sopimatonta*. När översättaren har valt verbuttrycket, har hon varit tvungen att översätta adverbet *lite* med *oikein* ('*egentligen*') i stället för *vähän*, eftersom det inte skulle vara korrekt att skriva: *Nyt ei vähän sovi*. Översättaren har i exempel (51) utelämnat den andra repliken, vilket kan tolkas som direkt semantisk utelämnning. Adverbet *just* ('*juuri*') har hon lämnat översatt. I den sista repliken har översättaren även reducerat satsmängden genom att överföra innehållet av en bisats *som jag sa* till huvudsatsen genom att använda adverbet *tosiaan* ('*faktiskt*'). Då behöver man inte satsen *kuten sanoin*.

I materialet förekommer gott om fall där ett verb bytts ut mot ett substantiv eller ett adverb. I exempel (52) har både textaren och översättaren använt ordklassbyte som komprimeringstyp och i båda fallen är det verbet som har bytts ut mot ett adverb.

- (52) - Ja, han har en öppen fraktur i ena benet
 och så *misstänker* vi inre skador.
 - Mmm.

Han har en öppen fraktur i benet
och *förmodligen* inre skador.

Sillä on avomurtuma jalassa
ja *luultavasti* sisäisiä vammoja.

Verbet *misstänker* har fått adverbet *förmodligen* som sin motsvarighet i den svenska tv-texten. Samtidigt har textaren även bytt subjektet: *vi* står inte längre som subjekt i den andra satsen, utan *han* fungerar som subjekt i meningen. Nu består meningen av bara en sats, som har *han* som subjekt och *har* som predikat. Med hjälp av dessa komprimeringsåtgärder har textaren sparat några bokstäver och mellanslag, men han har även utelämnat orden *ja*, *ena* och *så* och ljudet *mmm* för att få allt viktigt att rymmas i tv-textningen. I den finska tv-texten har översättaren vidtagit precis samma komprimeringsåtgärder och utelämnningar som textaren. I tv-texten finns inte verbet *epäillä* som skulle vara en översättningsmotsvarighet till det svenska verbet *misstänka*. Översättaren har också bytt subjektet från *me* ('vi') till *se* ('den'). I finskan använder man oftast pronomenet *se* ('den' eller 'det') i stället för *hän* ('han' eller 'hon'), när man syftar på keldjuren, men det är också möjligt att använda pronomenet *hän*, om man vill betona att djuret är en del av familjen och således speciellt viktigt för ägaren (se t.ex. Hyvärinen 2010).

Enkel tempus förekommer fem gånger i den svenska tv-textningen och 13 gånger i den finska. I de flesta fall har perfekt ersatts med preteritum, men i några fall har även perfekt ändrats till presens och pluskvamperfekt till preteritum. I exempel (53) har översättaren använt preteritum i stället för perfekt i den finska tv-texten.

(53) Du *har haft* en ofattbar tur.

Sinulla *oli* todella hyvä onni.

I exempel (53) har perfektformen *har haft* fått som sin motsvarighet preteritumformen *oli* i stället för perfektformen *on ollut*. Denna komprimeringsåtgärd har inte sparat så många tecken, men ibland kan även några tecken vara avgörande med tanke på utrymmebristen. Betydelsen har inte ändrats märkbart, även om perfekt innebär att aktionen eller händelsen fortsätter i nuvarande tid. Preteritum används däremot för dåtid. Det

förekommer i beskrivningar och berättelser av händelser i det förflutna. (Hultman 2003: 265, 267; Alho & Kauppinen 2009: 96–97.) På sätt och vis fungerar preteritum nästan bättre i detta sammanhang, eftersom repliken syftar på en tidigare händelse där Wallander var nära att bli skadad. Tittaren vet inte vid det här läget om Wallander senare har bra tur. Översättaren har inte använt adjektivet *käsittämätön* utan *todella hyvä*, när hon har översatt adjektivet *ofattbar*. Det valda adjektivet fungerar som synonym eller motsvarande uttryck till adjektivet *käsittämätön*, men jag har inte räknat det med, eftersom båda uttrycken innehåller sammanlagt 12 tecken, vilket innebär att det synonyma uttrycket inte har komprimerat texten.

Kortform används som komprimeringstyp nästan lika ofta i den svenska och finska tv-textningen. Den har 17 förekomster i de svenska tv-texterna och 14 i de finska tv-texterna. De svenska ord som ofta har förkortats i materialet är *någon*, *något*, *någoting*, *några*, *allting*, *ingenting* och *lade* och deras kortformer är *nån*, *nåt*, *nånting*, *nåra*, *allt*, *inget* och *la*. Genom att använda de kortare formerna kan textaren spara bokstäver. Fördelen med denna komprimeringstyp är att betydelsen inte ändras. Kortformer passar inte alltid så bra till stilen, men textaren tänker troligen mera på utrymmesbristen än stilfrågorna. Det är viktigare för honom eller henne att få allt väsentligt att rymmas i textblocket.

Sådana finska ord som ofta har blivit kortare i materialet är *jotakin* ('*något/någoting*'), (*me*) *käymme* ('*vi går*'), (*me*) *yritämme* ('*vi försöker*'), (*me*) *teemme* ('*vi gör*') och (*me*) *menemme* (eg. *häivymme*, '*vi sticker*') och deras motsvarigheter är *jotain*, *käydään*, *yritetään*, *tehdään* och *mennään*. Irja Alho och Anneli Kauppinen (2009: 93) konstaterar att man ofta i talspråket använder verbets passivform tillsammans med första person pluralis (*me oltiin* '*vi var*', *tehdään* '*vi gör*'), men dessa former bör undvikas i skriftspråket. Jag har räknat de ovannämnda formerna som kortformer, även om de ibland kan vara till och med längre än de skriftspråkliga versionerna. Man använder vanligtvis inte uttrycket *me teemme* i skrift, eftersom verbformen redan berättar vem som gör någoting och då är verbformen *teemme* en bokstav kortare än *tehdään*. Översättaren har sannolikt valt de talspråkliga formerna därför att tittaren då kan föreställa sig att skådespelarna i filmen faktiskt talar hans eller hennes språk och det är möjligt att

glömma att han eller hon läser skrivna tv-texter. Med hjälp av denna komprimeringstyp får tv-texterna alltså en talspråklig prägel.

Pronomen används ytterst sällan i materialet, även om det skulle vara lätt att ersätta till exempel namn och nominalfraser med hjälp av dem. I den finska tv-textningen förekommer de tre gånger, medan de inte alls används i den svenska tv-textningen. I exempel (54) förekommer pronomen som komprimeringstyp i den finska tv-texten.

- (54) *Mannen* har drivit ett bemanningsföretag i städbranschen som anlitas av en rad välkända företag i södra Sverige.

Hän on vuokrannut henkilökuntaa siivousalalla.

Substantivet *mannen* har inte översatts med *mies* utan ersatts med det personliga pronomenet *hän*. Komprimeringen har alltså skett på ordnivå. Denna komprimeringsåtgärd har inte varit effektiv, eftersom substantivet bara är en bokstav längre än det personliga pronomenet. Översättaren har gjort också andra lösningar och därför skulle det ha varit möjligt att använda substantivet, även om tittaren vet att det är fråga om en man som har drivit bemanningsföretaget och det inte finns någon risk för missförstånd. Översättaren har utelämnat en översättning av bisatsen *som anlitas av en rad välkända företag i södra Sverige*. Samma bisats kommer dock fjorton sekunder senare och då har hon översatt den till finska. En annan komprimeringstyp som förekommer i tv-texten är synonym. Det svenska uttrycket *har drivit ett bemanningsföretag i städbranschen* har översatts med *on vuokrannut henkilökuntaa siivousalalla*, som är kortare än till exempel den direkta översättningen *on pyörittänyt henkilöstövuokrausyritystä siivousalalla*, men som ändå innehåller ungefär samma information trots att verbet *driva* och substantivet *företag* inte finns med i översättningen.

Satsreducering är en av de mest frekventa komprimeringstyperna både i den svenska och i den finska tv-textningen. Den förekommer 26 gånger i den svenska tv-textningen och 65 gånger i den finska tv-textningen. Dessa siffror syftar på det faktum att översättaren oftare har reducerat satsmängden än textaren. I de svenska tv-texterna har textaren

ofta utelämnat en så kallad emfatisk utbrytning, vars uppgift är att lyfta fram den nya informationen (Bolander 2005: 213). Exempel (55) illustrerar detta.

(55) De får ju inget skydd. *Det är* ju vårt rättssystem *som* inte fungerar.

De får inget skydd.
Rättssystemet fungerar inte.

För att spara utrymme har textaren i exempel (55) alltså utelämnat konstruktionen *det är som* som fokuserar ordet *vårt rättssystem*. Med hjälp av denna åtgärd har han förkortat tv-texten effektivt, men samtidigt har tv-textningen förlorat sin framhävande karaktär. I tv-texten förekommer inte det possessiva pronomenet *vårt* utan ordet *rättssystem* står i en bestämd form, *rättssystemet*. Textaren har också utelämnat adverbet *ju* i båda meningarna. Tv-texten ryms bra i textblocket tack vare de åtgärder som förkortat texten och den förmedlar det centrala innehållet för tittaren. I finskan finns det inte någon liknande konstruktion som skulle framhäva någon satsdel på samma sätt som i svenskan. Ordföljden är det viktigaste medlet i finskan för detta syfte och ofta kan man även använda en enklitisk partikel i slutet av det ord som fokuseras. Sådana enklitiska partiklar är *-han/-hän* ('ju') och *-pa/-pä* ('ju'). (Ingo 2000: 241.)

I de finska tv-texterna har översättaren ofta reducerat satsmängden på grund av att de svenska satskonstruktionerna inte skulle vara naturliga i finskan. Ett exempel på en sådan är konstruktionen *det finns* som är karakteristisk för svenska språket men som måste uttryckas på något annat sätt i finskan. I exempel (56) förekommer satsreducering som komprimeringstyp.

(56) Och de lät mig förstå att *det finns* fler kommuner
som har ansökt om det här stödet.

Moni muukin kunta
on hakenut tätä tukea.

I exempel (56) har översättaren överfört innehållet i bisatsen *som har ansökt om det här stödet* i satsen *det finns fler kommuner*. Den första satsen som inleds med konjunktionen *och* har hon utelämnat i sin översättning. Om hon inte hade använt satsreducering som komprimeringstyp, skulle översättningen till exempel ha varit följande: *On useita/monia*

kuntia, jotka ovat hakeneet tätä tukea, som skulle vara grammatiskt korrekt och som även skulle rymmas i textblocket. Översättaren har ändå hittat ett kortare och kanske ännu mera flytande alternativ. Hon har även formulerat nominalfrasen *fler kommuner* ganska fritt: *moni muukin kunta* och använt singularis i stället för pluralis för att spara utrymme (jfr *moni muukin kunta on hakenut* och *monet muutkin kunnat ovat hakeneet*). I finskan används inte något formellt subjekt som motsvarighet till svenskans subjekt *det* (Ingo 2000: 116).

I materialet är det oftast fråga om bisatser vilkas innehåll har bakats in i huvudsatsen. I exempel (57) har översättaren använt ett adjektivattribut i stället för en bisats.

- (57) - Ja.
 - Öh, tack ska du ha. Ööhm, du jobbar åt ett företag
 som heter *Reeko*, inte sant?

Kiitos. Teet töitä *Reeko-nimiselle*
 yritykselle. Eikö niin?

Adjektivattributet *Reeko-niminen* har i exempel (57) ersatt bisatsen *jonka nimi on Reeko* som skulle vara den finska översättningen av den svenska bisatsen *som heter Reeko*. När adjektivattributet står i allativ, *Reeko-nimiselle*, är det fyra tecken kortare än bisatsen *jonka nimi on Reeko*. I finskan är det lätt att använda adjektivattribut i sådana här fall, medan det är naturligt att använda en relativbisats eller ett prepositionsattribut (t.ex. *med namnet, vid namn*) i svenskan (se t.ex. Ingo 2000: 225). När översättaren eller textaren har reducerat satsmängden i det analyserade materialet, har det oftast inte uppstått någon informationsförlust. Av exempel (57) framgår också andra åtgärder som förkortat den finska tv-texten. Översättaren har utelämnat interjektionen *ja* och de talspråkliga ljuden *öh* och *ööhm*. I princip fungerar ordet *niin* som ett synonymt uttryck till ordet *totta* i detta sammanhang, men det är bara en bokstav kortare.

Enkel mening används nästan lika ofta av textaren och översättaren. Den har 25 förekomster i den svenska tv-textningen respektive 23 i den finska tv-textningen. I materialet finns överhuvudtaget inte så långa och komplicerade meningar som absolut borde delas in i enklare meningar, men textaren och översättaren har dock gjort det. Med hjälp

av denna komprimeringstyp är det oftast möjligt att spara några tecken, eftersom det vanligen är konjunktionen eller subjunktionen som utelämnas. I exempel (58) har både textaren och översättaren använt enkel mening som komprimeringstyp för att bli av med konjunktionen *men* respektive *mutta*.

(58) Det är ju lätt att vara stark själv *men* jag måste tänka på dem.

Det är lätt att vara stark själv.
Jag måste tänka på dem.

Minun on helppo olla vahva.
Minun on ajateltava heitä.

Som framgår av exempel (58) har textaren sparat tre bokstäver och översättaren fem, när de har använt två meningar i stället för en och utelämnat den adversativa konjunktionen *men* respektive *mutta* som uttrycker motsättning (Bolander 2005: 148). På grund av utelämnning av dessa konjunktioner har tv-texterna i princip förlorat sin motsättande aspekt, men tittaren kan ändå tolka sambandet mellan de två meningarna implicit. Det finns dock en liten risk för missförstånd om man utelämnar en konjunktion eller en subjunktion som till exempel uttrycker motsättning, orsak eller villkor. Det är säkrare att utelämna en kopulativ konjunktion (*och, samt*) som anger tillägg. I materialet är det oftast fråga om den kopulativa konjunktionen *och/ja* som textaren och översättaren utelämnat i samband med användning av enkel mening som komprimeringstyp. I exempel (58) har textaren och översättaren varit tvungna att förkorta tv-texten på grund av att de annars hade blivit för långa. De har troligen tänkt på att tittaren förstår sambandet mellan satserna utan att det explicit behöver markeras med hjälp av en konjunktion. Textaren har även utelämnat ordet *ju*. Översättaren har inte dess finska motsvarighet *-han* med i den finska tv-texten och hon har använt konstruktionen *on ajateltava* i stället för *täytyy ajatella*. Dessa konstruktioner kan tolkas som synonyma, eftersom båda anger plikt eller nödvändighet. Det finns inte någon stor skillnad mellan deras längd: *on ajateltava* är bara två bokstäver kortare än *täytyy ajatella*.

Negation används 11 gånger som komprimeringstyp i den svenska tv-textningen och 15 gånger i den finska tv-textningen. I exempel (59) har översättaren använt negation som komprimeringstyp och slutresultatet är en jakande mening.

- (59) - Verkar *inte* vara *nån riktig fart*, tycker jag.
 - Oroa dig *inte*. Säger jag att vi blir klara i tid, då blir vi det.
- Täällä *tuntuu olevan rauhallista*.
 - Älä huoli. Saamme valmista ajoissa.

Exempel (59) visar att det inte finns någon motsvarighet till negationsordet *inte* i tv-texten. Översättaren har även utelämnat motsvarigheten till substantivet *fart* som skulle vara *vauhti* på finska (Kielikone Oy. MOT Ruotsi 2015). I stället för ett substantiv har översättaren använt adjektivet *rauhallinen* ('lugn') för att uttrycka motsats. Denna lösning fungerar bra, eftersom det inte är helt problemfritt att översätta den första meningen "direkt" till flytande finska (t.ex. *Täällä ei tunnu oikein olevan vauhti päällä*). Förutsättningen är också att innehållet uttrycks så kort som möjligt, eftersom originaldialogen är ganska lång och alla viktiga detaljer ska förmedlas till tittaren. En annan möjlighet skulle kunna vara att översätta meningen på följande sätt: *Täällä ei tunnu/vaikuta olevan kiire/kiirettä*. I så fall skulle det inte vara fråga om negation som komprimeringstyp, eftersom det finska negationsordet *ei* förekommer i meningen. Substantivet *kiire* ('brådska') skulle fungera som ett synonymt ord eller motsvarande uttryck till substantivet *vauhti* ('fart'). Att översätta den andra meningen i originaldialogen till finska är inte heller så lätt, om man vill bibehålla alla detaljer i översättningen. Översättaren har varit tvungen att utelämna en del av den första satsen, men i princip finns all relevant information med. Det viktigaste har varit att uttrycka betydelsen 'vi blir klara i tid'.

I materialet är det ibland onödigt att upprepa negationsordet, om negationen förekommer två gånger i originaldialogen. I exempel (60) har textaren utelämnat negationsordet *nej* och översättaren dess finska motsvarighet *ei*.

- (60) - De pratade nåt om nån liten flicka. Vet du nåt om det?
 - Ööh, *nej*, det var inget som jag känner till.
- De pratade om en liten flicka.
 - Det är inget som jag känner till.
- He puhuivat jostakusta tytöstä.
 - En tiennyt hänestä mitään.

Även om orden *nej* och *ei* inte är speciellt långa, har textaren och översättaren utelämnat dem i exempel (60). I den svenska tv-texten förekommer nämligen pronomenet *inget* som anger negation. I den finska tv-texten har översättaren använt en negerande sats, *En tiennyt hänestä mitään*, och därför behövs det inget negationsord i början av meningen. I denna översättning förekommer ingen motsvarighet till svenskans *det* eftersom man inte använder ett formellt subjekt i finskan och därför har översättaren formulerat meningen ganska fritt. Meningen *En tiennyt hänestä mitään* skulle alltså hellre vara en översättning av den svenska meningen *Jag visste ingenting om henne*. I exempel (60) förekommer också andra komprimeringsåtgärder och utelämnningar. Det finns inga motsvarigheter till ordet *nåt* i tv-texterna, men detta ord är inte en nödvändig satsdel. I den svenska tv-texten har nominalfrasen *nån liten flicka* blivit *en liten flicka*, som fungerar som synonym, eftersom den uttrycker samma sak. I den finska tv-texten har översättaren utelämnat motsvarigheten till adjektivet *liten* (*'pieni'*), men tittaren kan med hjälp av tidigare händelser förstå att det är fråga om en viss flicka. Frågan *Vet du nåt om det?* har inte fått någon motsvarighet vare sig i den svenska eller i den finska tv-texten. I detta fall kan man tänka sig att den första meningen skulle fungera på samma sätt som en fråga. Man väntar alltså på att motparten svarar på den eller kommenterar den.

Byte av sats- eller frågetyp är en mångsidig undertyp eftersom den omfattar byte av fråga till påstående och tvärtom, byte av indirekt fråga till direkt fråga samt byte av påstående till uppmaning. Koljonen diskuterar den sistnämnda komprimeringsåtgärden, byte av påstående till uppmaning, i samband med satsreducering, men jag anser att den passar bättre till denna klass på grund av att man i princip byter satstypen. Byte av sats- eller frågetyp förekommer 14 gånger i den svenska tv-textningen respektive 22 gånger i den finska. I exempel (61) har textaren och översättaren bytt en fråga till ett påstående för att spara utrymme.

(61) *Måste jag upprepa att min klient har suttit här ett bra tag?*

Min klient har suttit här
ett bra tag.

Asiakkaani on ollut täällä
jo jonkin aikaa.

Exempel (61) visar att denna komprimeringstyp är effektiv, eftersom man inte behöver texta och översätta satsen *måste jag upprepa* och bisatsinledaren *att*. Det räcker alltså att man förmedlar innehållet av en bisats för tittaren. Med hjälp av denna komprimeringstyp har textaren sparat sammanlagt 22 tecken. En finsk översättning av satsen *måste jag upprepa att* skulle vara till exempel följande: *Pitääkö minun toistaa, että* som skulle kräva till och med 28 tecken. Det skulle även vara möjligt att utelämna ordet *minun* för att spara sex tecken. Även om byte av fråga till påstående är ett effektivt sätt att förkorta tv-texten, blir texten neutralare än originaldialogen, vilket kan tolkas som nackdel. En icke-hörselskadad tittare hör dock att advokaten är arg, men den som inte hör originaldialogen kan endast använda bilden som hjälp. Han eller hon måste alltså tolka skådespelarens gester och miner. I den finska tv-texten har översättaren även använt synonym eller motsvarande uttryck som komprimeringstyp, när hon har översatt verbet *sitta* med verbet *olla* i stället för *istua* (jfr *on ollut 'har varit'* och *on istunut 'har suttit'*).

Även byte av påstående till fråga kan komprimera tv-texten. I exempel (62) har textaren och översättaren bytt satstypen från ett påstående till en fråga.

(62) Wallander, *vi blev uttryckta att* du kom till skada vid bombattentatet.

Wallander, kom du till skada
vid bombattentatet?

Wallander, loukkaannuitko
pommi-iskussa?

Textaren har i exempel (62) utelämnat satsen *vi blev uttryckta att* i den svenska tv-texten och översättaren har inte använt dess finska motsvarighet (t.ex. *meille kerrottiin, että*) i den finska tv-texten. För att byta satstypen har textaren ändrat ordföljden genom att byta subjektets och predikatets plats. I den finska tv-texten behöver man inte använda subjektet *sinä ('du')*, eftersom verbformen redan uttrycker personen (*loukkaannuitko*). Av tv-texterna framgår inte att någon redan har berättat för redaktörerna att Wallander har kommit till skada. Repliken är så pass lång att den inte skulle rymmas i textblocket utan komprimeringsåtgärder, men en annan möjlighet skulle vara att uttrycka den utelämnade satsen på något annat sätt, till exempel *vi hörde att respektive kuulimme, että*. I den svenska tv-texten skulle man även kunna ersätta uttrycket

komma till skada med något annat kortare uttryck, till exempel med verbet *skadas*. Översättaren har i den finska tv-texten använt ordet *pommi-isku* i stället för *pommiattentaatti* eftersom det är kortare och troligen också bekantare för tittaren. Således har översättaren också använt synonym som komprimeringstyp.

I materialet förekommer också ett par fall där textaren och översättaren bytt indirekt fråga till direkt fråga. Exempel (63) illustrerar detta.

(63) *Jag undrar om han skulle ju ha kommit om vi hade åtalat fler.*

Hade han kommit
om vi hade åtalat fler?

Olisikohan hän tullut, jos syytteitä
olisi nostettu enemmän?

Exempel (63) visar att satsen *jag undrar om* inte förekommer i den svenska tv-texten och att det inte heller finns någon översättning av satsen (t.ex. *mietin*) i den finska tv-texten. Denna komprimeringsåtgärd orsakar inte missförstånd eller informationsförlust. Textaren och översättaren har troligen tänkt att Wallander kan tänkas undra saken om han överhuvudtaget ställer en sådan här fråga. I den svenska tv-texten förekommer inte konstruktionen *skulle ha kommit* utan textaren har använt bara pluskvamperfektet *hade kommit*. I finskan har konditionalis karaktären *-isi*, som översättaren har använt i verbformen *olisikohan tullut*. Textaren har även utelämnat adverbet *ju*, men översättaren har använt dess finska motsvarighet *-han* i verbformen *olisikohan*. I den finska tv-texten står bisatsen i passivform *jos syytteitä olisi nostettu enemmän*, medan man i originaldialogen har använt aktiv *om vi hade åtalat fler*. Översättaren har alltså använt byte av dialetes för att komprimera texten. Om hon hade översatt bisatsen på följande sätt *jos olisimme nostaneet enemmän syytteitä*, skulle tv-texten ha varit för lång.

I de svenska och finska tv-texterna förekommer några gånger också byte av påstående till uppmaning som komprimeringstyp. I exempel (64) har både textaren och översättaren bytt satstypen från ett påstående till en uppmaning.

(64) - Det såg inte så ut.

- Det blir klart om inte *du lägger* i.
- *Du höjer* inte rösten mot mig.

- *Lägg dig* inte i.
- *Höj* inte rösten mot mig.

Ei näyttänyt siltä.
Älä korota ääntäsi.

Av exempel (64) framgår att textaren egentligen har använt byte av sats- eller frågetyp som komprimeringstyp två gånger. Han har även utelämnat den första satsen *det såg inte så ut*, medan översättaren har översatt den till finska. Satsen *det blir klart* förekommer inte heller i den svenska tv-texten. Textaren har bytt indikativformerna *lägger* och *höjer* till imperativformerna *lägg* och *höj* som är några bokstäver kortare. Replikstrecken i den svenska tv-texten signalerar att dessa två repliker hör till två olika skådespelare. I den finska tv-texten förekommer inga replikstreck på grund av att det är en person som säger replikerna. Exempel (64) visar att textaren och översättaren kan ha olika åsikter om vad som är viktigt att förmedla till tittaren. Översättaren har översatt den första och tredje repliken, medan textaren har sparat den andra och tredje repliken. I den finska tv-texten har översättaren alltså använt byte av sats- eller frågetyp endast en gång, när hon har översatt satsen *du höjer inte rösten mot mig* till *älä korota ääntäsi*. I finskan är det naturligt att använda imperativ här, även om det också skulle vara möjligt att använda indikativ: *Sinä et korota ääntäsi minulle*. I princip skulle man kunna utelämna personpronomenet *sinä* ('*du*') eftersom negationsordet uttrycker personen och då skulle påståendet vara en bokstav kortare än imperativformen (jfr *et korota* och *älä korota*). Det är intressant att översättningen av den andra repliken fattas, eftersom bygglärdaren höjer sin röst när han säger den.

Byte av diates förekommer som komprimeringstyp en gång i den svenska tv-textningen och 19 gånger i den finska. Det är möjligt att förkorta texten genom att byta passiva meningar till aktiva meningar och tvärtom. I den svenska tv-textningen har textaren endast bytt en passiv mening till en aktiv mening, men i den finska tv-textningen är det vanligare att byta aktiva meningar till passiva. I exempel (65) har textaren och översättaren använt byte av diates som komprimeringstyp och båda har använt aktiv mening i stället för en passiv mening som förekommer i originaldialogen.

- (65) Och band in <otydligt tal> kontrakt, allting *var* noga *genomgången* av våra jurister.

Våra jurister gick noga igenom allt.

Lakimiehemme tutkivat
sopimukset tarkasti.

I exempel (65) använder talaren vara-passiv och uttrycker agenten med hjälp av prepositionen *av*: *var genomgången av våra jurister*. Eftersom agenten anges i originaldialogen, är det lätt för textaren och översättaren att använda *våra jurister* och *lakimiehemme* som subjekt. Predikatet står i aktiv i båda tv-texterna: *gick igenom* respektive *tutkivat*. Tv-texterna har blivit några tecken kortare, när textaren och översättaren har använt aktiv i stället för passiv. Denna komprimeringsåtgärd kan också göra läsandet lättare och snabbare. Textaren har även utnyttjat kortform som komprimeringstyp och ersatt pronomenet *allting* med *allt*, som är tre bokstäver kortare. I den finska tv-texten förekommer inte en motsvarighet till ordet *allting*, som skulle vara *kaikki* på finska. Översättaren har i stället för det använt substantivet *sopimus* som är en motsvarighet till det svenska ordet *kontrakt*. En annan komprimeringsåtgärd som översättaren har använt är synonym eller ett motsvarande uttryck. Översättaren har använt verbet *tutkia* i stället för verbet *käydä läpi* som motsvarighet till det svenska verbuttrycket *var genomgången*. Genom att välja det kortare verbet har översättaren sparat utrymme.

I den finska tv-textningen har översättaren även bytt aktiva meningar till passiva för att uttrycka innehållet mera ekonomiskt och effektivare. I exempel (66) förekommer byte av diates som komprimeringstyp i den finska tv-texten.

- (66) - Det är *ingen* som *vill* döda mig.
- Du ljuger.

- *Ei minua haluta tappaa.*
- *Sinä valehtelet.*

Som exempel (66) visar är originaldialogen inte för lång, men översättaren har ändå uttryckt innehållet kortare genom att byta den aktiva meningen *det är ingen som vill döda mig* till en passiv mening *ei minua haluta tappaa*. I originaldialogen förekommer en konstruktion som kallas utbrytning, men i finskan finns ingen liknande konstruktion.

Det skulle ha varit möjligt att översätta meningen på följande sätt: *Kukaan ei halua tappaa minua* och i så fall skulle det vara fråga om en aktiv mening. Den skulle vara litet längre, men skulle ändå rymmas i tv-rutan tillsammans med den andra meningen *sinä valehtelet*. I originaldialogen har man betonat ordet *ingen* och det är således intressant att översättaren inte har dess motsvarighet med i sin översättning. Den alternativa översättningen som presenterades ovan skulle nästan motsvara bättre den svenska meningen.

Byte av subjekt används fyra gånger av textaren respektive 14 gånger av översättaren. Exempel (67) illustrerar hur textaren har använt byte av subjekt som komprimeringstyp i den svenska tv-texten.

- (67) - De ligger redan långt framme.
 - Varför har *vi* inte fått reda på det?

 - De ligger långt framme.
 - Varför har *ingen* sagt nåt?

Som framgår av exempel (67) har textaren bytt subjektet *vi* till *ingen*. I detta fall är alltså tv-textens subjekt inte kortare än originaldialogens subjekt, men *ingen* är ett nekande pronomen och således behöver textaren inte använda negationsordet *inte* i tv-texten. Han har också bytt verbuttrycket *har inte fått reda på* till *har sagt*. Med hjälp av dessa åtgärder har textaren sparat utrymme, men samtidigt har synvinkeln ändrats. I princip uttrycker tv-textningen samma innehåll för tittaren som originaldialogen, men händelsen betraktas ur en annan synvinkel.

I den finska tv-textningen är byte av subjekt alltså vanligare komprimeringstyp än i den svenska tv-textningen. Textaren har i princip en färdig modell på svenska när han formulerar tv-texterna på basis av originaldialogerna. Om originaldialogen är för lång, finns det rikligt med andra komprimeringsåtgärder som kan utnyttjas. Det är inte nödvändigtvis den bästa lösningen att byta meningens subjekt vilket exempel (67) ovan redan visade. Översättaren ska också tänka på utrymmesbristen på samma sätt som textaren, men hon ska också översätta och formulera de finska tv-texterna så att de fungerar på finska. Både textaren och översättaren ska dock eliminera vissa talspråkliga ele-

ment och uttrycka innehållet av originaldialogerna enligt språkvårdsnormerna. I exempel (68) har översättaren bytt originalmeningens subjekt *man* till *sinä* ('du').

- (68) - Kan *man* få en kommentar på det?
 - Vad får det här för konsekvenser?

 - Kommentoisitko sitä?
 - Mitä tästä seuraa?

Exempel (68) visar att översättaren inte har använt till exempel frågesatsen *voiko siitä saada kommentin* som motsvarighet till den svenska satsen *kan man få en kommentar på det*. I finskan förekommer inte liknande indefinita pronomen som skulle kunna användas som motsvarighet till pronomenet *man*. Därför brukar man i finskan ersätta mankonstruktionen med ett verbuttryck som står i tredje person singularis utan subjekt. En sådan sats har en generell betydelse, det vill säga det är möjligt att tänka en arbiträr person som satsens subjekt. (Ingo 2000: 117–118.) Enligt Hultman (2003: 121) är *man* ett generaliserande pronomen som syftar på personer på allmän mängd där också talaren är inräknad eller på en mängd som är given i den aktuella kontexten eller talsituationen och där talaren kan vara inräknad men behöver inte vara det. I exempel (68) syftar pronomenet *man* på det talande jaget och i originaldialogen har man använt verbet *få*. Översättaren har bytt det generaliserande pronomenet *man* till pronomenet *du* vilket syns i verbformen *kommentoisitko*. Hon har även bytt uttrycket *få en kommentar* till *kommentoida* vars betydelse kan tänkas vara 'ge en kommentar' och således betraktas händelsen ur en annan synvinkel. Eftersom översättaren har använt *du* som subjekt i meningen och inte till exempel en generell sats som diskuterades ovan, har hon lyckats spara till och med åtta bokstäver. Hjälp verbet *kan* har hon inte översatt till *voida* (*voitko kommentoida* 'kan du kommentera'), utan använt konditionalisformen *kommentoisitko* för att uttrycka betydelsen kortare och även artigare. Översättaren har även förkortat den andra meningen med hjälp av ett synonymt uttryck. Verbet *seurata* har använts i stället för det längre uttrycket *saada seurauksia*.

Ellips är en rätt vanlig komprimeringstyp i båda tv-textningarna. Textaren har utnyttjat den 15 gånger, medan översättaren har använt den litet oftare, 17 gånger. I många fall fungerar tv-texterna ändå klanderfritt, även om någon satsdel blivit utelämnad. I materi-

alet har man ibland utelämnat subjekt. Om originaldialogen innehåller mera än en mening och subjektet är detsamma, är det i vissa fall möjligt att utelämna subjektet i den efterföljande meningen. Exempel (69) illustrerar detta.

- (69) Men om det kommer fram att han ligger bakom bomben
så kan han få livstid. Varför skulle *han* riskera det?

Om han ligger bakom bomben kan
han få livstid. Varför riskera det?

I exempel (69) har textaren utelämnat subjektet *han* i den sista meningen för att spara några tecken. Eftersom subjektet *han* förekommer redan i den första meningen, har textaren inte upprepat det i frågesatsen. Originaldialogen är så pass lång att textaren även har varit tvungen att vidta andra komprimeringsåtgärder för att få allt viktigt att rymmas i tv-rutan. I den första meningen har han reducerat satsmängden genom att lämna bort konjunktionen *men* och satsen *om det kommer fram att* och använt endast satsen *om han ligger bakom bomben kan han få livstid*. Trots dessa utelämnningar uttrycker meningen fortfarande ungefär samma innehåll, eftersom textaren har sparat subjunktionen *om*. En annan komprimeringsåtgärd som textaren utnyttjat är utelämnning av det modala hjälpverbet *skulle*. I tv-textningen förekommer endast verbet *riskera* som står i grundform. Även om det finns en liten nyansskillnad mellan frågesatserna i originaldialogen och i den svenska tv-textningen på grund av utelämnning av hjälpverbet, är denna nyansskillnad så liten att den inte borde störa tittaren.

I materialet förekommer ganska ofta fall där textaren och översättaren har utelämnat predikatverbet eller objektet. I exempel (70) har översättaren använt ellips som komprimeringstyp och utelämnat predikatverbet som även skulle uttrycka subjektet.

- (70) - Jag frågade hur du mådde.
- *Jag mår* bra, när jag tänker på det.

- Kysyin, miten voit.
- Hyvin, kun mietin tuota.

Exempel (70) visar att det inte förekommer någon motsvarighet till originaldialogens subjekt *jag* och predikat *mår* i den andra meningen i tv-texten. Det skulle dock vara

möjligt att använda predikatverbet *voin* som motsvarighet till *jag mår*, eftersom tv-texten inte är för lång, men tv-textaren har troligen tänkt att den andra meningen i originaldialogen är ett svar på en fråga som redan har ställts tidigare och som i princip ställs på nytt i form av en indirekt fråga. Det räcker alltså att man använder adverbialet *hyvin* ('bra') i tv-textningen och upprepar inte predikatverbet *voida* och subjektet som skulle bytas från *sinä* ('du') till *minä* ('jag'). Användning av ellips orsakar ingen informationsförlust i detta fall och tittaren kan läsa tv-texten snabbare, då den inte innehåller onödiga upprepningar. I finskan kan man lätt spara utrymme genom att använda endast predikatverbet, vilket exempel (70) visar. Översättaren har inte behövt använda uttrycken *minä kysyin*, *sinä voit* och *minä mietin* i tv-texten på grund av att det räcker med verben *kysyin*, *voit* och *mietin*. Personändelsen *-n* uttrycker att det är fråga om 'jag' och ändelsen *-t* för sin del berättar att det är 'du' som utför handlingen.

Modalitet förekommer nästan lika ofta i den svenska och finska tv-textningen. Textaren har använt den 17 gånger och översättaren 15. I materialet är det oftast hjälpverbet *kommer att*, *skulle*, *måste* och *kan* som har utsatts för komprimeringsåtgärden. I exempel (71) har textaren använt förenkling av modalitet som komprimeringstyp och ersatt verbfrasen *skulle kunna övertala* med *kan övertala*.

- (71) - Men hur så, har han ändrat sig eller?
 - Nej, men man kanske *skulle kunna* övertala honom.
- Har han ändrat sig, eller?
 - Nej, men man *kan* övertala honom.

Exempel (71) visar att textaren har lyckats spara nio tecken när han har valt det kortare hjälpverbet *kan* i stället för *skulle kunna*. Dessa verbuttryck är inte synonyma med varandra, utan det finns en liten nyansskillnad. I originaldialogen är man osäkrare på att man kan övertala den huvudmisstänkta. Skillnaden är dock ganska liten och stör knappast tittaren. Textaren har även utelämnat uttrycket *men hur så* och adverbet *kanske* för att uttrycka originaldialogens innehåll kortare.

Förenkling av modalitet används som komprimeringstyp i exempel (72). Det svenska modala hjälpverbet *måste* har inte översatts med *täytyä* i den finska tv-texten, även om det skulle ha varit möjligt.

- (72) - Du *måste* vara helt slut.
 - Nej, det är okej.

 - *Olet varmasti* ihan puhki.
 - Ei minulla ole hätää.

I exempel (72) har översättaren använt presensformen *olet* ('du är') i stället för uttrycket *sinun täytyy olla*. Enligt Hultman (2003: 146) modifierar modala hjälpverb satsens innehåll på olika sätt. Med hjälpverbet *måste* kan man uttrycka sannolikhet eller tvång. I detta fall är det fråga om sannolikhet och därför har översättaren modifierat satsens innehåll genom att använda adverbet *varmasti* ('säkert'). Uttrycken *olet varmasti* och *sinun täytyy olla* har ungefär samma betydelse, men det första är dock några tecken kortare och passar bättre för talspråket. Översättaren har troligen valt uttrycket *olet varmasti* av stilmässiga skäl. Tv-textningen skulle inte ha blivit för lång, om hon hade översatt verbet *måste* med *täytyä*.

Manipulation av tema och rema utnyttjas oftare i den finska tv-texten än i den svenska tv-texten. Den används 13 gånger av översättaren och fem gånger av textaren. Ofta har de även använt någon eller några andra komprimeringsåtgärder i samma tv-text. I ljuset av mitt material verkar manipulation av tema och rema inte vara någon effektiv åtgärd, men genom att använda den är det möjligt att spara några tecken. I exempel (73) har både textaren och översättaren utnyttjat manipulation av tema och rema som komprimeringstyp.

- (73) - *Nyberg*, vad säger *han*?
 - Hmm... Han håller på, de har tagit in bilen till garaget.

 - Vad säger *Nyberg*?
 - De har tagit in bilen.

 - Mitä *Nyberg* sanoo?
 - Auto on viety tutkittavaksi.

Som exempel (73) visar är det *Nyberg* som betonas i den första meningen i originaldialogen. Textaren och översättaren har utelämnat personpronomen *han* och bytt efternamnets plats i meningen så att ordföljden skulle passa bättre för skriftspråket. I den svenska tv-texten står *Nyberg* i slutet av meningen och i den finska tv-texten efter frågeordet *mitä*. I finskan är ordföljden ledigare än i svenskan och det skulle också vara möjligt att ha efternamnet i slutet av meningen, men den ordföljd som översättaren har använt är dock vanligare i frågesatserna. Denna komprimeringsåtgärd påverkar inte informationsöverföringen på grund av att den inte orsakar någon betydelskillnad. Den enda skillnad som uppstår är att man inte betonar *Nyberg* i tv-texterna. I princip skulle det vara möjligt att ha efternamnet som ett löst ord i början av meningen, eftersom tv-texten inte skulle bli för lång, men textaren och översättaren har ändå följt standardordföljden. Textaren har inte tagit med ljudet *hmm* och uttrycket *han håller på* i den svenska tv-texten. Prepositionsfrasen *till garaget* har också blivit utelämnad. Översättaren har utelämnat samma element, men hon har även använt fri översättning som komprimeringstyp. Satsen *de har tagit in bilen till garaget* har hon alltså formulerat ganska fritt på finska: *Auto on viety tutkittavaksi*. Satsen står inte i aktiv utan i passiv och därmed har också verbet bytts till ett annat verb som uttrycker en motsatt handling. I originaldialogen berättar man inte om att man ska ta reda på vad som har hänt med bilen vid bombattentatet. Översättaren har för sin del tillagt ordet *tutkittavaksi* till den finska tv-texten för att uttrycka att man ska kontrollera bilen.

Manipulation av tema och rema förekommer också i exempel (74). Översättaren har börjat den finska tv-texten med subjektet *Ystadin kunnanneuvos* och flyttat adverbialet *näin* till slutet av meningen. Eftersom översättaren har ändrat ordföljden, är det inte adverbialet som betonas i tv-texten. Tv-texten är kursiverad i filmen på grund av att det är fråga om tv-sändning som handlar om svartjobbshärvan. Adverbialet och dess finska motsvarighet är skrivna med fetstil i exemplet.

(74) *Så här kommenterar Lennart Sylwan, kommunalrådet i Ystad, händelsen.*

*Ystadin kunnanneuvos
kommentoi tapausta **näin**:*

I exempel (74) har manipulation av tema och rema inte förkortat tv-texten. Som jag konstaterade ovan är denna komprimeringstyp inte så effektiv när man vill spara utrymme. Oftast använder textaren och översättaren andra komprimeringsåtgärder vid sidan av manipulation av tema och rema. Översättaren har utelämnat namnet *Lennart Sylwan*, eftersom han redan är en bekant person till tittaren och hans ansikte syns i bilden. Den finskspråkiga tittaren kan också höra namnet om han eller hon samtidigt lyssnar på originaldialogen när han eller hon läser tv-texten. Eftersom kontexten hjälper tittaren här, har jag räknat utelämning av namnet som implicit motsvarighet och tolkat denna komprimeringstyp friare. Det svenska ordet *händelse* skulle kunna översättas med *tapahtuma* i finskan, men översättaren har valt den kortare motsvarigheten *tapaus* som fungerar som synonym i den finska tv-texten. Eftersom Sylwans kommentar förekommer i den följande tv-texten, har det till och med varit bättre och klarare att ändra ordföljden på så sätt att adverbialet *näin* har placerats i slutet av den finska tv-texten. Översättaren har också använt ett kolon efter adverbialet.

Fri översättning används flitigt i den finska tv-textningen. Översättaren har utnyttjat den som komprimeringstyp 35 gånger. När det är fråga om svenska tv-texter är namnet på komprimeringstypen vilseledande, eftersom textaren inte översätter repliker. Han har ändå omformulerat tre tv-texter friare. Jag behandlar dessa omformuleringar i samband med komprimeringstypen fri översättning och en bättre benämning är således *fri översättning/omformulering*. I exempel (75) har textaren omformulerat originaldialogens andra replik fritt, när han har textat den.

- (75) - Borde inte de också ha personskydd?
 - Jag kan ju ordna med ett personskydd, men man kan ju inte gå i skolan.
- Borde inte de ha personskydd?
 - *De kan inte ha det i skolan.*

Exempel (75) visar att den andra repliken i tv-texten i stort sett uttrycker samma innehåll som repliken i originaldialogen, men textaren har till exempel använt bara en sats i stället för två satser samt bytt subjektet och predikatet. Betydelsen av satsen *jag kan ju ordna med ett personskydd* förekommer dock inte i tv-texten. Den komprimerade repliken är på sätt och vis en kombination av originaldialogens första och andra replik. I tv-

texten har textaren använt samma subjekt, *de*, som förekommer i den första repliken. Huvud verbet är också detsamma, *ha*, men hjälp verbet *kan* har han tagit från den andra repliken. Pronomenet *det* syftar på substantivet *personskydd* som förekommer i båda replikerna. Adverbialet *i skolan* används också i den andra repliken i originaldialogen. Den andra repliken i tv-texten har blivit mycket kortare med hjälp av de åtgärder som textaren vidtagit. Betydelsen i originaldialogen är att barnen inte kan gå i skolan, när de har personskydd och således är tv-textens betydelse ganska nära den ursprungliga. Textaren har bara uttryckt den kortare och mera ekonomiskt. I följande replik förklarar man att det blir svårare att skydda barnen i skolan. Tittaren som lyssnar på talet borde inte bli irriterad av att det finns strukturella skillnader mellan originaldialogen och tv-texten, eftersom han eller hon i princip får samma information via tv-texten. Textaren har ändå varit tvungen att komprimera texten på något sätt, eftersom den annars hade blivit för lång. I den första repliken har han utelämnat ordet *också*.

Ibland är originaldialogen inte så lång att man absolut borde förkorta den. Översättaren stöter ändå på några svenska meningar som kan vara problematiska att översätta till finska. Om översättaren försöker återge de källspråkliga strukturerna på målspråket, kan översättningen bli onaturlig och då måste han eller hon fundera på andra lösningar som skulle fungera bättre. Fri översättning kan då vara ett alternativ. Även om översättarens främsta mål kanske inte är att uttrycka innehållet kortare, kan fri översättning ändå leda till ett kortare slutresultat. Å andra sidan kan översättaren tänka på förkortning av originaldialogen om det finns en akut brist på utrymme. Då använder han eller hon fri översättning målmedvetet som komprimeringstyp. I exempel (76) förekommer en originaldialog som inte är särskilt lång, men som annars är ganska utmanande att översätta till finska på grund av strukturella skillnader mellan svenska och finska.

(76) Om det blir extra kostnader, så får vi ta det.

Ylimääräisille kustannuksille ei voi mitään.

Av exempel (76) framgår att översättaren har formulerat den svenska originaldialogen ganska fritt i sin översättning. Tv-texten består av en huvudsats och originaldialogen av en bisats och en huvudsats. Det enda ordet som har blivit översatt är *extra kostnader*. En

ordagrann översättning av meningen *om det blir extra kostnader, så får vi tar det* skulle vara följande: *Jos tulee ylimääräisiä kustannuksia, saamme ottaa sen*. Översättningen skulle alltså inte vara flytande och idiomatisk finska. Även om det finska ordet *sen* byts till ordet *ne*, skulle tittaren fortfarande få ett intryck av att man har översatt meningen med tvång, eftersom den inte låter naturlig på finska. Även om bisatsen skulle fungera nått och jämt, är huvudsatsen det största problemet. I detta fall har översättaren sannolikt sett fri översättning som enda lösning. Då måste man fundera på hur man skulle kunna uttrycka samma betydelse och förmedla den kort och förståeligt för tittaren. Översättaren har tolkat originaldialogens innehåll så att man inte kan göra något åt extra kostnader och sedan har hon omformulerat och översatt denna mening till finska. Översättningen *ylimääräisille kustannuksille ei voi mitään* fungerar bra i detta sammanhang och den är grammatiskt korrekt. Den är även kort och lätt att förstå.

6 SLUTDISKUSSION

Syftet med denna avhandling pro gradu har varit att analysera komprimeringstyperna i den finska och svenska tv-textningen av filmen *Wallander – Vittnet* (2010). Jag har studerat hurdana komprimeringstyper som förekommer i materialet och hur ofta de används i tv-textningarna. Utöver detta har jag jämfört användningen av komprimeringstyperna i den svenska och finska tv-textningen och diskuterat varför textaren och avöversättaren komprimerat tv-texterna. Jag har även redogjort för hur komprimeringen har påverkat informationsöverföringen. Materialet består av 511 svenska originaldialoger, 502 svenska tv-texter och 499 finska tv-texter. Skillnaden mellan dessa beror på att allt inte har textats till svenska och finska och jag har utelämnat några repliker på grund av otydligt och överlappande tal. Av-översättaren har ibland kombinerat några finska tv-texter och därför finns det färre tv-texter på finska.

Undersökningsarbetet har börjat med transkribering av det svenska talet i filmen. Därefter har jag bekantat mig med materialet och analyserat om tv-texterna förmedlar samma innehåll som originaldialogerna. Jag har även granskat filmen flera gånger för att ta reda på hur ljudet, bilden och kontexten hjälper tittaren att förstå filmens innehåll. Jag har använt Koljonens (1998) samt Diaz Cintas och Remaels (2006) kategorisering som utgångspunkt när jag har utvecklat en egen kategorisering som bygger på dessa två kategoriseringar. Koljonen har delat komprimeringstyperna in i *syntaktiska* och *semantiska typer*, medan Diaz Cintas och Remael talar om *komprimering och omformulering på ordnivå* respektive *på sats- och meningsnivå*. Jag har använt samma indelning som Diaz Cintas och Remael och placerat undertyperna i Koljonens kategorisering under huvudklasserna komprimering på ordnivå och komprimering på sats- och meningsnivå. De följande komprimeringstyperna har jag analyserat på ordnivå: 1) verbal perifras, 2) generalisering, 3) synonym, 4) implicit motsvarighet, 5) ordklassbyte, 6) enkel tempus, 7) kortform och 8) pronomen. Till komprimeringstyperna på ordnivå hör alltså åtta undertyper. Det finns sammanlagt 12 undertyper under huvudklassen komprimering på sats- och meningsnivå och de är följande: 1) satsreducering, 2) enkel mening, 3) negation, 4) byte av sats- eller frågetyp, 5) diates, 6) byte av subjekt, 7) ellips, 8) modalitet, 9) tema och rema, 10) byte av direkt tal till indirekt tal, 11) fri översättning/omformulering och

12) pronomen. Den sistnämnda undertypen, pronomen, kan alltså analyseras på båda nivåerna, även om Diaz Cintas och Remael anser att den hör till komprimering på sats- och meningsnivå. Enligt min mening sker komprimeringen på ordnivå, om man till exempel ersätter ett egennamn (t.ex. *Kurt Wallander*) med ett personligt pronomen (*han*). Jag har av praktiska skäl även förkortat och ändrat några benämningar på undertyper.

Undersökningen visar att komprimeringen är frekvent i materialet. Den procentuella andelen av komprimerade svenska tv-texter är 29,9 % (150 av 502), vilket betyder att nästan en tredjedel av texterna har förkortats. Andelen komprimerade finska tv-texter är ännu större, 53,7 % (268 av 499), vilket innebär att över hälften av texterna utsatts för komprimeringsåtgärder. Skillnaden mellan andelen komprimerade tv-texter beror sannolikt på svenskans och finskans strukturella skillnader och på det faktum att översättaren också utan avsikt kan uttrycka innehållet kortare, när hon översätter och formulerar tv-texterna på målspråket.

I den svenska tv-textningen har textaren utnyttjat komprimeringstyper sammanlagt 207 gånger, medan översättaren har använt till och med 460 komprimeringsåtgärder i den finska tv-textningen. Både textaren och översättaren har ibland använt flera komprimeringstyper för att uttrycka originaldialogens innehåll mer kortfattat. Det är inte bara långa originaldialoger som blivit komprimerade, utan också de som skulle ha rymts i textblocket. Textaren och översättaren strävar alltså efter att tittaren kan läsa och förstå tv-texterna snabbare och att han eller hon också hinner titta på bilden.

I den svenska tv-textningen är satsreducering den vanligaste komprimeringstypen och i den finska tv-textningen den näst frekventa. Med hjälp av denna komprimeringstyp kan man till exempel bli av med en bisats om dess innehåll kan överföras till huvudsatsen. Synonym eller motsvarande uttryck är den dominerande komprimeringstypen i den finska tv-textningen och den näst vanligaste i den svenska tv-textningen vid sidan av enkel mening. Den flitiga användningen av synonyma uttryck beror på att ordet som används i tv-texten inte behöver ha exakt samma betydelse som ordet i originaldialogen. De behöver alltså inte vara synonyma, utan det räcker med en närsynonym eller ett motsvarande uttryck som ungefär uttrycker samma betydelse som ordet i originaldialogen.

Den tredje vanligaste komprimeringstypen i den finska tv-textningen är fri översättning/omformulering, som endast har några förekomster i den svenska tv-textningen. Eftersom finskan skiljer sig strukturellt från svenskan, måste översättaren ibland förändra satsstrukturen på så sätt att den är naturlig för finskan. Textaren har troligen inte använt fri omformulering så mycket därför att originaldialogen redan erbjuder en färdig modell på svenska. Implicit motsvarighet är den fjärde vanligaste komprimeringstypen i båda tv-textningarna. I många fall har textaren och översättaren använt denna komprimeringstyp för att förkorta samma originaldialog. Detta kan motiveras med att översättaren med all sannolikhet har använt de svenska tv-texterna som stöd för sitt arbete. Ibland påminner de finska tv-texterna mera om de svenska än originaldialogerna.

I ljuset av min avhandling har textaren utnyttjat vare sig pronomen eller byte från direkt tal till indirekt tal som komprimeringstyp. Översättaren har inte heller använt byte av direkt tal till indirekt tal för att komprimera finska tv-texter. I analysen har det varit överraskande att textaren inte har använt pronomen som komprimeringstyp och att översättaren utnyttjat det bara tre gånger. Med hjälp av pronomen skulle det vara lätt att ersätta egennamn och längre nominalfraser och på så sätt spara utrymme. I några fall skulle det även ha varit möjligt att använda pronomen i stället för egennamn och längre uttryck, men textaren och översättaren har sannolikt tänkt på att det är klarare för tittaren om de inte ersätts med pronomenen. Då finns det ingen risk för missförstånd.

Min undersökning visar att komprimering oftare sker på sats- och meningsnivå än på ordnivå i båda tv-textningarna. Den procentuella andelen komprimeringsåtgärder på sats- och meningsnivå är 58,5 % (121 av 207) i den svenska tv-textningen respektive 51,7 % (238 av 460) i den finska. Komprimering på ordnivå sker således 41,5 % (86 av 207) i den svenska tv-textningen och 48,3 % (222 av 460) i den finska. Den procentuella skillnaden är större i den svenska tv-textningen. Komprimeringen sker alltså oftare på sats- och meningsnivå i båda tv-textningarna, eftersom det finns flera komprimeringstyper i huvudklassen komprimering på sats- och meningsnivå. I den svenska tv-textningen är satsreducering och enkel mening de vanligaste komprimeringstyperna och båda hör till komprimering på sats- och meningsnivå. Synonym och implicit motsvarighet som har förhållandevis många förekomster i de svenska tv-texterna hör dock till den

andra huvudklassen. I den finska tv-textningen är den procentuella skillnaden inte speciellt stor på grund av att översättaren ofta har använt synonym som komprimeringstyp. Den hör till huvudklassen komprimering på ordnivå. Över en fjärdedel (26,1 %) av komprimeringstyperna i den finska tv-textningen är synonymer. Satsreducering och fri översättning/omformulering som ofta används av översättaren hör dock till huvudklassen komprimering på sats- och meningsnivå.

I denna avhandling har jag analyserat komprimeringstyper och inte utelämningsstyper, vilket betyder att jag inte till exempel har räknat hur ofta textaren och översättaren har utelämnat talspråkliga drag, adjektivattribut och adverbial som uttrycker tid, sätt och rum. Jag har dock lagt märke till att utelämnningar förekommer i viss mån i materialet, men ofta har textaren och översättaren utelämnat bara sådana element som inte orsakar någon stor informationsförlust. Ibland kan en liten informationsförlust dock bli aktuell också vid komprimering, men textaren och översättaren har ändå strävat efter att uttrycka det centrala innehållet för tittaren.

Den kategorisering som jag har använt har fungerat väl i analysen av de svenska och finska tv-texterna. Det har varit intressant att skapa en kategorisering som bygger på Koljonens samt Diaz Cintas och Remaels kategoriseringar som avviker från varandra. Det har varit en motiverad lösning att använda Diaz Cintas och Remaels huvudklasser komprimering på ordnivå och komprimering på sats- och meningsnivå, eftersom det skulle ha varit svårt att placera deras undertyper under Koljonens syntaktiska och semantiska komprimeringstyper. Jag skulle dock hävda att man borde tillägga en huvudklass till Diaz Cintas och Remaels kategorisering. Det finns ingen frasnivå i deras kategorisering och det skulle till exempel vara möjligt att kombinera ord- och frasnivån så att huvudklassen skulle heta *komprimering på ord- och frasnivå*. Det finns rätt många underklasser i min kategorisering och därför borde den ge en ganska mångsidig bild av komprimeringen som fenomen i de svenska och finska tv-texterna i filmen *Wallander – Vittnet*. Det har dock varit rätt så tidskrävande att gå igenom alla tv-texter och fundera på vilken komprimeringstyp som textaren och översättaren utnyttjat för att förkorta tv-texten.

Med tanke på framtida forskning skulle det vara intressant att studera hurdana anvisningar och rekommendationer av-översättare får under sin studietid och i arbetslivet. Man skulle kunna ta reda på hurdan information de får om olika arbetsskeden, hjälpmedel, textningsprogram, komprimering och textningskonventioner med mera. Det skulle till exempel vara av intresse att intervjua studerande som specialiserar sig på av-översättning och av-översättare som arbetar på olika översättningsbyråer eller som frilansare. Av stor vikt skulle också vara att undersöka hur av-översättare trivs med sitt arbete. Av-översättningsbranschen har varit aktuell i flera år på grund av förhandlingar om ett nytt kollektivavtal. Löner och översättningsarvoden har minskat, vilket har haft en negativ inverkan på arbetsmotivationen. Enligt Malmberg (2013: 149) har de sämst betalda översättarna inte kunnat lägga ner samma tid och möda på arbeten därför att de har varit tvungna att pressa in dubbelt så många arbeten per månad för att få en månads-lön som de kan leva på. Detta har gällt speciellt de som har jobbat som frilansare. I Finland avslutades förhandlingarna om ett nytt kollektivavtal i april 2015, när av-översättarna fick sitt kollektivavtal. Avtalet gäller till exempel av-översättare som arbetar med film och tv och det innebär bland annat en gradvis ökning av löner och arvoden.⁴ (Filpus 2015; Laurent 2015.) Av-översättarnas framtid ser således ljusare ut.

⁴ För ytterligare information om arbetsförhållanden inom branschen och kollektivavtalsförhandlingarna m.m. se t.ex. Malmberg (2013), Filpus (2015), Holopainen (2015) och Laurent (2015).

LITTERATUR

- Aaltonen, Sirkku, Nestori Siponkoski & Kristiina Abdallah (2015). *Käännetyt maailmat. Johdatus käännösviestintään*. Helsinki: Gaudeamus.
- Alho, Irja & Anneli Kauppinen (2009). *Käyttökielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Aulavuori-Rosvall, Katja (2015). *Näin av-käännös syntyy* [online]. [Citerat: 20.2.2013]. Tillgänglig: http://www.av-kaantajat.fi/katsojalle/nain_av-kaannos_syntyy/
- Av-kääntäjät (2013). *Av-kääntämisen sanastoa* [online]. [Citerat: 21.2.2013]. Tillgänglig: http://www.av-kaantajat.fi/katsojalle/av-kaantamisen_sanastoa/
- Backlund, Britt (1997). *Med tanke på talet. Om förberett tal – vetenskapen, hantverket och konsten*. Lund: Studentlitteratur.
- Bergan, Ronald (2007). *Allt du behöver veta. Film*. Översättning av Michael Tapper. Malmö: Damm förlag.
- Bolander, Maria (2005). *Funktionell svensk grammatik*. 2. uppl. Stockholm: Liber.
- Dagens Nyheter Ab (2015). *Henning Mankell död* [online]. [Citerat: 7.10.2015]. Tillgänglig: <http://www.dn.se/nyheter/sverige/henning-mankell-dod/>
- Diaz Cintas, Jorge & Aline Remael (2006). *Audiovisual Translation: Subtitling*. 4th edition. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Diaz Cintas, Jorge (2009). Introduction – Audiovisual Translation: An Overview of its potential. I: Diaz Cintas, Jorge (red.). *New Trends in Audiovisual Translation*. Bristol: Multilingual Matters. (1–18)
- Fredriksson, Lilian & Karl G (1996). *En jurybok om Kurt Wallander*. Sundbyberg: Jury.
- Filpus, Leena (2015). Tolkullista palkkaa ja työrauhaa. *Yhteenveto* [online]. 2/2015 [Citerat: 20.10.2015]. Tillgänglig: <http://www.digipaper.fi/Yhteenveto-lehti/127423/>
- Gambier, Yves (2007). Audiovisuaalisen kääntämisen tutkimuksen suuntaviivoja. I: Oittinen, Riitta & Tiina Tuominen (red.). *Olellaisen äärellä. Johdatus audiovisuaaliseen kääntämiseen*. Tampere: Tampere University Press. (73–115)
- Hartama, Marko (2007). Elokuvakääntäminen av-kääntämisen lajina. I: Oittinen, Riitta & Tiina Tuominen (red.). *Olellaisen äärellä. Johdatus audiovisuaaliseen kääntämiseen*. Tampere: Tampere University Press. (187–201)

- Henning Mankells officiella webbplats (2012a). *Författare. Bibliografi* [online]. [Citerat: 13.1.2013].
Tillgänglig: <http://www.henningmankell.se/F%C3%B6rfattare/Bibliografi/>
- Henning Mankells officiella webbplats (2012b). *Författare. Biografi* [online]. [Citerat: 13.1.2013].
Tillgänglig: <http://www.henningmankell.se/F%C3%B6rfattare/Biografi/>
- Henning Mankells officiella webbplats (2013). *Wallander* [online]. [Citerat: 24.2.2013].
Tillgänglig: <http://henningmankell.se/film/wallander/>
- Herkman, Juha (2001). *Audiovisuaalinen mediakulttuuri*. Tampere: Vastapaino.
- Holopainen, Tiina (2015). Audiovisuaalisen kääntämisen asiantuntijuus. Nuoren alan kasvukipuja. I: Aaltonen, Sirkku, Nestori Siponkoski & Kristiina Abdallah (red.). *Käännetyt maailmat. Johdatus käännösviestintään*. Helsinki: Gaudeamus.
- Huhtala, Paula (1995). *Från teori till praktik : analys av översättningar från finska till svenska*. Uleåborg: Uleåborgs universitet.
- Hultman, Tor G (2003). *Svenska Akademiens språklära*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Hyvärinen, Riitta (2010). *Onko eläinkin hän?* [online]. [Citerat: 14.9.2015]. Tillgänglig: <http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=2341/>
- Ikola, Osmo (2001). *Nykysuomen opas*. Turku: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Immonen, Leena (2008). *Sanojen matkassa kuvatilaan*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Ingo, Rune (1991). *Från källspråk till målspråk*. Lund: Studentlitteratur.
- Ingo, Rune (2007). *Konsten att översätta. Översättandets praktik och didaktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Ingo, Rune (2000). *Suomen kieli vieraan silmin*. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Jääskeläinen, Riitta (2007). Av-kääntämisen tutkimus ja tutkimustarpeet Suomessa. I: Oittinen, Riitta & Tiina Tuominen (red.). *Olellaisen äärellä. Johdatus audiovisuaaliseen kääntämiseen*. Tampere: Tampere University Press. (116–130)
- Kerkkä, Karita (2011). Rikselokuva ja sen ruututekstitys. I: Immonen, Leena, Mari Pakkala-Weckström & Inkeri Vehmas-Lehto (red.). *Kääntämisen tekstilajit ja tekstilajien kääntäminen*. Helsinki: Hakapaino. 183–198.

- Kerkkä, Karita (2007). Tv-textning av brottsrelaterade uttryck i kriminalfilmen *Innan frosten*. I: Nina Niemelä & Esa Lehtinen (red.). *Översättningsteori, fackspråk och flerspråkighet. VAKKI-symposium XXVII*. Vasa. Forskargruppen för översättningsteori, fackspråk och flerspråkighet vid Vasa universitet. 111–122.
- Koljonen, Tiina (1994). Om olika komprimeringsstrategier i tv-texter. I: Ingo, Rune, Christer Laurén, Henrik Nikula & Jerry Schuchalter (red.). *Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium XIV*. Vasa. Forskargruppen för översättningsteori och fackspråk vid Vasa universitet. 116–125.
- Koljonen, Tiina (1998). *TV-textning: konsten att komprimera* [online]. Licentiatavhandling vid Jyväskylä universitet. [Citerat 1.10.2014]. Tillgänglig: <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/11310/>
- Kielikone Oy. MOT Ruotsi (2015) [online]. [Citerat: 10.9.2015]. Tillgänglig: <https://mot-kielikone-fi.proxy.tritonia.fi/mot/vaasayo/netmot.exe/>
- Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy. MOT Kielitoimiston sanakirja (2012) [online]. [Citerat: 21.1.2013]. Tillgänglig: <http://mot.kielikone.fi.proxy.tritonia.fi/mot/vaasayo/netmot.exe/>
- Laurent, Lina (2015). *Av-översättarna fick kollektivavtal* [online]. [Citerat: 20.10.2015]. Tillgänglig: <http://www.journalistiliitto.fi/pa-svenska/nyheter/oversattarna-fick-avtal/>
- Malmberg, Agneta (2013). Undertextningens roll. I: Språkrådet (red.). *Från ett språk till ett annat. Om översättning och tolkning*. Stockholm: Norstedts. 142–151.
- Nationalencyklopedin (2013). *Undertextning* [online]. [Citerat: 22.2.2013]. Tillgänglig: <http://www.ne.se/undertextning/>
- Oittinen, Riitta & Tiina Tuominen (2007). Lukijalle. I: Oittinen, Riitta & Tiina Tuominen (red.). *Olennaisen äärellä. Johdatus audiovisuaaliseen kääntämiseen*. Tampere: Tampere University Press. (11–13)
- Oittinen, Riitta & Tiina Tuominen (2007). *Olennaisen äärellä. Johdatus audiovisuaaliseen kääntämiseen*. Tampere: Tampere University Press.
- Sahlin, Ingrid (2001). *Tal och undertexter i textade svenska TV-program. Probleminventering och förslag till en analysmodell*. Göteborg: Göterborgs universitet.
- Skolbioförening ry (2012a). *Blackout* [online]. [Citerat: 25.1.2013]. Tillgänglig: <http://www.koulukino.fi/uploads/material/Blackout.pdf/>
- Skolbioförening ry (2012b). *Lajien hurma. Kotimaiset genreklassikot. Komisario Palmu ja trillerin lajityyppi* [online]. [Citerat: 25.1.2013]. Tillgänglig: <http://www.koulukino.fi/index.php?id=124/>

- Skolbioförening ry (2012c). *Mustesydän* [online]. [Citerat: 25.1.2013]. Tillgänglig: http://www.koulukino.fi/uploads/material/MUSTESYDAN_18.7.12.pdf/
- Skåne/Press (2010). *Wallanders Ystad* [online]. [Citerat: 13.1.2013]. Tillgänglig: <http://press.skane.org/content/wallanders-ystad/>
- Språkdata och Norstedts Akademiska Förlag. MOT Norstedts Svensk ordbok (2012) [online]. [Citerat: 21.1.2013]. Tillgänglig: <http://mot.kielikone.fi.proxy.tritonia.fi/mot/vaasayo/netmot.exe/>
- Swedavia Ab (2015). *Historik* [online]. [Citerat 9.9.2015]. Tillgänglig: <http://www.swedavia.se/malmo/om-malmo-airport/om-flygplatsen/fakta-om-flygplatsen/historik/>
- Thorell, Olof (1973). *Svensk grammatik*. Stockholm: Esselte Studium.
- Tiittula, Liisa (1992). *Puhuva kieli. Suullisen viestinnän erityispiirteitä*. Loimaa: Finn Lectura.
- Tornion kaupunki (2012). *DekkariNetti. Henning Mankell* [online]. [Citerat: 13.1.2013]. Tillgänglig: <https://www.tornio.fi/index.php?p=MankellHenning/>
- Tuominen, Tiina (2010). *Av-kääntämisen tutkimus* [online]. [Citerat: 22.1.2013]. Tillgänglig: http://www.av-kaantajat.fi/opiskelijalle/av-kaantamisen_tutkimus/
- Wallander.n.nu. (2012). *Kurt Wallander. Böckerna* [online]. [Citerat 21.10.2015]. Tillgänglig: <http://www.wallander.n.nu/bockerna>
- Vertanen, Esko (2007). Ruututeksti tiedon ja tunteiden tulkkina. I: Oittinen, Riitta & Tiina Tuominen (red.). *Olennaisen äärellä. Johdatus audiovisuaaliseen kääntämiseen*. Tampere: Tampere University Press. 149–170.
- Ystads kommun (2010). *Wallander filmer* [online]. [Citerat: 18.2.2013]. Tillgänglig: <http://www.ystad.com/cmarter.asp?doc=3106/>

FILM

- Wallander – Vittnet* (2010). (Finsk titel *Wallander – Todistaja*). Dvd. Regi: Kathrine Windfeld. Finsk översättning: Mia Store. Svensk textning: Petter Lampinen. Yellow Bird Films.